

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

AURIMAS PAŠKEVIČIUS

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Doc. dr. G. Černius

Vilnius, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita
Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 61N30005

Vadovas

Doc. dr. G. Černius

2011 12

Atliko

FVmns 0-02 gr. stud.

A. Paškevičius

2011 12 01

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	6
1. ASMENINIŲ FINANSŲ SVARBA	8
1.1 Asmeninių finansų reikšmė ir samprata	8
1.2 Finansų planavimas ir asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita	12
1.3 Gyvenimo ciklas ir asmeninių finansų tvarkymo įpročiai	18
1.4 Taupymas bei pagrindinės taupymo priežastys	24
2. ASMENINĖ ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ ATASKAITA	28
2.1 Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos esmė bei sudarymo procesas	28
2.2 Namų ūkio išlaidos	35
2.3 Įplaukos biudžete - namų ūkio pajamos	40
2.4 Turto poveikis asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai	44
3. LIETUVOS GYVENTOJŲ ASMENINIŲ ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ PLANAVIMO BEI VALDYMO ELGSENOS TYRIMAS	47
IŠVADOS	65
REKOMENDACIJOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	70
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	71
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	73
PRIEDAI	75

Lentelės

1 lentelė. Gyvenimo ciklo etapai	18
2 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai	23
3 lentelė. Asmeninė išlaidų ataskaita	31
4 lentelė. Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita	32
5 lentelė. Metų įplaukų ir išlaidų planas	34
6 lentelė. Teisinis ir ekonominis turto aspektai	45

Paveikslai

1 paveikslas. Finansų esmės funkcinis paveikslas	9
2 paveikslas. Asmeninių finansų lygtis	10
3 paveikslas. Asmeninių finansų schema	11
4 paveikslas. Finansinis planavimo procesas	15
5 paveikslas. Finansų planavimo procesas	17
6 paveikslas. Individo finansinio gyvenimo ciklas ir finansiniai tikslai	19
7 paveikslas. Gyventojų santaupų formavimo modelis	27
8 paveikslas. Asmeninio biudžeto rengimas	30
9 paveikslas. Namų ūkio išlaidų klasifikacija	36
10 paveikslas. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą	39
11 paveikslas. Namų ūkio pajamų sudėtis	40
12 paveikslas. Piniginių pajamų sudėtis	41
13 paveikslas. Pajamų ir įplaukų lygtis	42
14 paveikslas. Pinigų srauto kvadrantas	43
15 paveikslas. Gyventojų įplaukų piramidė	43
16 paveikslas. Respondentų amžius	48
17 paveikslas. Nuosavo turto struktūra	49
18 paveikslas. Pasitenkinimas finansine padėtimi	50
19 paveikslas. Įplaukų ir išlaidų santykis	50
20 paveikslas. Respondentų taupymo tikslai	51
21 paveikslas. Santaupų formos	52
22 paveikslas. Finansiniai įsipareigojimai	53
23 paveikslas. Įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas	54
24 paveikslas. Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo būdai	55
25 paveikslas. Respondentų mėnesio įplaukos	56
26 paveikslas. Įplaukų šaltiniai	57
27 paveikslas. Išlaidos finansiniams įsipareigojimams	58
28 paveikslas. Išlaidos komunalinėms paslaugoms	59
29 paveikslas. Išlaidos maisto produktams	60
30 paveikslas. Išlaidos vaikams	61
31 paveikslas. Išlaidos namų ūkio prekėms	62
32 paveikslas. Išlaidos transportui	63
33 paveikslas. Laisvalaikio išlaidos	63

IVADAS

Kiekvieno asmens finansinę elgseną lemia gaunamų pajamų dydis ir socialiniai veiksniai: individo amžius, išsilavinimas, užsiėmimas, šeimyninė padėtis, ateities lūkesčiai ir panašaus pobūdžio faktoriai.

Asmeninių finansų valdymas prasideda nuo apsisprendimo bei pasiryžimo. Kiekvienas asmuo ar namų ūkis turėtų suprasti kuo anksčiau ir nuspręsti, kad atėjo laikas asmeninių finansinių operacijų tvarkymui skirti ypatingą dėmesį, tačiau ne visi žengia šį žingsnį. Kitas svarbus momentas – prisitaikymas prie neįprastos darbotvarkės bei naujų įpročių įgijimas. Tai nemažai pastangų reikalaujantis ciklas, kurio metu dauguma praranda norą, suabejodami tokios praktikos veiksmingumu. Taigi pirmajam žingsniui įveikti daugiausiai reikia sąmoningumo, antrajam – valios. Tik tada galima rimčiau pradėti mokytis finansų valdymo subtilybių bei priimti svarbesnius sprendimus.

Pastaruoju metu asmeninių finansų valdymas tampa vis labiau populiarėjantis reiškinys, nes akcentuojama, kad tai atneša didesnę finansinę gerovę ne tik pačiam namų ūkiui, bet ir visai ekonomikai. Kita vertus, vien didelio noro neužtenka, kadangi finansų valdymas reikalauja bent jau elementarių ekonominių bei finansų pagrindų. Šiuo metu jau yra sukurta nemažai įvairių teorijų bei principų, kaip turėtų būti valdomi finansai namų ūkio lygmenyje, taip pat pastebimas spartus vystymasis ir informacinių technologijų srityje, kuomet įvairios kompiuterinės programos ar internetinės svetainės gerokai supaprastina bei pagelbsti žmonėms ne tik suvesti reikiamus duomenis, bet ir juos apdoroti ar priimti atitinkamus sprendimus, tačiau ir tam yra būtinos kiekvieno mūsų pastangos, nes kiekvienas turime būti suinteresuotas tvarkyti savo asmenines įplaukas, o ypatingai išlaidas siekiant finansinės laisvės.

Darbo tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitos planavimą ir valdymą bei pateikti pasiūlymus dėl asmeninės ataskaitos sudarymo proceso tobulinimo.

Darbo uždaviniai:

1. atlikti asmeninių finansų teorinę analizę;
2. išnagrinėti asmeninio biudžeto sudarymo ypatumus;
3. empirinio tyrimo pagalba ištirti asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo ir valdymo elgseną;
4. pasiūlyti asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitos tobulinimo kryptis.

Darbo problema - Lietuvoje asmenys skiria nepakankamai dėmesio asmeninių įplaukų ir išlaidų analizei bei su tuo susijusių procesų valdymui, todėl savo darbe aš sieksiu aptarti ir visapusiškai

išnagrinėti šią problemą, panaudojant ne tik teorinę skirtingų autorių medžiagą, bet ir atliekant praktinį tyrimą.

Darbo hipotezė - pagrindinė gyventojų finansinių sunkumų priežastis yra savo finansinės situacijos analizės stoka ar jos nebuvimas.

Darbo metodai – darbe taikomas analitinis, sisteminis, apibendrinamasis – aprašomasis metodas, kuris buvo naudojamas nagrinėjant, klasifikuojant bei sisteminant mokslinės ir metodologinės literatūros turinį. Taip pat taikoma apklausos ataskaitų bei duomenų analizė, jų grupavimas ir lyginimas, grafinis duomenų ir jų ryšio atvaizdavimas.

Darbo struktūra – magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių, kurių pirmoje aptariama asmeninių finansų samprata bei finansų planavimo svarba asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai, analizuojama kaip tam tikras gyvenimo ciklas lemia asmeninių finansų tvarkymo įpročius, taip pat aptariamas taupymas bei pagrindinės taupymo priežastys. Antroje darbo dalyje pristatomas asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo procesas, pateikiamos namų ūkio įplaukų ir išlaidų rūšys bei jų klasifikacijos. Antros dalies pabaigoje įvertinamas turto poveikis asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai. Paskutinėje, trečiojoje darbo dalyje atliktas tyrimas, buvo apklausti gyventojai ir atliktas jų asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo, valdymo bei kontrolės elgsenos tyrimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

1. ASMENINIŲ FINANSŲ SVARBA

1.1 Asmeninių finansų reikšmė ir samprata

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita yra svarbus asmeninių finansų tvarkymo įrankis, kuris atspindi pinigų srautus, leidžia stebėti įplaukas ir išlaidas bei kartu siekti nusimatytus finansinius tikslus. Asmeninių įplaukų ir išlaidų tvarkytojas, neįvertindamas šio proceso svarbos ir jam trūkstant finansinių žinių, galiausiai susiduriama su finansinėmis problemomis, kad taip neatsitiktų būtina turėti bent minimalius asmeninių finansų bei jų valdymo pagrindus ir atsakingai tvarkyti savo finansus.

Visų pirma reikia išsiaiškinti kas yra „finansai“. Šis terminas gali būti suprantamas labai įvairiai. Vienuose vadovėliuose teigiama, jog žodis „finansai“ yra kilęs iš senovinio anglų žodžio „fine“ – piniginė bausmė, bauda, taip pat, šio žodžio kilmė yra siejama su Vokietija, ten žodžiai „fein, finding, finden, finte“ – gudrus, suktas, sukčiauti, suktybė. Geriausiai, mano nuomone, šių dienų finansų sąvoką apibūdinantis žodis yra kilęs iš lotyniško „financia“ ar prancūziško „finances“. Jis reiškia grynuosius pinigus, pajamas, o plačiąja reikšme – pinigus, pinigų apyvartą (Aleksnevičienė, 2005). Ekonominių požiūriu finansai yra savarankiškas instrumentas, kuriuo tauta, jos ūkio subjektai ir valstybė atlieka paskirstomuosius ir perskirstomuosius santykius bei vykdo kontrolės funkcijas (G. Smalenskas, 2000). V. Aleksnevičienė finansus apibrėžia plačiąja prasme, jog tai lėšų sudarymo, paskirstymo ir naudojimo tvarka: „Finansai – ekonominiai piniginiai santykiai, kurių pagalba paskirstant ir perskirstant bendrąjį vidaus produktą (BVP) ir nacionalines pajamas (NP) yra sudaromi bei naudojami decentralizuoti ir centralizuoti pinigų fondai, siekiant vykdyt valstybės funkcijas ir užtikrinti ekonomikos plėtros sąlygas.“ Geriausiai finansus apibrėžia G. Černiaus (2011) pateiktas apibrėžimas: „Finansai yra pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistema“ (1 pav.).

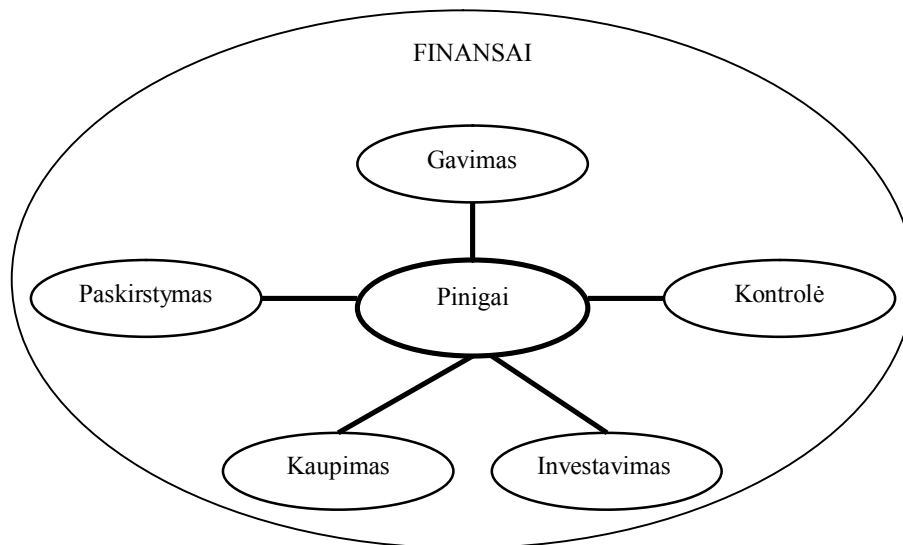
Finansai atlikdami vieną iš daugelio savo funkcijų, t.y. pinigų gavimo funkciją, analizuoja būdus ir šaltinius iš kurių galima gauti pinigus. Atlikdami pinigų paskirstymo funkcija, sprendžia klausimą kaip racionaliai paskirstyti turimus piniginius išteklius įvairiems poreikiams finansuoti.

Trečioji finansų funkcija – pinigų kaupimas. Ši finansų funkcija leidžia užsitikrinti finansinį saugumą ateityje, sukaupti pinigus galimiems nenumatytiems poreikiams finansuoti.

Sekanti finansų funkcija yra pinigų investavimas. Ši finansų funkcija suteikia galimybę turimus pinigus „įdarbinti“, investuoti, kad jie generuotų grąžą, kurią galima panaudoti įvairiems poreikiams finansuoti.

Paskutinė ir, manau, svarbiausia funkcija, kurią atlieka finansai yra finansų sistemos kontrolė. Kaip ir kiekvienoje puikiai veikiančioje sistemoje yra reikalinga kontrolė, todėl ir finansų sistemoje kontrolės tikslas yra užtikrinti nepriekaištingą finansų sistemos veikimą siekiant finansinių tikslų.

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita yra būtent tas įrankis, kuris ir padeda atlikti kiekvienam asmeniui ar namų ūkiui asmeninių finansų kontrolę ir priežiūrą.

1 pav. Finansų esmės funkcinis paveikslas

Šaltinis: G. Černius, 2011

Asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaita yra orientuota į pačią smulkiausią finansų sistemos dalį – namų ūkio finansus. Todėl, manau, labai svarbu akcentuoti kas yra namų ūkio finansai (remiantis statistikos departamento teikiama informacija, namų ūkis – tai atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie turi bendrą biudžetą, dalijasi išlaidas, įskaitant bendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis). Namų ūkis apima samdomus darbuotojus, smulkaus ir stambaus kapitalo valdytojus, dalyvaujančius ir nedalyvaujančius visuomeninėje gamyboje. Dažnai namų ūkio terminas yra tapatinamas su šeima, tik skirtumas yra tas, kad namų ūkio nariai nebūtinai turi būti susaistyti giminytės ryšiais. Suprantama, kad gyvenant šeimoje, asmeniniai finansai tampa šeimos (namų ūkio) finansų dalimi.

Finansai yra didelė ir daug elementų vienijanti sistema. Siekiant šią sistemą šiek tiek išskaidyti, galima išskirti tris pagrindinius šios sistemos elementus. Pats sudėtingiausias finansų sistemos elementas yra valstybės finansai, kitas elementas – įmonės finansai ir paskutinis, mažiausiai sudėtingas, tačiau kiekvienas iš mūsų turime daugiausiai sąlyčio su šiuo finansų sistemos elementu – asmeniniai finansai. Kiekvienas žmogus kiekvieną dieną priima sprendimus susijusius su asmeniniais finansais, tik galbūt ne kiekvienas suvokia, jog būtent tai daro, todėl iškyla klausimas kas iš tiesų yra tie asmeniniai finansai, o kaip skirtingi autoriai apibrėžia šį terminą?

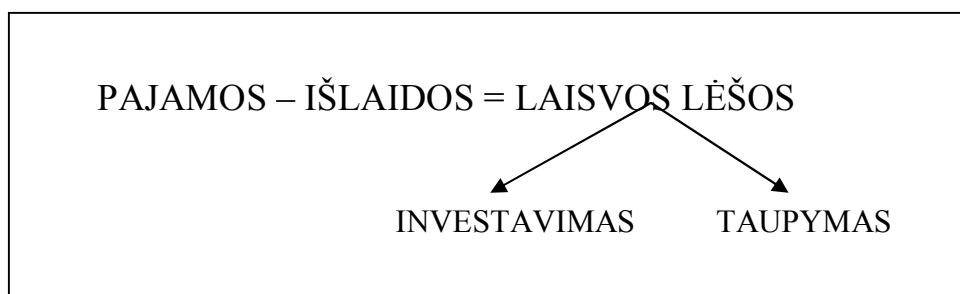
Asmeniniai finansai - tai asmens ar namų ūkio pajamos ir išlaidos. Nors jau yra bandymų pritaikyti abipusę pinigų valdymo galimybę, t. y. rasti teisingą santykį tarp skolinimosi ir investavimo (Jurevičienė, Rutkauskas, 2003). Piniginių lėšų susidarymo, naudojimo procesai neturi būti chaotiški - juos būtina kruopščiai planuoti. Asmeninių finansų valdymas turinio požiūriu turėtų apimti

investicijas, draudimą, mokesčių planavimą, pensijų paslaugas ir paveldimo turto planavimą (Bikas, Jurevičienė, 2004).

Jurevičienė D. ir Klimavičienė A. (2008) savo straipsnyje „Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu“ pateikia šią sąvokos apibrėžimą „Asmeniniai finansai – tai asmens ar namų ūkio pajamos ir išlaidos. Tai lėšos, kurias asmuo gauna kaip pajamas ir išleidžia sukurdamas piniginius santykius“. Rutkauskas A. V. (1999) teigia, jog tai yra ne tik pinigai, kuriais disponuoja namų ūkis, bet ir dvišaliai arba daugiašaliai asmens piniginiai santykiai su kitais ekonominiais subjektais. Pagrindinė jų ypatybė ta, jog jie susiję su pinigų judėjimu.

Asmeniniai finansai - tai su pinigais susijusių reikalų planavimas arba tai šeimos ar vieno asmens piniginiai reikalai (Asmeniniai finansai, 2010).

Paprastai galima būtų pasakyti, jog didžioji dalis autorių asmeninius finansus nagrinėja nepateikdami sisteminio požiūrio į šį procesą, analizė šiuo klausimu yra atliekama fragmentiškai, t. y. tik kaip pajamos ir išlaidos, kiti tai nagrinėja kaip investavimą, dar tik kaip taupymą. Kad asmeninių finansų sąvoka apimtų visus šiuos elementus, D. Jurevičienė ir K. Taujanskaitė (2010) siūlo tai apibrėžti tokia fundamentalia lygtimi (2 pav.). Tai reiškia, kad asmeniniai finansai yra visų šių trijų kintamųjų – pajamų, išlaidų ir laisvųjų lėšų, kurias galima taupyti arba investuoti – visuma.

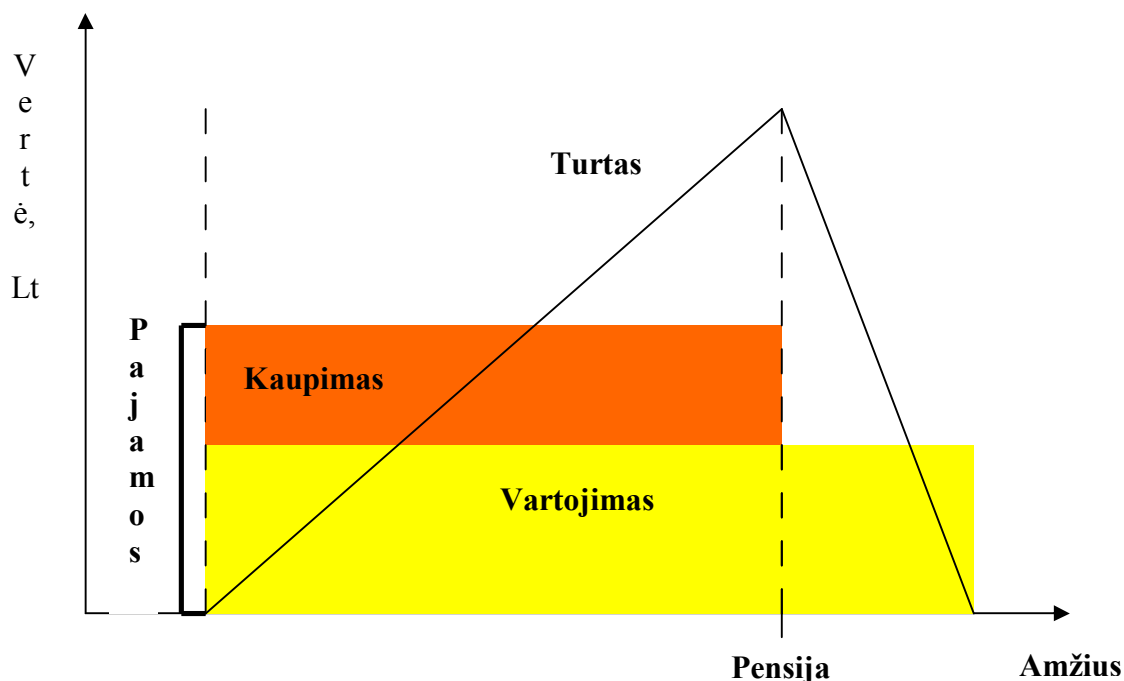

2 pav. Asmeninių finansų lygtis

Šaltinis: D. Jurevičienė ir K. Taujanskaitė, 2010

D. Jurevičienė ir K. Taujanskaitė pateikta asmeninių finansų lygtis neapima dar vieno svarbaus asmeninių finansų elemento, tai turto. Žinoma, tai gali būti suprantamas kaip investavimo ir taupymo pasėkos padarinys. Siekiant didesnio tikslumo ir aiškumo asmeninius finansus galime apibūdinti kaip sistemą, kurios elementai yra pajamos, išlaidos, laisvos lėšos, kurios gali būti kaupiamos, naudojant įvairius kaupimo būdus, ir paskutinis šios sistemos elementas yra turtas. Šią sistemą atvaizduoja pateiktas modelis (3 pav.). Asmeninių finansų valdytojas, vos tik pradėjęs gauti pajamas dalį jų turėtų skirti vartojimui, likusią dalį kaupimui. Vos tik pradėjęs kaupti pajamų dalį nuo to kas lieka nesuvartota, pradeda kaupti turtas. Kuo anksčiau yra pradedamas kaupimas tuo aukštesnius finansinius tikslus žmogus turto gali sukaupti per visą savo gyvenimą. Turto kaupimas žmogaus gyvenime paprastai turėtų tęstis iki pensijinio amžiaus ir per visą tą laikotarpį turtas didėja. Turto kaupimas reikalingas tam, kad būtų patenkinamas vartojimas, juk žmogus vartoja visą gyvenimą, bei

vėliau gaunant mažesnes pajamas būtų užtikrintas normalus ir kokybiškas gyvenimas. Efektyviai tvarkant asmeninius finansus ir išlaikant asmeninių finansų sistemos elementų tarpusavio pusiausvyrą yra sudaroma palanki galimybė pasiekti finansinius tikslus ir susikurti finansinę gerovę.

3 pav. Asmeninių finansų schema

Šaltinis: O. Bložienė, 2011

Priimdami grynai finansinius sprendimus, neretai elgiamės neapgalvotai, neracionaliai dėl žinių, informacijos trūkumo. Turint tam tikro supratimo lygį ir žinant kas yra finansai, namų ūkis, asmeniniai finansai ir kiti su tuo susiję dalykai leis puikiai tvarkyti asmenines įplaukas ir išlaidas, t.y. sudarys galimybę lengviau ir greičiau pasiekti finansinius tikslus. Dažnas galvoja, kad gebėjimą tvarkytis su pinigais įgyjame tik išmokę skaičiuoti, o mokytis galima tik iš savo klaidų. Tačiau toks mokymosi būdas yra labai brangus ir neefektyvus. Pavyzdžiui, nesusitaupę pinigų senatvei, antros tokios galimybės jau nebeturėsime. Nepasidomėję teikiamomis finansinėmis paslaugomis, negalėsime išsirinkti tokios, kuri mums labiausiai tinka. Įmonių finansus tvarkantys žmonės – buhalteriai, finansininkai – buhalterijos ar finansų valdymo mokosi specialiai. Tvarkant įmonės finansus, planuojamas laikotarpis yra trumpesnis – gal treji, gal penkeri metai, o tuo tarpu asmeniniuose finansuose planuojamas laikotarpis yra visas gyvenimas. Įmonė gali plėstis be jokių apribojimų, o kai pajamų ar pelno nebeįgauna, tiesiog užsidaryti, nutraukti veiklą. Tačiau tvarkydami savo finansus asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pagalba turime elgtis labai atsakingai ir apgalvotai. Be to, skaičiuodami ir kontroliuodami savo išlaidas turime tai atlikti nuolatos ir tiksliai, nes buhalteriams tvarkant įmonės finansus net nekyla abejonė kažko nepriskaičiuoti, jie tvarkomi racionaliai – visos išlaidos turi būti suskaičiuotos ir pagrįstos, kitaip įmonės finansus tvarkantis žmogus būtų apkaltintas

piktnaudžiavimu ar lėšų švaistymu. Savo pinigus neretai leidžiame nepagalvoję, neįvertinę, ar tai pats naudingiausias pasirinkimas, o neretai išlaidų ir iš viso neskaičiuojame.

Išmanydami asmeninių finansų valdymą, nebūtinai tapsime turtingesniais, bet galėsime tvarkytis taip, kad pinigų visada būtų tiek, kiek reikia:

- žinosime, kada ir kiek pinigų gali prireikti;
- finansiškai pasiruošime laukiamiems ir nelaukiamiems įvykiams;
- išsirinksim tinkamiausias finansines paslaugas (Varanauskienė ir kiti, 2009).

Pasak Ž. Butkevičiaus (2009), asmeninių finansų valdymo pagrindinis tikslas – visada turėti pakankamai pinigų: dabar, netolimoje ir tolimesnėje ateityje. Būtent užtikrinimas reikalingais finansiniais ištekliais bet kuriuo momentu yra pagrindinis asmeninių finansų valdymo tikslas.

Asmeninių finansų valdymas – tai:

- kasdieniniai piniginiai atsiskaitymai ir jų tvarkymas;
- trumpalaikių ir ilgalaikių finansinių planų sudarymas ir jų įgyvendinimas;
- apsidraudimas nuo galimų neplanuotų išlaidų ar nuostolių;
- racionalus turimo ar sukaupto finansinio turto paskirstymas (Varanauskienė ir kiti, 2009).

J. Varanauskienė (2009) asmeninių finansų valdymą prilygina įmonės finansų valdymui, kuomet įmonės finansų valdymo principai taikomi priimant asmeninius finansinius sprendimus.

Taigi, tvarkant asmeninius finansus, reikalingos aritmetikos žinios (kaip skaičiuoti esamas ir būsimas įplaukas bei išlaidas); ekonomikos žinios (kokią įtaką aplink vykstantys ekonominiai įvykiai daro ar gali daryti mūsų sukauptam turtui, būsimoms pajamoms, planuojamoms išlaidoms); žinios apie finansines paslaugas – ne tik jų teikiamą naudą ar privalumus, bet ir trūkumus; reikalingos tam tikros teisinės žinios – pagrindinių įstatymų, mokesstinės aplinkos išmanymas arba žinojimas, kur tokios informacijos rasti (Varanauskienė ir kiti, 2009). Galima teigti, kad ir sudėtingai skamba asmeninių finansų valdymas, tačiau yra kur kas paprastesnis dalykas nei įmonių finansų valdymas, dėl laisvesnės valdymo ir apskaitos formos. Tiesiog visų pirma reikia tvirtai žinoti, ko yra siekiama arba kitaip tariant reikia turėti tikslą, kurio pagrindų yra sukuriama asmeninių finansų valdymo strategija. Kad sukurta strategija efektyviai veiktų reikia nuolatos ją prižiūrėti, atlikti jos kontrolę ir esant reikalui ją, pagal pasikeitusią situaciją koreguoti. Tai reikalauja žinių, rimto nusiteikimo ir nuolatinio įplaukų ir išlaidų plano kūrimo, stebėjimo ir įgyvendinimo.

Kitame skyrelyje analizuodami atskirų autorių požiūrius į finansų planavimą bei svarba asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudaryme.

1.2 Finansų planavimas ir asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita

Skirstydami pinigus kasdieniniams poreikiams, dažniausiai galvojame apie artimiausią mėnesį ar dar trumpesnę laikotarpį. Tačiau tai pernelyg trumpas laikas, kad būtų galima finansiškai pasiruošti,

kitaip tariant, surinkti reikalingą pinigų sumą kokiam nors reikšmingesniai ar daugiau išlaidų reikalaujančiam įvykiui. Dėl šios priežasties kiekvienam asmeniui ar namų ūkiui yra svarbu sudaryti įplaukų ir išlaidų ataskaitą, vienas iš esminių asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos uždavinių yra tinkamai ir tiksliai suplanuoti gaunamas ir išleidžiamas lėšas, kad visa tai atlikti yra svarbu išmanyti finansų planavimo subtilybes. Sukurtas planas skatintų atsakingiau žiūrėti į finansus bei jų planavimą ir tai leistų greičiau pasiekti finansinių tikslų.

Finansinio planavimo sąvoka abstrakti, todėl ji apima visą asmeninio turto valdymo procedūrą: nuo tikslų nustatymo iki konkrečių veiksmų. Finansinio planavimo esmė – unikalaus atskiro žmogaus gyvenimas, pagal kurį sudaromos finansinės strategijos (Klimavičienė, 2007).

Asmeninis finansų planavimas tam tikra prasme yra pasiruošimas būsimiems namų ūkio finansų poreikiams tenkinti (Jurevičienė, 2008). Užsienio autoriai Jack R. Kapoor et al., (2008) asmeninių finansų planavimą apibrėžia kaip asmeninių pinigų valdymo procesą, kurio tikslas yra pasiekti asmeninį ekonominį pasitenkinimą, o finansinis planas gali sustiprinti gyvenimo kokybę ir padidinti kiekvieno pasitenkinimą sumažinant nežinomųjų aibę susijusių su savo ateities norais bei ištekliais. Warschauer (2001) tai apibrėžia kaip procesą, kuris apima individo asmenybę, finansinį statusą, bei teisėtas priemones, kurios veda prie strategijų pasirinkimo, finansinių instrumentų panaudojimo, kuriais yra tikimasi pasiekti numatytų finansinių tikslų.

Finansinių terminų žodynas finansų planavimą aiškina dviem aspektais: investiciniu ir bankiniu (Dictionary of Banking, 1993). Investicine prasme finansų planavimas suprantamas kaip finansinis patarimas asmenims, padedantis nuspręsti, koku būdu geriausiai panaudoti turimą turtą ir pasiekti tam tikrų finansinių tikslų (tokių kaip vaikų mokslo finansavimas, senatvės – pensinio amžiaus poreikio tenkinimas). Finansų planavimas reikalauja surašyti tikslus, nustatyti biudžetą ir periodiškai peržiūrėti planą, t.y. sudaryti asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą ir ja naudojantis „prižiūrėti“ savo finansus.

Kaip prieš tai buvo išsiaiškinta, finansų sąvoka apima asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos esmę, sudarant ataskaitą yra suformuluojami tam tikri tikslai, nusistatomas biudžetas, numatoma kiek lėšų skiriama numatytiems tikslams pasiekti, be to, planuojant išlaidas niekuomet nepamiršti dalies įplaukų skirti nenumatytiems įvykiams kompensuoti ir kartas nuo karto peržiūrėti planą būtina jį laikyti, nes sukūrus planą svarbu jį nepamiršti, juk planavimas – finansinės sėkmės raktas. Pasak Garman'o ir Forgue'o finansinė sėkmė yra penkių viso gyvenimo tikslų pasiekimas: siekti maksimalaus uždarbio ir turtų, efektyvaus vartojimo praktikavimas, radimas to kas gyvenime suteikia pasitenkinimą, finansinio saugumo siekimas, turto kaupimas pensijos laikotarpiui ir paveldėtojams. Kai kurie žmonės taip ir gyvena neplanuodami, bet labai daug yra tokių, kurie apsisprendžia ir siekia savo finansinių tikslų.

Winger, Frasca (2006) pateikia kur kas platesnį finansų planavimo aiškinimą. Finansinis planavimas apima vartojimo ir taupymo, skolų, draudimo, investavimo, pensijų, nekilnojamo turto, pajamų mokesčių ir karjeros planavimas.

- Vartojimo ir taupymo planavimas susijęs su viso gyvenimo strategija. Būtina nuspręsti, kiek kasmet iš savo gaunamų pajamų palikti vartoti ir kiek skirti taupyti ateičiai. Su vartojimo ir taupymo planavimo veikla susijęs periodinių asmeninių ataskaitų rengimas – pajamų ataskaitos bei balanso – ir metinės įplaukų ir išlaidų ataskaitos planavimo.
- Skolų planavimas. Nedaugelis žmonių per visą savo gyvenimą išvengia skolų, bet tai ir nėra būtina. Skola – tai būdas, kuris padeda sulyginti vartojimą per visą gyvenimą. Be to, tai – pirkimo galimybė, galinti padėti apsisaugoti nuo infliacijos poveikio, leidžianti nusipirkti turto, kuris atitinka arba kurio nepaveikia infliacija. Būtina vengti atsitiktinių skolų ir užsitikrinti, kad gauname pigiausias kreditinius išteklius.
- Draudimo planavimas. Neužtikrinta ateitis sukelia poreikį draustis. Skirtingose gyvenimo ciklo fazėse žmonės turi turėti vis kitas draudimo rūšys. Siekiant sumažinti galimas rizikas reikia draustis nuo nedarbingumo praradimo, turėti gyvybės draudimą, turto ir atsakomybės draudimus). O svarbiausia – visuomet reikia turėti medicininį draudimą.
- Investicijų planavimas. Taupant kiekvienais metais dalį gaunamų pajamų, būtina nuspręsti kur investuoti, juk yra daugybė galimų investavimo alternatyvų. Svarbus pirmasis investicinis tikslas – užsitikrinti pakankamą likvidumą. Vėliau galima užsiimti rizikingesnėmis investicijomis, kurios užtikrina potencialiai didesnę grąžą.
- Pensijos planavimas. Pensiją planuoti reikia pradėti įvertinus būsimąjį vartojimą ir kitus poreikius, o vėliau nustatant būdus, kaip patenkinti tuos poreikius pensiniame amžiuje. Svarbu per darbingą periodą investuoti, siekiant sukaupti pinigų nedarbingam laikotarpiui, o ne tik pasikliauti socialiniu draudimu ir darbdavio remiamais pensiniais planais.
- Nekilnojamojo turto planavimas. Svarbu atsiskaityti už būstą, nepaliekant skolų savo įpėdiniais. Palikimą galima sutvarkyti dar esant gyvam.
- Pajamų mokesčių planavimas – yra neatsiejama ir verslo, ir asmenų gyvenimo dalis. Yra būdų, kaip sumažinti mokesčių našta, bet būtina išsiaiškinti, kokie jie, kaip ir kada juos galima panaudoti.
- Karjeros planavimas. Karjeros pasirinkimas tampa svarbiu dalyku ne tik finansine prasme, bet ir psichologine ar emocine. Karjeros planavimas nėra vienkartinis veiksmas. Jis trunka ištiesai: žmonės keičia darbą, trumpam jį palieka, paskui grįžta į darbo rinką. Nors karjeros planavimas tiesiogiai nesusijęs su asmeniniais finansais, bet jie tarpusavyje labai susiję (Jurevičienė, 2008).

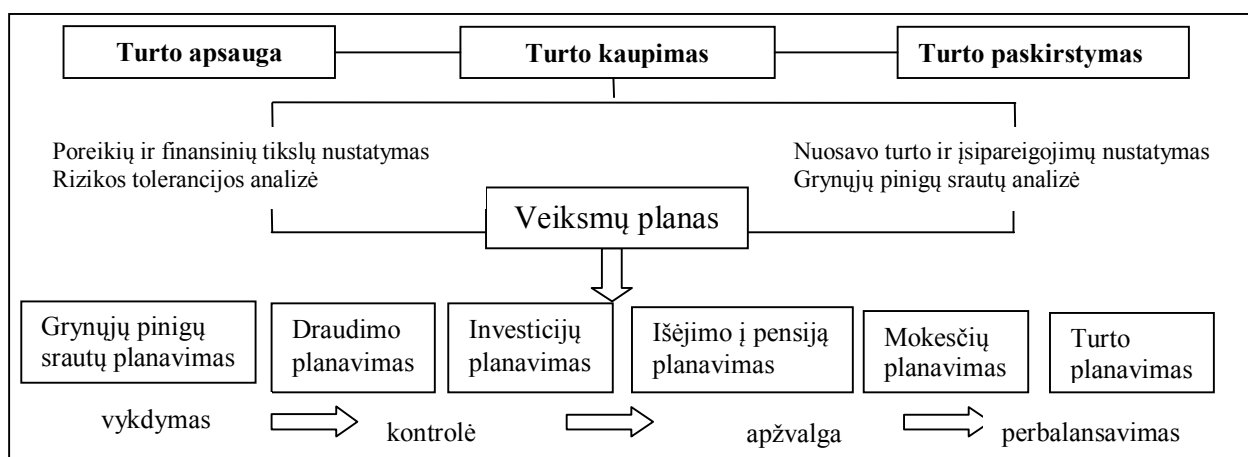
Asmeninių finansų planavimas ir asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita yra du vienas nuo kito neatsiejami dalykai, nes dauguma autorių finansinį planavimą laiko kaip finansinių tikslų siekimą, tam

tikros strategijos sukūrimą, veiksmų numatymą, kurie leidžia pasiekti racionalaus asmeninių lėšų tvarkymo. Toks pat yra ir asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos vaidmuo, joje planuojat asmeninių lėšų gavimo šaltinius ir išlaidų sritis, atliekamas finansinis planavimas. Skirstant išlaidas pagal tam tikrus prioritetus yra tarsi sukuriama finansinių tikslų įgyvendinimo strategija, kuri bus naudojama pasiekti finansiniams tikslams, o tai pasiekti galima tik griežtai laikantis numatyto ataskaitoje plano.

Altfest (2004) siūlo schemą, kurioje asmeninių finansų planavimas yra pateikiamas kaip procesas, kuris tiesiogiai sujungia visus finansinius žmogaus interesus:

1. Mokesčių planavimas
2. Grynujų pinigų srautų planavimas
3. Investicijos
4. Rizikos valdymas
5. Išėjimo į pensiją planavimas
6. Turto planavimas

Žemiau pateikta proceso schema (4 pav.)

4 pav. Finansinis planavimo procesas

Šaltinis: L. Altfest, 2004

Asmeninių finansų planuotojas sudarinėdamas asmeninę įplaukų ir išlaidų atskaitą, ją turėtų sudaryti ne tik tam, kad ją turėtų, bet kad galėtų džiaugtis efektyviu asmeninių finansų valdymu bei siekti ir pasiekti užsibrėžtų finansinių tikslų. Pagal Altfest'o pateiktą planavimo proceso schemą, kurioje siektini tikslai yra turto apsauga, turto kaupimas ir turto paskirstymas, o juos pasiekti įmanoma įgyvendinant numatytą veiksmų planą, t.y. jį vykdant, kontroliuojant, analizuojant ir esant poreikiui koreguojant kai kuriuos veiksmus. Tačiau veiksmų plano įgyvendinimas yra ne kas kita kaip asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sukūrimas ir, ja naudojantis, pinigų srautų valdymas.

Jurevičienė D. ir Klimavičienė A. (2008) analizuodamos planavimą, proceso ar veiksmų sekos požiūriu, teigia, jog tai sudaro keturi pagrindiniai žingsniai: finansinis planavimas, finansinio plano

įgyvendinimas, finansinės veiklos rezultatų vertinimas, finansinio plano peržiūrėjimas. Pirmiausiai reikia nusistatyti savo tikslus ir nuspręsti, kada juos norima įgyvendinti. Kitas žingsnis – sukurti veiksmų planą, kuriame detaliam aptarti etapai, kaip tokį tikslą pasiekti. Trečias planavimo žingsnis būtų veiksmų įvertinimas siekiant savo tikslo. Paskutinis planavimo proceso žingsnis – svarstymas, ar vis dar verta siekti numatyto tikslo, gal reikia jo atsisakyti ir susikoncentruoti siekti kitokį tikslą. Šie keturi žingsniai visiškai negarantuoja sėkmės, bet padeda lengviau pasiekti iškeltus tikslus, nei siekiant jų atsitiktinai.

Kitų G. Victor Hallman ir J. S. Rosenbloom (2003) užsienio autorių nuomone, finansinio planavimo procesas apima asmeninių tikslų pavertimą, specifiniais planais ir galiausiai konkrečiomis priemonėmis tiems planams įgyvendinti. Minėti autoriai išskiria šiuos asmeninių finansų planavimo etapus:

1. Informacijos rinkimas ir asmeninių finansinių ataskaitų parengimas. Pirmuoju žingsniu surenkama naudinga informacija apie asmens finansinę ir asmeninę situaciją. Dažniausiai yra renkama informacija apie asmens ar šeimos investicijas, gyvybės, sveikatos, turto ir įsipareigojimų draudimo polius, būsimą pensiją, iš darbdavio gaunamas pajamas, mokestinę situaciją - pajamų, turto ir dovanojimo mokesčius, palikimo ir kitus turto planavimo dokumentus ir pan. Rekomenduojama parengti keletą, supaprastintų asmeninių finansinių ataskaitų, panašių į naudojamą įmonėse. Tai galėtų būti asmeninis balansas, asmeninių pajamų ataskaita ir kt.
2. Tikslų nustatymas. Šiuo etapu suformuluojami finansiniai tikslai, kuriems pasiekti bus sudaromi finansiniai planai. Kaip teigia Van K. Tharp (1998), finansinių tikslų išsikėlimas yra vienas svarbiausių visos sistemos kūrimo elementų, nuo kurio priklausys ir viso finansų planavimo rezultatai. Jų sudarymas turėtų užimti nuo 20 iki 50 proc. asmeninių finansų planavimo sistemos kūrimo laiko.
3. Esamos situacijos analizė ir alternatyvų svarstymas. Šiame žingsnyje analizuojama dabartinė finansinė asmens situacija, lyginama su asmens iškeltais tikslais ir svarstomos įvairios alternatyvos, kurios padėtų pašalinti tikslų ir esamos situacijos neatitikimus.
4. Plano formulavimas ir įgyvendinimas. Išanalizavus asmens dabartinę finansinę situaciją, įvertinus iškeltus tikslus ir apsvačius alternatyvas tikslams pasiekti, galima sudaryti finansinį planą tikslams pasiekti.
5. Periodinė peržiūra ir koregavimas. Finansinio plano keitimą, peržiūrą ir koregavimą sąlygoja besikeičiančios aplinkybės bei daugybės veiksnių, tokių kaip gimimas, santuoka, skyrybos, mirtis, ekonominių sąlygų pasikeitimai.

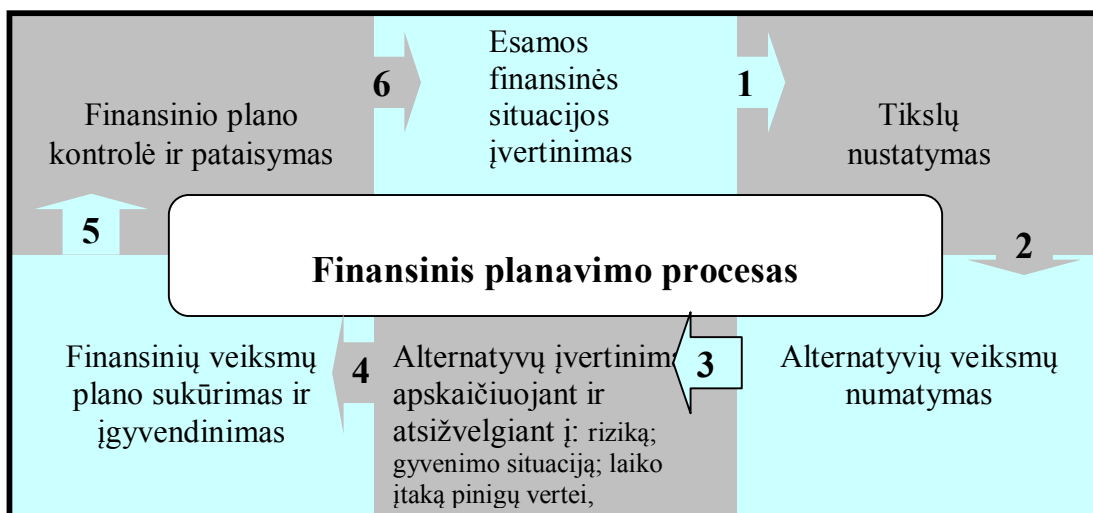
R. Brinkley (2005) skiria keturis finansinio plano kūrimo etapus:

1. Tikslų ir laiko horizonto nustatymas.
2. Rizikos tolerancijos įvertinimas.
3. Finansinių išteklių įvertinimas ir paskirstymas.
4. Investavimas. Žinant tikslus ir laiko horizontą, įvertinus riziką ir turint lėšų, pradama investuoti.

Prieš tai pateiktų autorių mokslinėje ir praktinėje literatūroje vieni autoriai smulkiau aptaria finansų planavimo procesą, kiti tik pateikia pagrindinius plano rengimo žingsnius. Apibendrinus visų autorių mintis apie finansų planavimo proceso etapus, visą planavimo procesą galima suskirstyti į šešių etapų, ratu vykstantį, ciklą, kuriuo turi vadovautis kiekvienas asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos planuotojas norintis tinkamai suplanuoti ir rezultatyviai siekti finansinių tikslų (5 pav.).

Išskiriami šie finansinio planavimo privalumai (Jack R. Kapoor et al., 2008):

1. padidėjęs efektyvumas atrandant, naudojant ir saugant pajamų šaltinius visą žmogaus gyvenimą;
2. pagerėja finansinių reikalų kontrolė, kuri leidžia išvengti skolų, bankroto ar priklausomybės nuo kitų;
3. gerai suplanuoti ir veiksmingi susieti finansiniai sprendimai pagerina asmeninius santykius;
4. laisvės pojūtis nuo finansinių sunkumų pasiekiamas žiūrint į ateitį ir numatant išlaidas bei pasiekiant asmeninius ekonominius tikslus.

5 pav. Finansų planavimo procesas

Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Jack R. Kapoor et al., 2008

Finansų planavimo procesas ir asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita yra patys svarbiausi asmeninių finansų valdytojo instrumentai. Šių instrumentų pagalba nustatomi tikslai, numatomos bei įvertinamos galimos finansinių sprendimų alternatyvos, kas leidžia sukurti tikslesnį finansinių veiksmų planą. Sukurtam planui kontroliuoti naudojame asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitą, kuri be kontrolės

funkcijos dar parodo asmeninių finansų valdytojo esamą finansinę padėtį. Įplaukų ir išlaidų ataskaitos reali nauda išryškėja finansų planavimo proceso pabaigoje, tačiau ištikrųjų jį reikalinga ir svarbi kiekviename šio proceso etape. Taigi galutinis šio tandemo rezultatas sudaro galimybę kiekvienam efektyviau naudoti ir saugoti įplaukų šaltinius. Pagerėja įplaukų ir išlaidų kontrolė, kuri leidžia išvengti finansinių įsipareigojimų, garantuoja finansinės laisvės pojūtį.

Planuojant bei valdant savo asmenines lėšas, tam reikšmę turi valdančio finansus asmens amžius, nes skirtingame gyvenimo etape žmonės turi skirtingus poreikius, kas formuoja visai kitus lėšų paskirstymo įpročius bei prioritetus. Gyvenimo ciklas ir asmens finansų tvarkymo įpročiai išsamiau aptariama sekančiame skyriuje.

1.3 Gyvenimo ciklas ir asmeninių finansų tvarkymo įpročiai

Apie gyvenimo ciklą dar XX a. viduryje prabilo Frenkas Modigliani (Frank Modigliani), sukūręs ir pristatęs gyvenimo ciklo hipotezę. Juk asmeninis individo turtas bei jo finansų tvarkymo įpročiai skiriasi įvairiais gyvenimo etapais, kadangi kiekvieną gyvenimo etapą nulemia tam tikri veiksniai į kuriuos yra svarbu atsižvelgti – visų pirma tai amžius, gaunamos įplaukos, išsilavinimas, šeimos dydis. Dėl šios priežasties, esant tam tikrame gyvenimo etape, nustatomi svarbiausi tuo laiku poreikiai, yra priimami tam tarpsniui būdingi bei planuojami finansiniai sprendimai, pagal tai įvairūs autoriai išskiria tam tikrus finansinio gyvenimo ciklo etapus (1 lentelė).

1 lentelė. Gyvenimo ciklo etapai

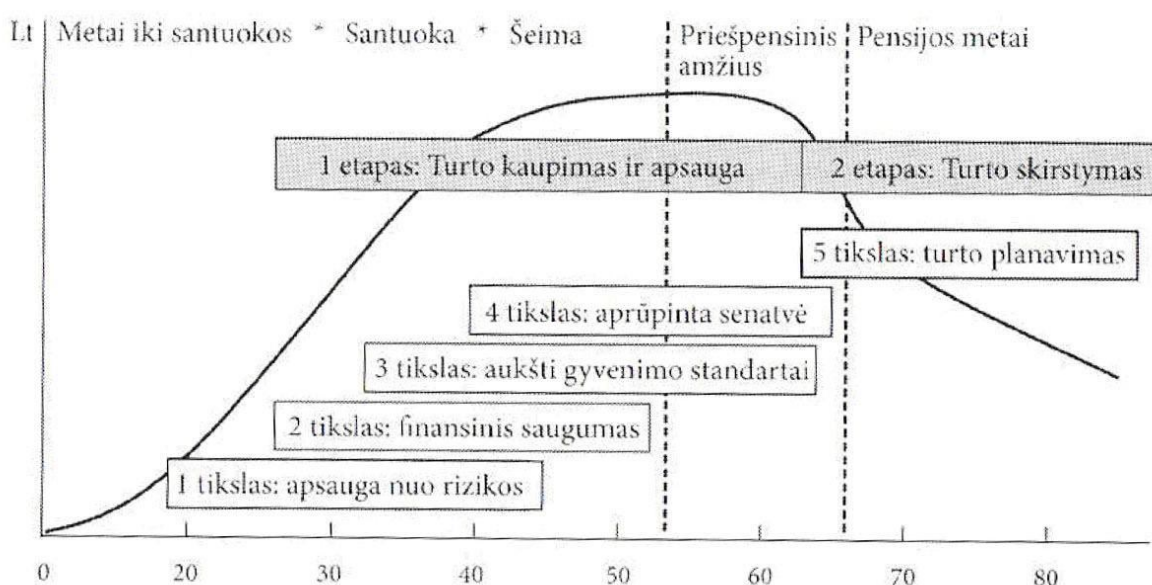
<i>L. Altfest</i>	<i>R. L. Tackabury</i>	<i>R. Wohlner</i>	<i>J. Varanauskienė</i>
Kaupimo fazė	Pirmieji metai	Pirmas darbas	Vaikystė
Konsolidacijos fazė	Kaupimo metai	Santuoka	Savarankiškas gyvenimas
Išlaidų fazė	Saugojimo metai	Vaikai	Jauna šeima, vaikai
Dovanojimo fazė	„Deglo“ perdavimas	Darbo netekimas	Vidutinio amžiaus šeima
		Pensinis amžius	Pensija

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis nurodytų autorių literatūra

Kaip prieš tai darbe buvo minėta, jog tam tikrame žmogaus gyvenimo etape asmuo priima tik tam tarpsniui būdingus sprendimus susijusius su asmeniniais finansiniais, jo priimami finansiniai sprendimai turi didelį poveikį asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai. Nes skiriasi žmogaus poreikiai ir galimybės, skiriantis šių dviejų veiksnių svarbiausiems prioritetams, savaime suprantama skiriasi ir pati įplaukų ir išlaidų ataskaita. Gyvenimo ciklo pradžioje pagrindiniai lėšų šaltiniai gali būti gaunami tik iš vienos ar kelių sričių, o vėliau žmogui bręstant ir įgyjant vis daugiau patirties lėšų šaltinių sąrašas turi plėstis, paskutiniuose gyvenimo ciklo etapuose savaime suprantama įplaukų sąrašas

trumpėja. Tam tikrame etape keičiantis įplaukoms, formuojantis vis kitiems finansiniams tikslams, Gordonas (2001) išskiria penkis pagrindinius gyvenimo finansinius tikslus (6 pav.), keičiantis gyvenimo ciklams atsiranda vis kitų išlaidų rūšių. Žinoma, kai kurios išlaidų rūšys yra visuose gyvenimo etapuose ir jų neišvengsime, kai kurios būdingos tik tam tikrame gyvenimo cikle. Tačiau retas kuris asmuo ar šeima stebi savo įplaukas ir išlaidas ar sudarinėja ataskaitą, kuri gali būti tas sėkmės raktas galintis suteikti tam tikrą finansinę laisvę bei pasiekti užsibrėžtus finansinius tikslus.

G. M. Gordonas (2001) individo finansinio gyvenimo ciklą pateikia kitaip, vaizduoja grafiškai. Visą ciklą skirsto į du etapus ir pateikia pagrindinius tikslus (turto kaupimas ir apsauga bei turto paskirstymas), kuriuos individai turi viename iš šių etapų. Šis autorius teigia, jog nors ir finansiniai tikslai kinta per žmogaus gyvenimą, egzistuoja tipinis finansinio gyvenimo ciklas.

6 pav. Individo finansinio gyvenimo ciklas ir finansiniai tikslai

Šaltinis: G. M. Gordon, 2001

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir visa tai apibendrinus, finansinių tikslų hierarchijoje visų pirma yra gerbūvio kūrimas ar bent jau taupymas šiam tikslui, po to seka šeimos apsauga nuo galimų rizikų, turto kaupimas bei pasiruošimas senatvei ir galiausias tikslas yra paskirstyti sukauptą turtą. Gyvenimo situacija lems finansinę padėtį ir reikalavimus konkrečiu gyvenimo ciklo etapu.

Gyvenimo etapą nustatyti padeda Gordon (2001) veiksniai:

- šeimyninė padėtis (vienišas, vedęs, išsiskyres, našlys);
- užimtumas (dirbantis, bedarbis);
- amžius;
- išlaikomų asmenų skaičius (vaikai, sutuoktinis, tėvai ir kt.);
- ekonominė situacija (palūkanų normos, nedarbo lygis);

- išsilavinimas;
- sveikata ir kiti.

Išanalizavus skirtingų autorių individo finansinio gyvenimo ciklą, kuris laikoma, jog prasideda kai yra uždirbamos pirmosios pajamos (susijusios su darbo santykiais ar kitos pajamos), bei etapus, galima daryti išvadą, jog autorių nuomonės yra labai panašios šiuo klausimu. Nors galima pastebėti, jog kai kurie etapai yra apibrėžti skirtingai, tačiau nepaisant to, tikslai bei poreikiai kiekvieno iš jų yra vienodi ar turi nedidelių skirtumų. Tik Varanauskienė ir kiti (2009) išskirtinai nei kiti autoriai individo finansinio gyvenimo cikle išskiria dar vaikystės etapą, žinoma, šiame etape individai nepriima ir nesprendžia sudėtingų finansinių klausimų, tačiau šį etapą lietuvių autorė išskiria neveltui. Būtent šiame etape formuojasi pirmieji individo įgūdžiai susiję su finansais bei jų valdymu, todėl šis „Vaikystės“ etapas yra reikšmingas ir jis turėtų būti finansinio gyvenimo cikle. Dėl šios priežasties detaliau aptarsiu lietuvių autorės pateikiamą modelį nagrinėjama tema bei pasiūlysiu galimus asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pavyzdžius, formas kiekviename gyvenimo etape.

Vaikystė. Ekonominio gyvenimo ciklas prasideda vos tik pradėdame dalyvauti ekonominiame gyvenime. Jau ankstyvoje vaikystėje vaikai tiesiogiai daro įtaką šeimos finansiniams sprendimams: kur ir ką valgyti, kur vykti atostogauti, kokį automobilį įsigyti ar kurioje vietoje pirkti butą. Pinigų kiekį paprastai riboja tėvų galimybės ar požiūris. Tėvų ar artimųjų duodami pinigai neretai vaikams yra vienintelis pajamų šaltinis. Tėvai duodami vaikams pinigus privalo aiškinti, jog juos reikia uždirbti, nes pinigų niekas šiaip už nieką nedalina. Vaikams pinigai dovanojami įvairiomis progomis, vaikai pradeda prekiauti, keistis smulkiais daiktais, žaislais, gali pradėti užsidirbti ar net bandyti gauti pinigų neleistiniais būdais. Geriausiai mokomasi aktyviai dalyvaujant ir priimant savarankiškus sprendimus, o ne tik stebint. Gaudamas kišenpinigių, vaikas mokosi planuoti išlaidas, riboti savo norus, mokosi taupyti bei paskirstyti gautus pinigus per tam tikrą laiką. Laikui bėgant visiška priklausomybė nuo tėvų duodamų pinigų mažėja.

Tik prasidėjus žmogaus ekonominio gyvenimo ciklui, nėra jokių finansinių žinių, gal ne visiem pakanka ir aritmetikos žinių, bet vaikai turėdami šalia tėvus turi pradėti mokytis planuoti bei skaičiuoti gautus pinigėlius. To išmokyti gali tėvai įtraukdami vaikus į šeimos finansinį gyvenimą, aiškindami iš kur šeimoje atsiranda pinigai, kaip pinigai turi būti paskirstomi, to geriausia yra vaikus mokyti mokant juos sudaryti mini asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, kurioje galėtume matyti kiek turime susitaupę ir kiek kam išleidžiame, galime turėti atskirą skyrelį, kuriame skaičiuosime kaip sekasi taupyti ir kiek dar trūksta tam sutaupyti tam tikram rimtesniam pirkiniui arba vaikus įtraukti į šeimos asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo procesą. Asmeninių lėšų skaičiavimo įgūdžiai, asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pagalba, vaikystėje gali būti ugdomi per įvairius žaidimus, tam tikras situacijas leidžiančias formuoti bei tobulinti savo įgūdžius. Tėvai duodami vaikams pinigus turi juos duoti ne tam, kad vaikai juos išleistų, o pradėtų mokytis planuoti savo finansus bei ugdyti valią.

Savarankiško gyvenimo pradžia – ekonominė nepriklausomybė. Jaunas žmogus jau turi pinigų tvarkymo pagrindus, vieni juos įgyja mokydamiesi iš vadovėlių, kiti tai išmano iš praktikos. Vartojimo išlaidų struktūrą rodo, kad jaunimas kur kas didesnę dalį savo pajamų skiria tokioms išlaidoms: drabužiams ir avalynei, madingiems daiktams, technologijų naujovėms, laisvalaikio prekėms, viešbučiams ir restoranams, transportui bei kitoms išlaidoms, kurios būdingos jaunatviškam gyvenimo būdai. Todėl norint užtikrinti, kad užteks pajamų iki kitos pajamų gavimo dienos, todėl svarbu mokėti planuoti ir kontroliuoti išlaidas. Didžiajai jaunimo daliai tai yra naujas iššūkis. Šiame gyvenimo etape žmonės turi nedaug arba visai neturi turto, tačiau turi galimybę jį užsidirbti. Tikėtina, kad kurį laiką jų pajamos dar didės, o dirbti jie galės dar ilgai. Nors ir neturėdami išlaikytinių ar didelių įsipareigojimų, vis tiek labai priklauso nuo kokių nors nenumatytų aplinkybių, tokių kaip ligos, darbo praradimas. Todėl tam yra svarbu turėti kažkokią tai dalį santaupų. Taupymo tikslai gali būti ne tik prieš tai paminėti, bet ir taupymas pradinei būsto įmokai, pensijai. Nors kol šiandieninis dvidešimtmetis sulauks pensinio amžiaus, praeis dar kelios dešimtys metų. Jaunas žmogus, kol dar neturi išlaikytinių ir įsipareigojimų, turi daugiau galimybių taupyti negu tada, kai reikia mokėti paskolas, išlaikyti vaikus ar padėti senstantiems tėvams.

Pradėjus savarankišką gyvenimą bei turint tam tikrą įplaukų šaltinį yra būtina skaičiuoti savo lėšas, sudaryti įplaukų ir išlaidų ataskaitą. Ataskaitą priverstų jaunuosius asmeninių finansų tvarkytojus atsakingiau valdyti savo lėšas, neišleisti jų šiaip tik dėl to, kad yra neišleistų pinigų, o patirti tik tas išlaidas, kurių nėra galimybės išvengti. Planuoti bei analizuoti įplaukas ir išlaidas, galima ant popieriaus lapo ar kompiuterio pagalba, svarbu, kad įplaukos būtų išreikštos vienu skaičiumi, o išlaidos kitų. Įplaukas dažniausiai sudaro tik darbo užmokestis, kuris karjeros pradžioje dar yra nedidelis Teigiamam įplaukų ir išlaidų skirtumui, pinigų likučio nereiktų išleisti vien dėl to, kad jų liko, o juos naudingiau kaupti nenumatytiems atvejams. Esant įplaukų ir išlaidų dydžiams vienodiems išlaidų skiltyje reiktų įrašyti įrašą „SANTAUPOS“, kas priverstų neišlaidauti ir leistų sukaupti pinigų mažinant tam tikras išlaidas kitoms reikmėms.

Jauna šeima, vaikai. Jauna šeima turi priimti daug finansinių sprendimų: pirkti ar nuomoti būstą, nuspręsti kas ir kaip tvarkys jų šeimos pinigus, kaip ir kiek taupyti, skolintis. Skolinantis svarbu nepamiršti, jog reiks grąžinti skolą bei dar sumokėti palūkanas už ją. Pradėjus gyventi kartu, reikia nustatyti ir šeimos pinigų tvarkymo taisykles.

Šiuo etapu finansinio planavimo prioritetais tampa būstas ar jo gerinimas, šeimos apsauga (gyvybės, sveikatos draudimas). Dėl šeimos maitintojo netekties, ligos ar tikimybės prarasti darbą, būtina pasirūpinti apsauga. Be santaupų nenumatytiems atvejams ir pinigų, taupomų pensijai, atsiranda poreikis sukaupti turtą gimusių vaikų savarankiško gyvenimo pradžiai. Jei sutuoktiniai ketina išsiskirti, gali tekti peržiūrėti kasdienes išlaidas. Ypač tai svarbu finansiškai silpnesnei pusei, kuri po skyrybų

turės gyventi iš mažesnių pajamų, turėtų ruoštis iš anksto – peržiūrėti savo įprastas išlaidas, neprisiimti naujų įsipareigojimų.

Šiame gyvenimo ciklo etape sudaroma yra ne vieno asmens įplaukų ir išlaidų ataskaita, o jau viso namų ūkio, tai yra šeimos įplaukų ir išlaidų ataskaita. Lyginant jaunos šeimos ataskaitą su vieno asmens sudaroma ataskaita, tikėtina, jog įplaukų suma bus didesnė, tačiau sulaukus šeimos pagausėjimo įplaukų suma kiekvienam šeimos nariui sumažės, be to, neabejotinai bus daugiau išlaidų ir atsiras naujos išlaidų rūšis: išlaidos vaikams, finansiniai įsipareigojimai, nes dauguma jaunų šeimų neįsivaizduoja savo gyvenimo be nuosavo būsto, dėl to paėmę paskolą būstui įsigyti turi įsipareigojimų bankams. Kartais prisiimti finansiniai įsipareigojimai gali labai pakeisti asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, jei tam finansuoti prireiks daug lėšų turės būti surastą galimybė padidinti įplaukas arba teks mažinti ar net visai atsisakyti kai kurių išlaidų.

Vidutinio amžiaus šeima su vaikais. Šiuo laikotarpiu žmogus paprastai gauna didžiausias pajamas, turi sukaukęs šiek tiek turto įgijęs nemažai patirties. Tie, kurie taupė vaikams, artėja laikas pinigus vaikams atiduoti. Lieka mažiau laiko susitaupyti pensijai, sunkiau keisti darbą. Sukaupus tam tikrą turtą, pradeda rūpėti, kaip jį išsaugoti, apsaugoti nuo vertės sumažėjimo. Draudimas (gyvybės, ligos) aktualus tuo atveju, jei nėra jokių santaupų. Kai vaikai jau tiek rūpesčių nebekelia (arba apie juos pagalvota), išlaidų gali prireikti norint padėti senstantiems tėvams. Nors kasdieninių išlaidų kontrolės įgūdžiai jau susiformavę, padidėjus išlaidoms gali tekti juos peržiūrėti.

Įplaukų šaltinių įvairovė šiame etape yra gausiausia. Tai gali būti darbo užmokestis, įplaukos iš individualios veiklos, dividendai iš verslo, grąža iš tam tikrų investicijų ar autoriniai už sukurtą tam tikrą kūrinį. Esant didelei įplaukų įvairovei tai dažniausiai turi įtakos ir išlaidų gausai, dėl šios priežasties šiame etape įplaukų ir išlaidų ataskaita yra didžiausia lyginant su kitomis gyvenimo ciklo etapų ataskaitomis, tačiau per gyvenimą sukaupta patirtis ir įgūdžiai leidžia nesudėtingai ir greitai planuoti bei kontroliuoti savo lėšas asmeninės ataskaitos pagalba.

Pensija. Pajamos sumažėja žymiai daugiau, nei išlaidos, paprastai žmonės turi puikių kasdieninės išlaidų apskaitos įgūdžių. Skaičiuojama, kad išėję į pensiją žmonės gali patogiai gyventi turėdami 70 % iki tol turėto pajamų dydžio, kadangi sumažėja išlaidos susijusios su darbo santykiais. Pensija toks laikas, kai taupyti jau nebėra tikslinga. Pragyvenimas iš santaupų. Prioritetai – pinigų srautų planavimas (pensijų išmokos) ir turto vertės išsaugojimas, turto paveldėjimas. Reikėtų pasirinkti kuo mažiau rizikingą pinigų laikymo formą. Pagrindinės išlaidos skiriamos vaistams, slaugai bei komunaliniams mokesčiams (Varanauskienė ir kiti, 2009).

”Pensija” yra išskiriamas kaip paskutinis gyvenimo ciklo etapas, tad per gyvenimą sukaupta patirtis bei ne tokia didelė gausa įplaukų rūšių bei sutrumpėjęs išlaidų sąrašas. Tai manau vienintelis gyvenimo etapas, kuris leidžia asmeniui puikiai susitvarkyti savo finansus be formalios ataskaitos.

Pagal tai kokiame gyvenimo ciklo etape yra individas, remiantis jo sudaroma asmenine įplaukų ir išlaidų ataskaita nesudėtinga yra nustatyti jo esamus bei būsimus poreikius, siekiamus tikslus, remiantis kitomis kartu su įplaukų ir išlaidų ataskaita sudaromomis ataskaitomis galima nustatyti sukaupto turto dydį, žinoma, tai negalioja visiems be išimties, tačiau šis modelis atspindi didžiosios dalies visuomenės elgseną (2 lentelė).

2 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai

	Jauni vieniši asmenys	Jaunos šeimos	Vidutinio amžiaus šeimos	Senyvi žmonės
Kasdieninė pajamų apskaita	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai formuojasi	Kasdieninės išlaidos dažnai keičiasi: pradėjus gyventi kartu, susilaukus vaikelio	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai susiformavę	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai susiformavę, kasdieninės išlaidos sumažėja
Dabartiniai poreikiai	Aktyvus gyvenimo būdas, darbo veiklos pradžia	Nuosavas būstas, savas verslas, atsiradę išlaikytiniai – vaikai	Išleidus vaikus gyventi savarankiškai, sumažėja. Gali tekti pasirūpinti senstančiais tėvais	Kasdieninės išlaidos, didesnės išlaidos sveikatos priežiūrai
Būsiami poreikiai	Nuosavas būstas, pensija, keičiamas darbas, savas verslas	Vaikų išsilavinimas, pensija	Pensija	Kasdieninės išlaidos, sukaupto turto apsauga
Taupymo tikslai ar prioritetai	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai, lėšos vaikams	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai	Pinigų atsarga artimiausiems trejiems metams
Draudimas	Išmoka būtų reikalinga traumų ar ligos atveju	Reikalingas šeimos maitintojo gyvybės draudimas	Reikalingas šeimos maitintojo gyvybės draudimas, jei nesukaupta pakankamai turto	Paprastai būna labai brangus, todėl netikslingas
Sukauptas turtas	Paprastai neturi susikaupę jokio turto	Dar tik pradėdama kaupti, galima rinktis rizikingesnes ir tikėtinais pelningesnes kaupimo formas	Nebereikia išlaikyti vaikų, daugiau galima taupyti pensijai. Atsižvelgus į likusį laiką, kaupimo forma turėtų būti mažiau rizikinga.	Lėšos, kurių reikės artimiausius trejus metus turėtų būti nuo vertės sumažėjimo dėl nepalankių rinkos pokyčių

Šaltinis: J. Varanauskienė ir kiti, 2009

Individo gyvenimą autoriai skirsto į penkis pagrindinius gyvenimo ciklus, tačiau apibendrinčius skirtingų autorių gyvenimo ciklo skaidymą, galima visa gyvenimo laikotarpį padalinti į šešis ciklus. Kiekvienam ciklui būdingi tam tikri veiksniai. Būtent gyvenimo veiksniai laikui bėgant keičia gyvenimo prioritetus ir galimybes, kas suformuoja naujus poreikius. Šis gyvenimo ciklų keitimasis puikiai atspindi asmeninėje įplaukų ir išlaidų ataskaitoje, keičia jos sudėtinius elementus, struktūrą. Įplaukų pokytis ir jų savybės neturi tam tikrų išskirtinių ir specifinių bruožų, pagal kuriuos būtų galima

identifikuoti, kuriam gyvenimo etapui jos daugiau yra būdingos, tačiau iš ataskaitos išlaidų pakankamai nesunkiai galima būtų nustatyti, kurio namų ūkio gyvenimo etapo išlaidas ji parodo.

Pradėjus finansinį gyvenimą ir gavus pajamas individas jau nuo pirmų dienų turėtų atsakingai elgtis su savo finansais. Tačiau gyvenimo ciklo pradžioje, dar nėra sukaupta pakankamai patyrimo ir žinių asmeninių finansų tvarkymo srityje, todėl tuo turėtų pasirūpinti tėvai. Laikui bėgant žmogus įgauna patirties bei sukaupia daugiau žinių, kurias turėtų perduoti savo atžaloms ir mokyti jas racionaliai tvarkyti gaunamus pinigus. Turint tam tikrus įplaukų šaltinius, būtų didelė klaida išleisti visas gautas lėšas, t.y. skirti vartojimui, nes siekiant tam tikrų finansinių tikslų ar bent jau norint išvengti galimų finansinių sunkumų, dėl neplanuotų veiksnių dalį įplaukų reikia skirti kaupimui. Apie kaupimą, taupymą bei pagrindines taupymo priežastis plačiau analizuojama kitame skyrelyje.

1.4 Taupymas bei pagrindinės taupymo priežastys

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, tai priemonė, kuri leidžia geriau susivokti savo piniguose, t. y. matyti, kurie šaltiniai duoda daugiausia įplaukų, kurios sritys reikalauja daugiausiai išlaidų, kartu tai puiki priemonė leidžianti pasiekti užsibrėžtų finansinių tikslų.

Reikia pažymėti, kad nėra vienodo santaupų sąvokos apibrėžimo. „Santapos“ ekonomikos teorijoje suvokiamos įvairialypiškai. Santapos yra tai, ką žmonės pasilieka iš grynujų pajamų sumos po to kai išleidžia dalį pinigų vartojimui (Jakutis ir kiti, 2007). Santapos – tai asmens pajamos, neišleistos asmeniniam vartojimui. Šie apibrėžimai rodo vieną teoretikų požiūrį, kad „santapos – lėšos (pinigai), kurias žmonės atideda tam tikriems tikslams arba norėdami užsitikrinti pajamas ateityje, dažniausiai, išėjus į pensiją. Šiuo požiūriu santapos suprantamos kaip pajamų dalis, kurią asmuo ruošiasi panaudoti ateityje, užuot suvartojęs dabar.“ (Bikas ir Rakauskienė, 2007).

Kiti teoretikai remiasi lygybe, kurią naudojant, galime apskaičiuoti santaupų dydį, t. y. turint vartojimo ir grynujų pajamų dydžius galima apskaičiuoti santapas, kurios yra iškarto nesunaudota pajamų dalis:

Santapos = grynios pajamos - vartojimo išlaidos.

Pagal šį teoretikų požiūrį asmeninės santapos suprantamos, jog tai gyventojų grynujų pajamų (įplaukų) ir vartojimo išlaidų skirtumas. Santapoms adekvatus žodis „taupymas“. Taupymas - disponuojamų pajamų dalis, kuri nėra vartojama. Šiuo atveju santapomis laikoma dalis pajamų, kuri liko sumokėjus mokesčius ir nėra vartojama, kitaip tariant, kalbama grynai apie kiekybinį lėšų likutį. Todėl santapomis galima įsivaizduoti, kaip gyventojų lėšų koncentraciją sukuriant galimybes patenkinti būsimus poreikius (Bikas ir Rakauskienė, 2007). Tokioms santapoms tiktų priverstinumo požymis. Priverstinės santapos – situacija, kai šeimos nekontroliuoja savo pajamų, tampančių santapomis, nors norėtų jas naudoti.

Kai kurie žmonės sutaupomis laiko visus savo pinigus. Ilgą laiką tai buvo bene vienintelė turto kaupimo forma. Šiai dienai sutaupas galima skirstyti pagal paskirtį:

- sutaupos didesniai pirkiniui;
- sutaupos nenumatytiems atvejams;
- sutaupos senatvei (Varanauskienė ir kiti, 2009).

Sutaupos taip pat garantuoja pajamų ir vartojimo didinimą perspektyvoje (ligos, nedarbo atveju). Sutaupos kaip ir vartojimas keičiasi nevienodai. Turtingi, t.y. didesnes pajamas turintys žmonės taupo daugiau negu neturtingi ne tik absoliučiai, bet ir didesniu lyginamuoju svoriu, lyginant su pajamomis. Neturtingi iš viso netaupo. Atskiro žmogaus požiūriu, taupesnis sutaupo daugiau ir tampa turtingesnis, o visai visuomenei daugiau taupant, gamybos apimtis ir sutaupos sumažėja. Taigi atskiro žmogaus požiūriu tai privalumas, o visuomenės – blogybė, nes neigiamai paveikia gamybos ir gyventojų užimtumo apimtis (Snieska ir kiti, 2005).

Viena svarbiausių taupymo priežasčių - džiaugtis vartojimu ateityje. Kita svarbi priežastis - palikti nekilnojamąjį turtą savo įpėdiniams. Taip pat galima siekti padidinti savo investicinį turtą, tokiu būdu sukuriant didesnę finansinę nepriklausomybę. Taupymo rezultatas – nuosavybė. Turtingais vadinami ne tie, kurie daug uždirba, o tie kurie, sutaupo, kadangi daug uždirbti yra lengviau, nei sukaupti turtą (Jurevičienė, 2008). Tačiau uždirbant daugiau yra paprasčiau sukaupti didesnę rezervą, nes pasak F. Modigliani (1999) keičiantis (mažėjimo linkme) įplaukoms įvairiais metais ar gyvenimo ciklo etapais, žmonės stengiasi nepakeisti savo gyvenimo būdo. Tai reiškia, kad žmonės padarys savo vartojimą nuo laukiamų, tikėtinų pajamų. Dėl šios priežasties, jie daugiau taupys, kai uždirbs santykinai daugiau pajamų, ir mažiau taupys, kai jų pajamos bus palyginti mažos.

Taupymo motyvų įvairovė priklauso nuo skirtingos namų ūkio sudėties, skiriasi šeimų gyvenimo būdas ir stilius, taupymo tikslai ir rezultatai.

G. M. Gordon (2001) išskiria šiuos pagrindinius finansinius tikslus:

- *Apsauga nuo rizikos.* Apsisaugoti nuo rizikos dviem būdais: susikuriant atsargos fondą ir apsidraudžiant gyvybę, sveikatą, turtą ir pan.
- *Finansinis saugumas.* Pasiiekti finansinį saugumą sau ir šeimai, užtikrinant finansinius išteklius naujiems šeimos nariams, šeimos narių išsilavinimui, būsto, automobilio įsigijimui ir t.t.
- *Aukšti gyvenimo standartai.* Patogus gyvenimas, kurios sąvoka apima atostogas, narystes klubuose, pramogas ir atsipalaidavimą, antrą būstą, papildomus automobilius ir papildomą laisvą laiką nuo darbo savo interesams.
- *Aprūpinta senatvė.* Finansiškai nepriklausoma ir patogi senatvė, pragyvenimo standartai ne prastesni už darbo metus.
- *Turto planavimas.* Tikslingas per gyvenimą sukaupto turto paskirstymas, pavadintas „turto planavimu“ (Jurevičienė, 2008).

G. V. Hallman ir J. S. Rosenbloom (2003) daugumos žmonių finansinius tikslus suskirstė į tokias grupes, iš jų apsauga nuo rizikos, apsirūpinimas pajamomis pensiniame amžiuje bei paveldimo turto planavimas sutampa su G. M. Gordon grupėmis. Kitos grupės:

- kapitalo kaupimas: atsargos fondui, šeimos tikslams, išsilavinimui, investicijoms;
- mokesčių naštos sumažinimas: esant gyvam, mirties atveju;
- investicijų ir turto valdymas (įskaitant turto valdymo invalidumo atveju planavimą) (Jurevičienė ir Klimavičienė, 2008).

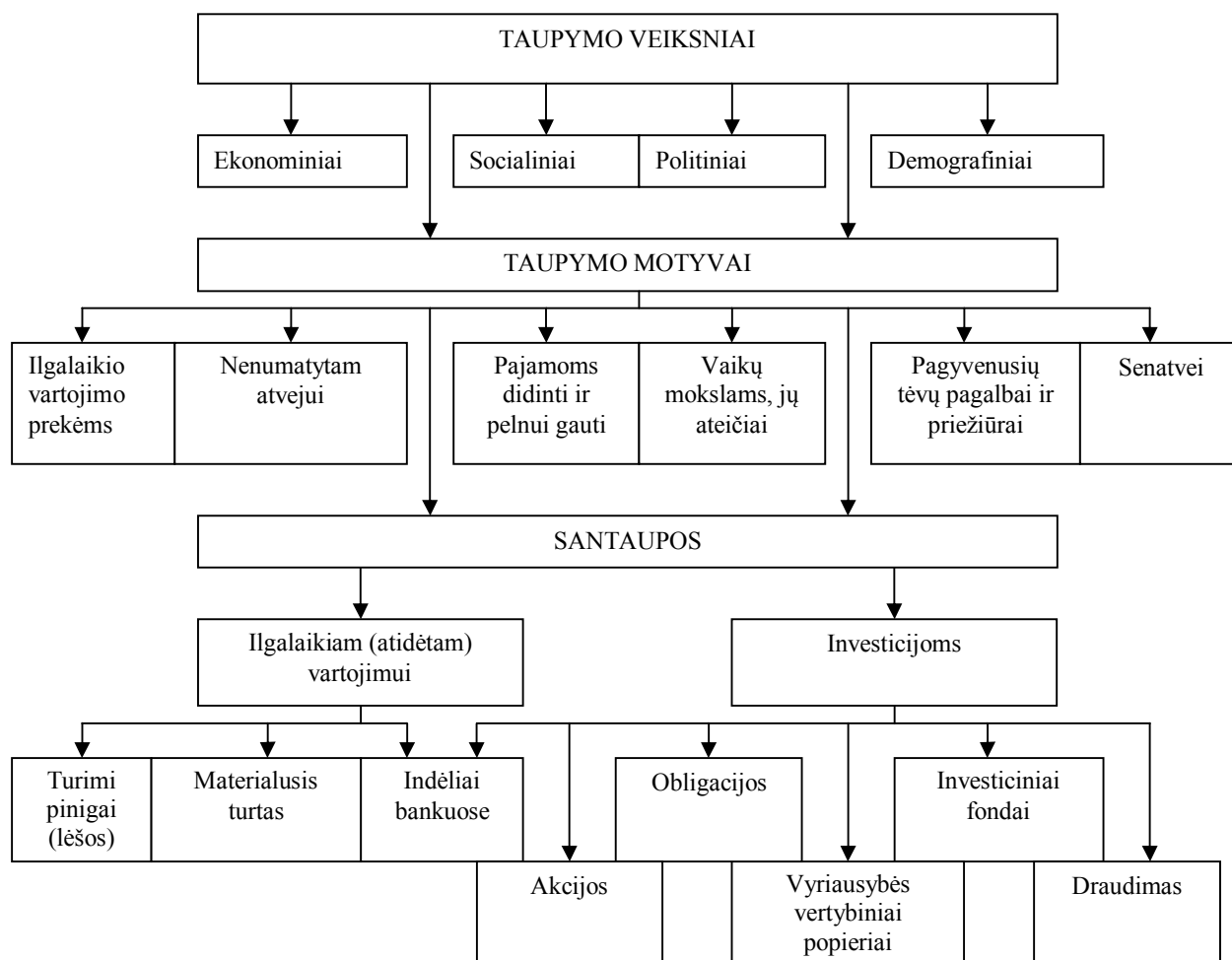
Papildydami 1936 m. Keinso taupymo teoriją M. Browing ir A. Lusardi susistemino ir išskyrė tokius pagrindinius motyvus: kaupti atsargas nenumatytiems atvejams – tai prevencinis motyvas; iš anksto pasirengti ateičiai – gyvenimo ciklo motyvas; gauti palūkanas ir didinti ekonominę naudą – nepastovumo motyvas ateityje patenkinti stabilų išlaidų didėjimą – gerinimo motyvas (Bikas ir Rakauskienė, 2007).

Dažnai įvardinama priežastis, dėl kurios žmonės nusprendžia atidėti dalį savo pajamų ir taupyti – poreikis turėti pinigų nenumatytiems įvykiams, atvejams. Šis poreikis būna aktualiausias nestabilumo laikotarpiu: ekonomikos nuosmukio ar stagnacijos metu, vykstant įvairioms krizėms. Kai situacija stabilizuojasi ir ima gerėti, didesnė pajamų (ir netgi būsimų) dalis skiriama vartoti (Varanauskienė ir kiti, 2009).

Siekdami ateities planų, kuriems įgyvendinti reikalingas konkretus pinigų kiekis, turime turėti tam sukauptą santaupų arba taupyti. Taupyti galime numatę apytikslę sukaupti sumą ir žinodami savo finansines galimybes galime suskaičiuoti planuojamos taupyti sumos kasmėnesinę įmoką, kuri leistų tai pasiekti. Taupymui skirtas išlaidas, nes santaupos – tai išlaidų rūšis kuriai reikia priskirti pinigus, kuriuos norima sutaupyti, turėtume laikyti finansinių įsipareigojimų išlaidomis. Šią išlaidų rūšį esame priversti apmokėti kas mėnesį neatsižvelgiant į įplaukų ar išlaidų pokytį. Kasmėnesinis santaupų atidėjimas leistų pasiekti numatytų rezultatų laiku bei skatintų asmenį dar atidžiau planuoti savo išlaidas. Taip pat santaupas galime laikyti skirtumą tarp pajamų ir išlaidų, kitaip tariant tai laisvosios lėšos kurių nesuvartojam.

Kiekvieno asmens taupymo motyvai ir tikslai bei pačių santaupų susiformavimas ir jų panaudojimo formos yra labai įvairios (7 pav.). Vienu taupymo motyvai gali būti tokie kaip pinigų rezervas nenumatytiems įvykiams ar ilgalaikio vartojimo prekėms. Dalis sukauptų įplaukų gali būti investuojamos iš to tikintis gauti grąžą ar tiesiog padedami į banko indėlį, kuris vėliau bus panaudotas vaikų mokslams. Taip pat dalį nuo dabar gaunamų įplaukų yra svarbu atsidėti galimam tėvų išlaikymui ar pensijiniam amžiui, kad būtų užtikrintas normalus vartojimo lygis paskutiniame gyvenimo ciklo etape. Šios laisvosios lėšos leidžia mums siekti trumpalaikių tikslų - tokių, kuriuos galima pasiekti per 6-60 taupymo mėnesių, pavyzdžiui, automobilio pirkimas, buto remontas, kažkokios ypatingos atostogos ar naujos buitinės technikos įsigijimas ar ilgalaikių tikslų – tokių, kuriems įgyvendinti teks

taupyti 5 ir daugiau metų, pavyzdžiui, namo pirkimas, verslo pradžia ar jo pirkimas, pensinio amžiaus aprūpinimas bei kiti svarbūs finansiniai siekiai.

7 pav. Gyventojų santaupų formavimo modelis

Šaltinis: E. Bikas ir O. Rakauskienė, 2007

Asmuo ar namų ūkis gavęs įplaukas, dalį jų tiesiog suvartoja tenkindamas tam tikrus poreikius, o kitą dalį, žinoma, jei lieka nuo vartojimo, kaupia. Lėšų kaupimo motyvų gali būti labai daug ir labai įvairių, tačiau vienas svarbiausių kaupimo motyvų – užtikrinti vartojimą ateityje ir sušvelninti „duobes“, kurios gali atsirasti pakitus gaunamiems pinigų srautams.

Analizuojant darbe asmenines įplaukas bei išlaidas, vienas iš reikšmingiausių būdų šiam procesui stebėti, vertinti bei imtis atitinkamų veiksnių, yra asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, kurią kitaip dar galima vadinti biudžetu. Toliau darbe nagrinėjamas asmeninis biudžetas, jo sudarymo etapai, biudžeto įplaukos bei išlaidos.

2. ASMENINĖ ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ ATASKAITA

Didžioji dalis žmonių siekdami finansinių tikslų nesuvokia kaip yra svarbų tvarkyti bei skaičiuoti savo pinigus. Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, kitaip ją dar galima vadinti asmeniniu biudžetu, yra puiki priemonė skirta valdyti asmeninius finansus, ji parodo asmens ar namų ūkio pinigų srautus, t.y. kokios yra įplaukos ir kokios yra išlaidos.

2.1 Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos esmė bei sudarymo procesas

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, kitaip ją galime vadinti asmeniniu biudžetu. Biudžetas – tai ne tik puiki drausminanti priemonė, bet ir galimybė racionaliau paskirstyti savo sunkiai uždirbamus pinigus. Metų išlaidų planas reikalingas tam, kad būtų galima suplanuoti, numatyti nenuolatines, progines išlaidas (Jurevičienė, 2008).

Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas reikalauja gana daug kantrybės ir kruopštumo, todėl nedaugelis iš mūsų ryžtasi šiam sunkiam darbui, tačiau tie, kurie vis dėl to pasiryžta domėtis savo išlaidomis, gali pamatyti daromas klaidas leidžiant pinigus, o kad tie klaidingi sprendimai ir poelgiai būtų eliminuoti reikia stebėti ne tik savo išlaidas, bet ir įplaukas bei atlikti periodinę šios ataskaitos kontrolę.

Finansų ekspertai siūlo klientams savo finansinę informaciją fiksuoti tam tikrose lentelėse, nes asmeninių finansų planavimo procesas tampa daug paprastesnis ir ne toks bauginantis, naudojant atitinkamas lenteles. Patariama naudoti šešias pagrindines lenteles: (Rutkauskas, 1999)

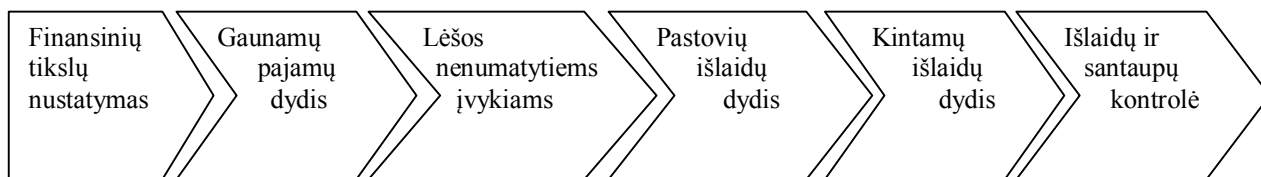
1. Šeimos pajamų ir išlaidų balansas.
2. Pajamų ir išlaidų ataskaita.
3. Draudimo įmokų lentelė.
4. Investicinio portfelio analizės lentelė.
5. Pensijos formavimo lentelė.
6. Mokesčių ir turto planavimo lentelė.

Kita vertus, vien tik pats plano parengimas neužtikrina sėkmės. Biudžeto sudarymas yra tik vienas iš biudžeto vykdymo proceso elementų. Jis bus tinkamai parengtas ir naudingas, individui veiksmingai paskirstant išteklius ir siekiant užsibrėžtų tikslų, tik tada, kai tinkamai veiks visas biudžeto vykdymo procesas, kuris be biudžeto sudarymo apima ir biudžeto kontrolę: faktinių duomenų rinkimą, atskaitomybę, nukrypimų nuo plano analizę ir atitinkamą koregavimą. Dažniausiai biudžetai sudaromi vienerių metų laikotarpiui, detalizuojant kiekvieną mėnesį. Biudžeto pagrindų supratimas gali padėti planuojant finansinę ateitį – užsitikrinti tokį gyvenimo būdą, kokio norima: gyventi nuosavame name, važinėti mašina, investuoti ar džiaugtis kitais gyvenimo teikiamais malonumais.

Pasak užsienio autorių Jack R. Kapoor et al., (2008) asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, reikalinga sėkmingam finansų planavimui. Pagrindinis asmeninio biudžeto tikslas yra padėti

kiekvienam pamatyti savo pinigų srautus, kai asmeninių finansų valdytojai pamato savo įplaukas, o svarbiausia išlaidas, tuomet yra galimybė realiai įvertinti tam tikrų išlaidų būtinumą, galbūt jų atsisakyti. Asmeninis biudžetas suteikia galimybę leisti pinigus išmintingai, siekti finansinių tikslų, pasiruošti galimiems finansiniams sunkumams ir protingai vystyti finansų valdymo įgūdžius. Kiekvienas norintis išvengti finansinių sunkumų ir racionaliai valdyti bei tvarkyti savo gautas lėšas, turi žengti šešis pagrindinius žingsnius:

1. Nustatyti finansinius tikslus – atsižvelgiant į finansinius tikslus galima sudaryti planus veikloms, kurios reikalauja planuoti išlaidas, santaupas ar investicijas. Nustatant finansinius tikslus, jie turi būti realūs, tai yra, įgyvendinami; reiktų numatyti laikotarpį per kurį tai turėtų būti įgyvendinta; žinoti kaip tai įgyvendinti.
2. Lėšos nenumatytiems įvykiams – siekiant finansinio saugumo reikia dalį lėšų atidėti nenumatytiems įvykiams. Sukaupų lėšų dydis turi būti nuo trijų iki šešių mėnesių išlaidų dydžio. D. Jurevičienė siūlo, kad derėtų apie 10% planuojamų išlaidų numatyti „kitiems“ arba dar vadinamiems „nenumatytiems atvejams“ ir prireikus tikslinti išlaidų planą. Santaupos yra pagrindas finansiniam saugumui, tačiau dažnai daroma klaida, kad santaupų dalis yra atidedama mėnesio gale, kai tam nelieka ar lieka nepakankamai pinigų.
3. Pastovių išlaidų dalis biudžete – tai išlaidos, kurios vienodų laikotarpių intervale yra pastovaus dydžio, ir sudarant asmeninį biudžetą jas belieka tik surašyti į nustatytas išlaidų kategorijų skiltis.
4. Kintamų išlaidų dalis biudžete – šias išlaidas planuoti yra pakankamai sunku, nes kintamos išlaidos priklauso nuo namų ūkio situacijos, metų laiko, ekonominių sąlygų bei nuo įvairių kitų veiksnių.
Finansų analitikė J. Varanauskienė rekomenduoja išlaidų planą sudaryti ilgesniam laikotarpiui – keliems mėnesiams, pusmečiui ar metams, nes tada geriau galima numatyti, kurios iš pastoviųjų išlaidų padidės, kokių vienkartinį išlaidų gali atsirasti. Kai yra daugiau laiko pasiruošti, tuomet atsiranda daugiau galimybių pasirūpinti reikalingais pinigais.
5. Susiskaičiuoti įplaukas – būtina žinoti galimas įplaukas tam tikro, nusistatyto, laikotarpio. Paprastai tai būna mėnesio laikotarpis kaip ir dauguma mokėjimų (Varanauskienė ir kiti, 2009).
6. Išlaidų ir santaupų modelio stebėjimas – sudarius išlaidų planą, būtina žiūrėti kaip tai yra įgyvendinama. Šio plano tikslas – sukaupti reikiamą santaupų sumą. Išlaidų registravimas, grupavimas ir skaičiavimas suteikia naudingos informacijos, kaip norimą santaupų sumą sutaupyti greičiau (Jurevičienė, 2008). Esant didesnėms išlaidoms nei planuota reikia mažinti išleidžiamų pinigų kiekį, ar mažiau atidėti santaupoms. Bet, vis dėl to, peržiūrėti asmeninį biudžetą ir finansinius tikslus yra būtina (8 pav.).

8 pav. Asmeninio biudžeto rengimas

Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Jack R. Kapoor et al., 2008

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita tai įrankis, kuris padeda planuoti finansus ir siekti finansinių tikslų, t.y. laikytis vieno iš pagrindinių asmeninių finansų principo, išlaidų patirti ne daugiau nei yra gaunama įplaukų. Taip pat leisti pinigų išmintingai, kaupiti santaupas galimiems finansiniams sunkumams.

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita neturi tam tikros griežtos ir patvirtintos formos, kiekvienas gali turėti individualią ir tik sau priimtina ataskaitos formą, svarbiausia, kad būtų kontroliuojamos išlaidos. Tačiau paprastai asmeninio biudžeto sandara ir sudėtingumas priklauso nuo daugybės įvairių faktorių. Visų pirma tai lemia tikslai ir siekiai, kuriuos nori pasiekti asmuo ar šeima, nuo išlaidų struktūros ir jų išskaidymo, nuo įplaukų šaltinių ir nuo kitų įvairių faktorių. Skaičiuodami savo išlaidas tiksliai galime žinoti savo lėšų likutį, pagal tai galime spręsti ką dar sau galime leisti, o ko vis dėl to privalome atsisakyti. Taip galime lengviau įvertinti ir tenkinti tik poreikius, o ne norus, ko dažnai neatskiriame, todėl sudaryti asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaita yra geresnis sprendimas nei tikėtis, kad vieną dieną netikėtai ateis tokia akimirka, kai turimos lėšos, pinigai suteiks galimybę pasiekti finansinių tikslų.

Pradėti planuoti ir kontroliuoti išlaidas galima labai išsamiai ir viską tiksliai užsirašant. Visų pirma reikia pradėti atidžiai stebėti, kur, kam ir kiek pinigų yra išleidžiama. Tuomet reikia suskaičiuoti mėnesio gale per visą mėnesį patirtas išlaidas ir taip surasti faktinę išlaidų sumą, kuri buvo išleista per mėnesį. Panašiu principu, t.y. remiantis ankstesniais (praeitų mėnesių ar metų) mokėjimo kvitais, banko sąskaitų išrašais ar kita galima informacija reikia suplanuoti kuo tiksliau būsimųjų laikotarpių išlaidas ir bent jau kiekvieno mėnesio gale atlikti išlaidų kontrolę, jos metu palyginti faktinę išlaidų sumą, kuri yra paskaičiuojama per mėnesį surikta informacija apie patirtas išlaidas su planuotomis to laikotarpio išlaidomis arba kitaip sakant, atlikti išlaidų kontrolę. Pradžioje mokantis skaičiuoti savo išlaidas, nėra svarbu viską suskaičiuoti labai tiksliai, nieko baisaus, jei bus pamirštas nedidelis pirkinyš. Kada namų ūkį sudaro daugiau nei vienas asmuo, o šeima, tuomet labai svarbu į šį procesą įtraukti visus namų ūkio narius, kurių išlaidos yra planuojamos ir kontroliuojamos, nes tik taip galima pasiekti numatytus tikslus. Kaip prieš tai darbe minėjau, jog įplaukų ir išlaidų ataskaitos forma bei jos struktūra niekieno nėra patvirtinta ir griežtai nustatyta, todėl jos formos gali būti labai įvairios. Viena iš paprasčiausių formų, kurioje gali būti planuojamos ir kontroliuojamos išlaidos yra pateikta 3

lentelėje. Šioje ataskaitos formoje išlaidos nėra pernelyg detalizuojamos, o tiesiog išskaidomos į tris grupes, tai pastoviosios išlaidos, kurios kiekvieną mėnesį būna pastovaus dydžio. Kita išlaidų grupė ataskaitoje yra kintamosios išlaidos, šių išlaidų dydis kiekvieną mėnesį kinta. Yra ir tokių išlaidų, kurios yra patiriamos rečiau nei kas mėnesį, tad tokios išlaidos negali būti priskiriamos nei pastovių nei kintamų išlaidų grupei, tad tokias išlaidas tiksliausia būtų perkelti ir skaičiuoti jas kartu su kitomis išlaidomis.

Planuojant išlaidas, dėl sezoniškumo ir kitų priežasčių geriausia tai yra daryti metams į priekį, todėl pateiktame išlaidų ataskaitos pavyzdyje yra nurodytas dvylikos mėnesių laikotarpis ir po kiekvienų mėnesių yra nurodytos raidės *P* – planas, *F* – faktas, *S* - skirtumas. *P* langelyje išlaidų sumos turi būti surašomos metams į priekį, *F* langelyje įrašoma kiekvieną mėnesį faktiškai patirta išlaidų suma, o *S* langelyje įrašomas skirtumas tarp planuotų ir faktiškai patirtų išlaidų. Tai leidžia vienoje vietoje palyginti planuotas to paties laikotarpio išlaidas su faktinėmis, realiai patirtomis išlaidomis per konkretų mėnesį. Dauguma autorių ir asmeninių finansų valdymo ekspertų nuolatos pabrėžia, kad planuojamas išlaidas reikia lyginti su realiai patirtomis išlaidomis, tačiau, kad tai paprasčiau būtų įmanoma padaryti ir vėliau matyti ankstesnių laikotarpių nuokrypius, tikslinga yra visa tai fiksuoti išlaidų ataskaitoje.

3 lentelė. Asmeninė išlaidų ataskaita

	Sausis			Vasaris			Kovas			Balandis			Gegužė			Birželis			Liepa			...			
	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>F</i>	<i>S</i>	
<i>Pastovios išlaidos</i>																									
<i>Kintamos išlaidos</i>																									
<i>Kitos išlaidos</i>																									
Iš viso:																									

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą pagrindinis uždavinys yra išmokti tinkamai planuoti išlaidas ir to plano laikytis. Prieš pradėdant gyventi pagal planą, reikėtų turėti bent pusės mėnesio pajamų atsargas. Jų gali prireikti, jei dėl nepatyrimo nepavyktų gerai suplanuoti išlaidų (Hallman ir Rosenbloom, 2003). Suplanavę ir suskaičiavę ataskaitoje išlaidas visas jas surašome į ataskaitos kiekvieno mėnesio *P* stulpelį, taip pat padarome ir su įplaukomis (4 lentelė). Įvertinti ar išlaidų planas tinkamas, galima palyginus planuojamas išlaidas ir įplaukas, jei įplaukos didesnės už išlaidas, tai šis ataskaitos sudarymo etapas atliktas gerai. Vėliau, kai pradėdama gyventi pagal surašytą

planą, jo nederėtų pamiršti, o kiekvieną mėnesį, kas dieną, kas savaitę ar kitokiais laiko intervalais (pradedantiesiems atlikti kontrolę rekomenduojama dažniau, labiau patyrusiems tai gali pakakti atlikti kartą per mėnesį ar net kas ketvirtį) vis dėlto reikia patikrinti kaip ištikrųjų sekasi laikytis numatyto plano, tam tikslui galime pasidaryti lentelę, kurios kairėje stulpeliu surašome išlaidas, o viršuje laiko intervalą, kuriuo ruošiamės stebėti savo faktines išlaidas. Sudarytoje lentelėje surašome išlaidų sumas ir taip kontroliuojame kaip sekasi laikytis numatyto plano. Jei vis dėl to išlaidas planuojame kas mėnesį, mėnesio pabaigoje turėsime realiai patirtų išlaidų sumą, kurią įrašome į lentelės F stulpelį, kai tai padarysime, galėsime apskaičiuoti S stulpelį, skirtumą tarp planuotos ir faktiškai patirtos sumos. S stulpelis leidžia įvertinti įplaukų ir išlaidų planavimo tikslumą, tai labai svarbu atlikti su kuo mažesniu nuokrypiu efektyviai valdant ir kontroliuojant asmeninius pinigų srautus (4 lentelė).

To paties mėnesio F langelyje įrašome ir faktiškai gautas įplaukas, tuomet galime palyginti faktiškai patirtas išlaidas su faktiškai gautomis įplaukomis. Įplaukas, kaip ir išlaidas, taip pat galima ir reikia skaičiuoti bei planuoti. Darbo užmokestis – tai dažniausiai reguliarios ir pastovaus dydžio įplaukos, kurias suplanuoti kiek jų bus per metus nėra labai sudėtinga. Kiek daugiau iškyla sunkumų planuojant įplaukas, kurios nėra pastovios ir gaunamos nereguliariai, tokiu atveju yra svarbu kiekvieną mėnesį – net ir tada, kai gaunama daugiau pinigų – išlaikyti tokias pat išlaidas, t.y. atsiradusį skirtumą tarp įplaukų ir išlaidų yra svarbu kaupti, kad būtų pakankamai lėšų tais mėnesiais, kai išlaidos turės būti tokios pat, o įplaukos sumažės arba visiškai kuriam laikui nutrūks. Taip pat svarbu nepamiršti, jog netikėtai pasikeitus įplaukoms, joms sumažėjus yra svarbu tuojau pat peržiūrėti išlaidų planą ir jį pakoreguoti pagal pasikeitusias įplaukas, padidėjus įplaukoms išlaidų plano peržiūrėti nėra būtinybės, nes tiesiog taip susidaro palanki galimybė daugiau pinigų skirti taupymui (Varanauskienė ir kiti, 2009).

4 lentelė. Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita

	Sausis			Vasaris			Kovas			Balandis			Gegužė			Birželis			Liepa			...		
	P	F	S	P	F	S	P	F	S	P	F	S	P	F	S	P	F	S	P	F	S	P	F	S
<i>Įplaukos</i>																								
<i>Išlaidos</i>																								
Skirtumas																								

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Prieš tai pateiktas paprastas ir pakankamai neišsamus asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pavyzdys daugiau yra skirtas tiems, kurie jau pakankamai gerai geba tvarkytis asmeniniuose finansuose, tačiau tam neturi pakankamai daug laiko. Skubantiems taip pat galima pasiūlyti kelėta kitų alternatyvių būdų, kuriais galima atlikti asmeninių finansų planavimą ir kontrolę:

- Sudaryti banke periodinio pervedimo sutartį, kad iš sąskaitos, į kurią pervedamas darbo užmokestis, iš karto pajamų gavimo dieną į kaupiamąjo indėlio sąskaitą būtų pervedama norima sutaupyti suma.
- Iš turimų pinigų atidėti sumą, skirtą būtinoms išlaidoms (paskoloms, mokesčiams už būstą, telefoną, vaikų būrelius ir kt.).
- Likusius pinigus padalyti į keturias lygias dalis ir sudėti į keturis vokelius – po vieną kiekvienai savaitei.
- Stengtis visą savaitę išgyventi iš pinigų, esančių viename vokelyje.
- Jei pinigų liko, dėti juos į atskirą vokelį. Tai jūsų kišenpinigiai, kuriuos galite leisti kada norite ir kur norite (Varanauskienė ir kiti, 2009).

Prieš tai pateikti asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pavyzdžiai gali neduoti tikimosi asmeninių finansų kontrolės rezultato, tad papildant ir apjungiant prieš tai buvusias ataskaitas, asmenines įplaukas ir išlaidas kontroliuoti galima pasitelkus asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pavyzdį (5 lentelė). Jame yra įplaukos ir detalizuotos išlaidos, kas pakankamai svarbų pradedantiesiems, nes kartais žmonės net nesuvokia kiek ir kur iš tikrųjų jie išleidžia savo pinigus, o būtent šis išlaidų detalizavimas ir leidžia pamatyti tikrąsias išlaidų sritis. Dar detalesnis įplaukų ir išlaidų ataskaitos pavyzdys yra pateikiamas prieduose (priedas 1). Nagrinėjant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą ir ją sudarant popieriaus lape ar *Microsoft Excel* variante, gali pasirodyti, kad tai pareikalaus per daug laiko, nėra galimybės iškart atsakyti į visus klausimus: nėra duomenų, nėra patirties sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą ar tiesiog nėra galimybės pamatyti svarbių duomenų. Tokiu atveju galima išbandyti kitas siūlomas kompiuterinių programų ir internetinių svetainių biudžeto vedimo priemones – galbūt jos bus patogesnės, paprasčiau suprantamos ar pateiks daugiau vaizdinės medžiagos. Viena iš tokių – „Mano finansų“ biudžeto vedimo priemonė. [<http://www.ekonomika.lt/naujiena/kaip-analizuoti-asmenini-biudzeta-2909.html?page=3>]

Jei planuojant išlaidas matome, jog jos yra didesnės negu planuojamos įplaukos, kuriomis galima disponuoti, verta peržiūrėti išlaidų planą ir galbūt kai kurių ketinimų iš karto atsisakyti, nes pagal tai galime spręsti, jog asmeniniai finansai yra keblioje padėtyje. Negalima sakyti, kad tai beviltiška situacija, tačiau jei ilgą laiką taip tęsis, paskui iš susidariusios sudėtingos finansinės situacijos išeiti bus dar sudėtingiau. Prieš nusprendžiant pasiskolinti reikia apsvarstyti visus galimus variantus kaip to pavyktų išvengti ir tik galiausiai jei nėra jokių alternatyvų reikia prieš tai apgalvoti ir iš anksto suplanuoti kaip bus kompensuotas dabar trūkstamas lėšų kiekis: kaip, iš kokių pinigų ir per kiek laiko skolos bus gražintos.

Jei įplaukos didesnės negu išlaidos, sudarant asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos planą planuojamos įplaukos turi būti didesnės už išlaidas, reiškia situacija asmeniniuose finansuose yra gera. O jei iš įplaukų atėmus visas patirtas išlaidas suma lieka didesnė nei penktadalis pajamų, tokiu atveju

asmeniniai finansai tikrai geroje padėtyje, bet galbūt yra būdų kaip dar efektyviau galima tvarkyti asmenines lėšas. [http://www.investicijos.net/asmeniniai-finansai-pajamos, http://www.investicijos.net/asmeniniai-finansai].

5 lentelė. Metų įplaukų ir išlaidų planas

Mėnuo	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Įplaukos	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Išlaidos:												
<i>Finansiniai įsipareigojimai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Komunalines paslaugas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Maistas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Išlaidos vaikams</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Mokslas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Namų ūkio išlaidos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Transportas</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Apranga</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Grožis, sveikata</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Pomėgiai</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PINIGŲ SRAUTAS:												

Šaltinis: „Swedbank“ Asmeninių finansų institutas

Iš tiesų pačioje pradžioje išlaidų planas yra daugiau kaip utopija, kurio reikėtų siekti, ir ne visada iš pirmo karto pasiseka jį įgyvendinti, paprasčiausiai žmonės neplanuoja ir kas liūdniausia nekontroliuoja savo išlaidų. Tačiau asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas - tai vienas iš būdų kaip efektyviai panaudoti turimus pinigus. Žinant išlaidas, apžvelgus nebūtinius pirkinius bei privalomus mokėjimus, verta susidaryti asmeninę ar šeimos įplaukų ir išlaidų ataskaitą/planą. Planuojant įvairias išlaidas, kad po to paprasčiau analizuoti visą sąrašą ir priimti atitinkamus sprendimus, išlaidas reikia suklasifikuoti. Klasifikuojamos gali būti į būtinąsias ar nebūtinąsias, jei ši klasifikacija nepriimtina išlaidas galima klasifikuoti pagal reguliarumo laipsnį, būtinumo laipsnį ir pagal naudojimo tikslą. Jei nėra priimtina nei viena išlaidų klasifikacija asmeninėje įplaukų ir išlaidų ataskaitoje, išlaidas galima suskirstyti tiesiog į tam tikras grupes, kas suteiktų galimybę jas valdyti. Valdymas gali būti atliekamas keliais būdais. Visų pirma gali būti mažinami perkamų prekių ir paslaugų kiekiai, kas leistų sutaupyti. Kitas būdas, kai kurių išlaidų visai atsisakyti, tiesiog nesudarant asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos jos nėra „pastebimos“ ir nėra įvertinamas jų poveikis asmeninių išlaidų visumai.

Sudarant ataskaitą pačioje pradžioje galima pernelyg ir nesureikšminti smulkių išlaidų, tačiau vėliau yra pakankamai svarbu nepamiršti smulkių išlaidų, ypač tada kai jos sudaro reikšmingą išlaidų dalį. Metų biudžetas geriausiai parodys smulkių išlaidų įtaką asmeniniams finansams ir tikslų siekimui. Be to, reikia įprasti išlaidas skaičiuoti nuolatos. Jeigu tai bus atidėliojama, o išlaidas bandoma suskaičiuoti mėnesio pabaigoje, teigiamo rezultato asmeniniams finansams bei užsibrėžtiems

finansiniams tikslams įplaukų ir išlaidų ataskaita neduos. Toliau darbe yra nagrinėjamos įplaukos, jų klasifikacija bei kiti, su jomis susiję aspektai.

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita turėtų sudaryti kiekvienas, nesvarbu kokios bebūtų pajamos ar jos būtų didelės, ar jos būtų mažos, nes ši ataskaita yra labai naudinga kiekvienam namų ūkiui vienokiais ar kitokiais metodais bei būdais pastoviai sekti ir fiksuoti savo piniginius srautus. Piniginių srautų valdymas visų pirma prasideda nuo finansinių tikslų nusistatymo, tuomet yra įvertinamos gaunamos pajamos, kurių dydis leidžia atitinkamai paskirstyti sumas nenumatytiems įvykiams ateityje finansuoti ar padengti įvairias susidarančias išlaidas, palyginti kiek ir iš kur pinigų buvo gauta bei kokioms reikmėms ir kiek jų buvo išleista.

Šios ataskaitos sudarymas nėra sudėtingas ir neįgyvendinamas procesas, tiesiog jis reikalauja rimto nusiteikimo, truputį valios bei žinių ir daug motyvacijos, tačiau tai yra pirmas rimtas žingsnis savo asmeninių finansinių valdymo ir tikslų siekimo link. Tačiau prieš sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų atskaitą reikia tinkamai ir tiksliai suskaičiuoti visas įplaukas, o ypač išlaidas, jos turi būti kiek įmanoma tikslesnės, tiek pinigų, tiek indentifikavimo (visos išlaidos turi turėti kuo tikslesnius pavadinimus, ypač reikia vengti abstrakčių išlaidų pavadinimų, tokių kaip „Kitos išlaidos“) atžvilgiu taip pat nenuvertinti smulkių išlaidų, kurių suma kartais gali sudaryti ženkliai visų išlaidų dalį. Detaliau galimos išlaidos ir egzistuojantys įplaukų šaltiniai analizuojami sekančiuose poskyriuose.

2.2 Namų ūkio išlaidos

Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų atskaitą turime nuolatos kontroliuoti ir skaičiuoti kasdienės savo išlaidas, kad tai būtų paprasčiau padaryti naudinga yra atlikti išlaidų klasifikaciją ir išlaidas suskirstyti į grupes. Išlaidų suskirstymas leidžia matyti, kurios išlaidų grupės yra didžiausios, turint tokią informaciją, yra galimybė priimti vienokius ar kitokius sprendimus bei imtis atitinkamų veiksmų, t.y. valdyti išlaidas.

Namų ūkio išlaidos – faktinės išlaidos materialiosioms ir dvasinėms vertybėms įsigyti. Dalis šių išlaidų yra vartojamosios, dalis – tiesiogiai nesiejamos su vartojimu. Išlaidos gali būti klasifikuojamos pagal įvairius požymius. Klasifikuojant pagal reguliarumo laipsnį išlaidos gali būti nuolatinės, kurių nėra galimybės išvengti ar tam tikrą laiką jų neturėti. Tai išlaidos maistui, komunalinėms paslaugoms. Reguliariausias išlaidas galime šiek tiek kontroliuoti, tiek jų periodiškumą, tiek jų dydį. Dažniausiai jos yra skiriamos drabužiams, avalynei, kosmetikai. Vienkartinės išlaidos, tai išlaidų rūšis, kurią labiausiai galime kontroliuoti ir neturint pakankamai laisvų lėšų, jų iš viso atsisakyti. Šių išlaidų pavyzdžiai galėtų būti išlaidos gydymui, ilgalaikio naudojimo prekėms ir kitoms panašaus pobūdžio paslaugoms įsigyti.

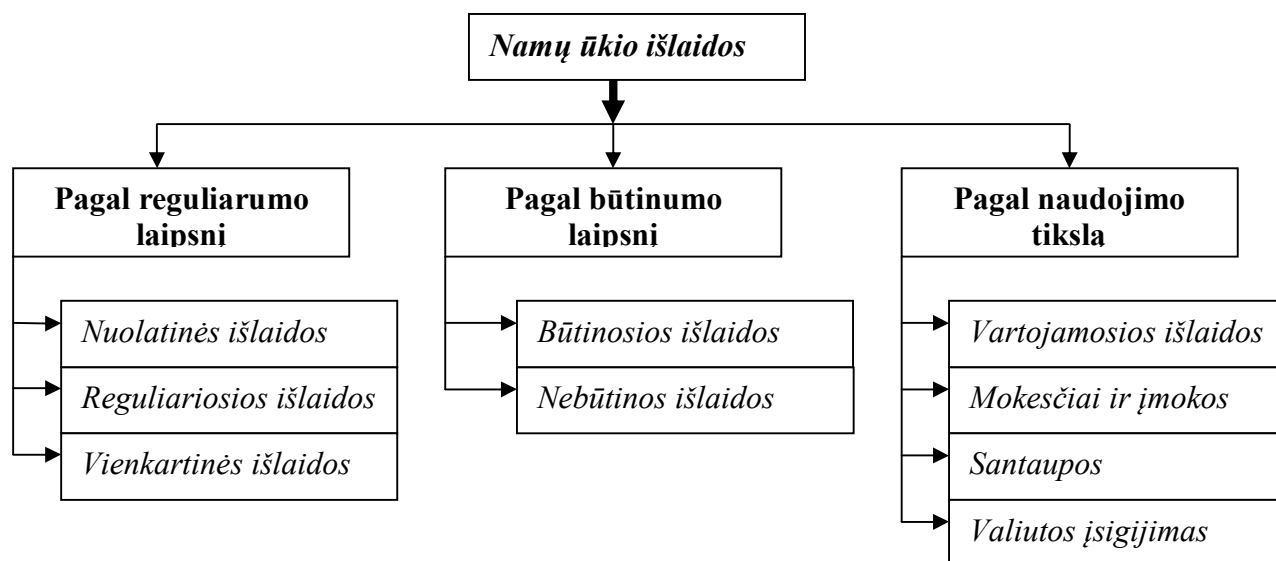
Atliekant klasifikaciją pagal būtinumo laipsnį jos yra dviejų rūšių, tai būtinosios išlaidos, kurios yra išleidžiamos maistui, drabužiams, gydymui ir kitiems būtiniems poreikiams užtikrinti. Nebūtinųjų

išlaidų galima neturėti jei tam nėra pakankamai laisvų lėšų išsilavinimui, draudimui, vertybinių popierių įsigijimui.

Klasifikuojant išlaidas pagal naudojimo tikslą, jas galima suskirstyti į keletą grupių. Visų pirma išskirčiau vartojamąsias išlaidas, tai prekėms pirkti ir paslaugoms apmokėti. Išlaidos kurios atsiranda dėl mokesčių ir privalomųjų bei savanoriškųjų įmokų. Gali susidaryti išlaidos dėl užsienio valiutos įsigijimo, santaupų padėjimo į indėlius ar vertybinius popierius, tačiau šias išlaidas priskirčiau prie kaupimo, kadangi žmogus jų neišleidžia, o jas investuoja tam tikra forma ir toliau turi teisę disponuoti šiuo turtu.

Pagal literatūroje pateiktą išlaidų klasifikaciją, kartais gali kilti sunkumų norint tinkamai suklasifikuoti išlaidas, nes nėra “nubrėžtos” ribos, kurios leistų lengviau tam tikras išlaidas priskirti konkrečiai išlaidų grupei, dėl to ta pati išlaidų rūšys gali būti klasifikacijoje priskirta kelioms išlaidų grupėms (9 pav.)

Prekių ir paslaugų pirkimas yra pagrindinės namų ūkio išlaidos, sudarančios apie $\frac{3}{4}$ visų jo išlaidų. Jų dydį lemia: piniginių pajamų dydis; būtinų asmeninių ir šeimos poreikių tenkinimas; mažmeninių kainų dydis; klimatinės ir geografinės gyvenimo sąlygos; kiti veiksniai.

9 pav. Namų ūkio išlaidų klasifikacija

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis V. Aleknevičienė, 2005

Gyventojai moka įvairius mokesčius, įmokas, rinkliavas, baudas. Tai privalomieji mokėjimai, reglamentuojami valstybės įstatymų, nutarimų ir kitų norminių dokumentų. Juos mokant pinigai patenka į nacionalinį biudžetą ar nebiudžetinius fondus. Savanoriškas įmokas moka konkretūs namų ūkio nariai, drausdamiesi nuo įvairios rizikos, kaupdami pinigus privačiuose pensijų fonduose, kurdami ir papildydami labdaros fondus.

Remiantis kita išlaidų klasifikacija, ji yra kiek paprastesnė, nes yra išskiriamos tik dvi išlaidų grupės, taigi planuojamas būsimas išlaidas galima sugrupuoti į nuolatinės ir kintamos išlaidas. Kai kurios iš nuolatinių išlaidų yra vienodos, pavyzdžiui: (Varanauskienė ir kiti, 2009)

- būsto nuomos ir priežiūros išlaidos (pastovūs mokesčiai);
- transporto išlaidos (mėnesio bilietai);
- įvairūs mokesčiai (kab. televizija, internetas, sporto klubai, kitų klubų narystė);
- paskolų įmokos;
- santaupos (būtent išlaidoms reikėtų priskirti ir tuos pinigus, kuriuos norima sutaupyti).

Toks išlaidų dydis ir periodiškumas yra žinomas ir jį galima lengvai planuoti. Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, vienas iš uždavinių yra kiek galima tiksliau suplanuoti būsimas išlaidas, dėl šios priežasties toliau išvardintos nuolatinės išlaidos gali kisti kiekvieną mėnesį. Pavyzdžiui:

- išlaidos maistui;
- būsto išlaikymo išlaidos (mokesčiai už vandenį, elektrą, šildymą, dujas);
- išlaidos degalams;
- mokesčiai už mobilųjį telefoną;
- išlaidos maistui kavinėse, valgyklose, restoranuose;
- įvairios asmeninės išlaidos (asmeninės higienos prekės, kirpyklos paslaugos ir pan.).

Suplanuoti šias išlaidas gali pasirodyti sunku tik iš pradžių. Juk žiemą tenka brangiau mokėti už būsto šildymą negu vasarą. Čia praverstų jau turima informacija – įrašai banko kortelių ataskaitose, seni mokėjimo kvitai ir pan. Yra ir tokių išlaidų, kurių atsiranda tik kartais, o suma gali būti vis kitokia. Tai išlaidos naujiems buities prietaisams, naujiems drabužiams, pramogoms ir visiems kitiems maloniems, tačiau nebūtinai dalykams. Tokias išlaidas taip pat reikėtų planuoti iš anksto. Pavyzdžiui, suplanuoti iki metų pabaigos kada, kiek ir kam ketinama išleisti. Išlaidas pagal paskirtį galima skirstyti ir taip, kaip jas skirsto *Statistikos departamentas*. Tada savo išlaidas galima palyginti su skelbiama Lietuvos gyventojų išlaidų statistika:

- išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams;
- išlaidos alkoholiniams gėrimams ir tabakui;
- išlaidos drabužiams ir avalynei (taip pat jų priežiūrai, taisymui, valymui, nuomai ir kt.);
- būsto išlaikymo išlaidos (būsto nuomai, mokesčiams už elektrą, dujas, šildymą, vandenį, atliekų surinkimą, kitiems mokesčiams);
- būsto apstatymo išlaidos (kasdieninės priežiūros, remonto prekėms ir paslaugoms, baldams, kilimams, šviestuvams, buities prietaisams, kitiems buityje naudojamiems daiktams, valymo priemonėms ir paslaugoms, kt.);
- išlaidos sveikatos priežiūrai (farmacijos gaminiams, medicinos paslaugoms);

- transporto išlaidos (transporto priemonėms, jų priežiūrai, degalams, keleivių vežimo paslaugoms);
- išlaidos ryšiams (paštui, telefonijos paslaugoms);
- išlaidos poilsiui ir kultūrai (vaizdo, garso, kompiuterių technikai ir jos priežiūrai, laisvalaikio paslaugoms, prekėms, jų priežiūrai, žaidimams, žaislams, sporto prekėms ir paslaugoms, sodo, daržo prekėms, naminiams gyvūnėliams, kultūros paslaugoms, laikraščiams, knygoms, raštinės reikmenims, atostogų išvykoms);
- išlaidos švietimui (ikimokykliniam ugdymui, mokyklinėms prekėms, mokesčiams už mokslą, popamokiniam ugdymui);
- išlaidos restoranams, kavinėms ir viešbučiams;
- išlaidos kitoms prekėms ir paslaugoms (asmens higienos priežiūros prekėms ir paslaugoms, kirpykloms, asmeniniams daiktams, juvelyriniams dirbiniais, draudimo, finansinėms paslaugoms ir kt.);
- išlaidos paskoloms (tikslinga kiekvieną paskolą rašyti į atskirą eilutę, galima išskirti netgi vienos paskolos įmokos eilutę į skiltis „Paskolos grąžinimas“ ir „Palūkanos“);
- pinigai santaupoms (jei taupoma keliems tikslams arba yra pasirinktos kelios taupymo priemonės, – keletas indėlių sąskaitų, pensijų kaupimas, investiciniai fondai, gyvybės draudimas, eilučių taip pat turės būti keletas);
- išlaidos dovanoms;
- kišenpinigiai (pinigai, skirti asmeninėms reikmėms, už kurias nereikia atsiskaityti).

Prieš tai pateiktas išlaidų išskaidymas yra skirtas daugiau tik stebėti išlaidas, jų dydį, asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarytojams, nes šiuo atveju yra galimybė matyti atskiras išlaidas, o ne jų grupes, todėl yra šiek tiek sunkiau priimti tam tikrus sprendimus leidžiančius valdyti išlaidas. Dėl šios priežasties sudarant įplaukų ir išlaidų atskaitą, yra geriau naudoti į grupes suskirstytų išlaidų atskaitą. Neturint pakankamai patirties registruoti asmeninėje įplaukų ir išlaidų ataskaitoje išlaidas ar jos visai prieš tai niekada to nedarius, kad suprasti pagrindinius šio proceso principus, naudinga yra pasinaudoti „Swedbank“ Asmeninio finansų instituto pateiktu ataskaitos šablonu, joje yra pateikiamos įvairios išlaidų rūšys, kurios yra suskirstytos pagal bendrus požymius į tam tikras grupes:

- Finansiniai įsipareigojimai (būsto paskola, vartojamosios/asmeninės paskolos);
- Mokesčiai už komunalines paslaugas (buto nuoma, elektra, dujos, vanduo, šildymas);
- Maistas (maisto produktai, maitinimasis ne namie);
- Išlaidos vaikams (apranga, darželis, būreliai, ekskursijos, mokymosi priemonės);
- Mokslas (mokestis už mokslą, kanceliarinės prekės, mokymosi priemonės);

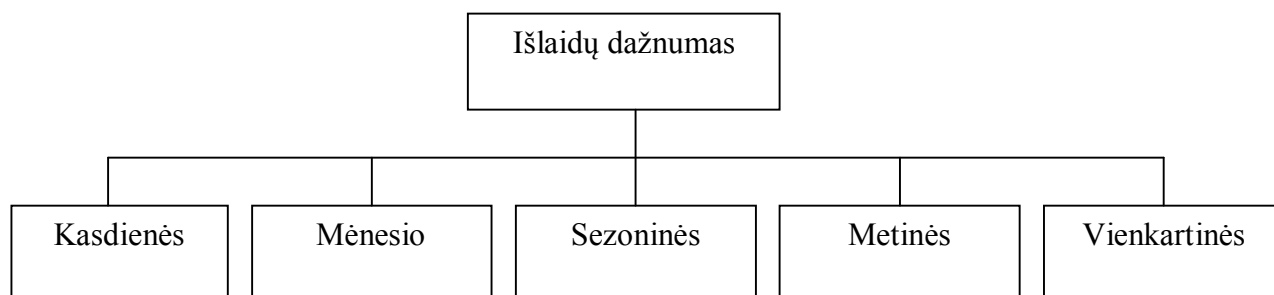
- Namų ūkio išlaidos (namų priežiūros priemonės, gyvūnų priežiūros išlaidos, buitinė technika);
- Transportas (išlaidos transportui, kuras, automobilio techninės priežiūros priemonės);
- Apranga, avalynė (rūbai, avalynė, aksesuarai);
- Grožis, sveikata (sveikatos priežiūra, vaistai, asmeninės priežiūros priemonės);
- Laisvalaikis (kinas, teatras, koncertai, dovanos, knygos).

G. Černius (2011) vadovėlyje „Namų ūkio finansų valdymas“ siūlo išlaidas suskirstyti pagal jų pasireiškimo dažnumą (10 pav.).

Kasdienėms išlaidoms priskiriamos mitybos, laisvalaikio, transporto, ryšių, būsto tvarkymo ir kitos išlaidos, skirtos neatidėliotųjų poreikių tenkinimui.

Mėnesio išlaidoms priskiriamos išlaidos už komunalines paslaugas: dujas, elektrą, nuomą, vandenį. Šios išlaidos yra priskiriamos mėnesinių išlaidų grupei, todėl, kad jos yra apmokamos kas mėnesį, nepaisant to, kad jos patiriamos nuolatos.

Sezoninių išlaidų grupei galima priskirti išlaidas, kurios yra būdingos tam tikram sezonui ir yra patiriamos to sezono laikotarpyje. Kaip pavyzdys šildymo išlaidos būdingos žiemos sezonui, kondicionavimo išlaidos – vasaros sezonui.

10 pav. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą

Šaltinis: G. Černius, 2011

Metinės išlaidoms priskiriamos išlaidos, kurios yra patiriamos kartą metuose. Šios išlaidų grupės išlaidoms galima priskirti įvairias draudimo išlaidas, kelionių ir kitos rečiau patiriamos išlaidos. Šiai išlaidų grupei priklausančios išlaidos skirtingai nuo prieš tai buvusių išlaidų palyginti nesunku yra valdyti, nes minėti poreikiai priklauso nuo žmogaus valios ir apsisprendimo. Kadangi šios išlaidos yra nesunkiai valdomos, todėl galima numatyti, kiek pinigų išleisti kiekvienam poreikiui.

Vienkartinės išlaidoms priskiriami mokėjimai, kurie patiriami rečiau nei kasmet ir išleidžiamos didelės pinigų sumos. Šios išlaidos yra aiškiai žinomos, matomos ir gali būti nesunkiai valdomos. Jos gali būti atidėtos, pasirinktos pigesnės prekės ar visai jų atsisakyta. Kita vertus, šios grupės išlaidos gali turėti „skausmingų“ pasekmių, įsigijus vertingą daiktą už skolintus pinigus tai generuoja išlaidas

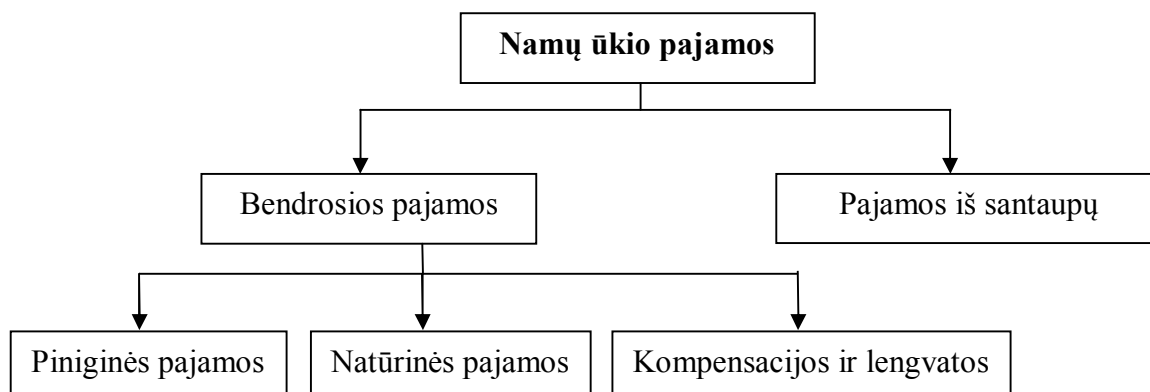
finansiniams įsipareigojimams padengti, o tai didina išlaidas ir blogina asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos būklę.

Išlaidų grupavimas yra labai svarbus elementas: vienok tai labai padeda atpažinti, kokioms reikmėms ir kokiais kiekiais yra išleidžiama, kas daugeliui tampa tikrai nemalonia staigmena ir paskatinimu susimąstyti, be to, tai suteikia daugiau informacijos apie patiriamas išlaidas, kas asmeninių finansų valdytojui gali padėti pamatyti, ką vertėtų pakeisti čia pat, kokias išlaidas sumažinti, t.y. kaip išlaidas valdyti. Kita vertus, išlaidų nevertėtų per daug detalizuoti, nes tai gerokai prailgintų ir apsunkintų visą procesą. Žinodami patiriamas išlaidas, jų dydį arba kiekybinę išraišką galime jas tam tikrais svertais valdyti, priimti racionalius sprendimus, kad tos išlaidos nebūtų labai didelės ar pernelyg sumažintos, o būtų surastas optimalus, poreikius tenkinantis, tam tikros kategorijos išlaidų dydis.

2.3 Įplaukos biudžete - namų ūkio pajamos

Asmens ar namų ūkio įplaukos yra veiksnys, kurio padidėjimas arba sumažėjimas santykinai lemia išlaidų sumažėjimą arba padidėjimą. Namų ūkio pajamos – dalis nacionalinių pajamų, sukuriama produkcijos gamybos ir realizavimo bei paslaugų teikimo procese ir skiriamų materialiesiems ir dvasiniams visuomenės narių poreikiams tenkinti. Šios pajamos turi padengti darbo išlaidas, t.y. fizinius ir protinius žmonių gebėjimus, sunaudotus gamybos procese.

Namų ūkio pajamos skirstomos į bendrąsias pajamas ir pajamas iš santaupų (11 pav.).

11 pav. Namų ūkio pajamų sudėtis

Šaltinis: V. Aleknevičienė, 2005

Pagrindinę bendrųjų pajamų dalį sudaro piniginės pajamos:

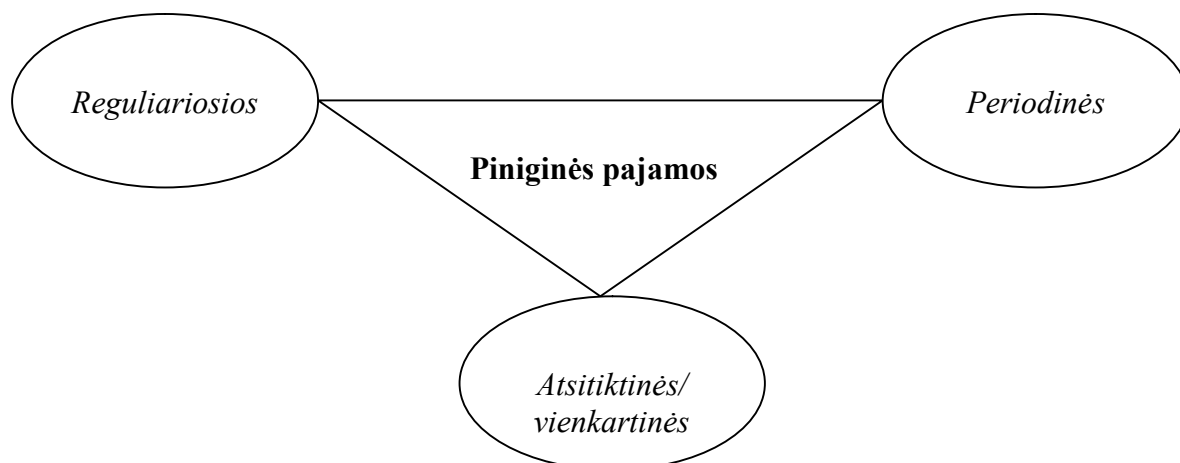
1. Darbo užmokestis, premijos, priedai, darbdavių mokamos pašalpos - daugeliui žmonių tai vienintelės pajamos, tačiau tokia situacija nėra pati geriausia, dėl per didelės priklausomybės nuo vieno šaltinio (jei gaunate darbo užmokestį iš kelių nesusijusių kompanijų, tai būtų kiek geriau).
2. Pajamos iš individualios veiklos, autorinis atlyginimas, palūkanos ir dividendai, nuomos pajamos;

3. Valstybės socialinės išmokos (transferai): pensijos, pašalpos iš nacionalinio biudžeto ir valstybinių nebiudžetinių fondų;
4. Kitos pajamos (draudimo atlyginimas, dovanos, pajamos iš turto pardavimo, pensijos iš privačių pensijų fondų, palūkanos gaunamos iš fiksuoto pajamingumo investavimo priemonių (obligacijų, indėlių, fiksuoto pajamingumo priemonių fondų, einamosios sąskaitos), nekilnojamojo turto nuomos pajamos.

Visos išvardytos piniginės pajamos pagal jų gavimo tolygumą skirstomos į reguliarias (darbo užmokestis, nuomos pajamos), periodines (autorinis atlyginimas, dividendai, palūkanos) ir atsitiktines arba vienkartinės (draudimo atlyginimas, pajamos iš turto pardavimo) (12 pav.).

Yra šeimų, kuriose piniginės pajamos siekia 100 proc. visų pajamų, yra tokių šeimų, kuriose nemažą dalį sudaro natūrinės pajamos. Kuo žemesnis gyventojų gyvenimo lygis, tuo didesnę dalį jų pajamų sudaro natūrinės pajamos.

Natūrinės pajamos gaunamos iš pagamintos produkcijos pagalbiniame ūkyje, iš asmeniniams poreikiams suteiktų paslaugų, taip pat prekinėmis ir materialiosiomis vertybėmis gautos pajamos iš valstybės ir darbdavių materialinio skatinimo forma.

12 pav. Piniginių pajamų sudėtis

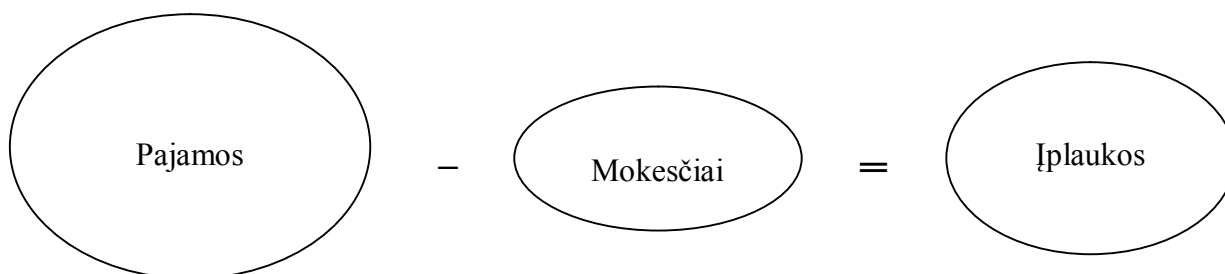
Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis V. Aleknevičienė, 2005

Kompensacijos ir lengvatos – tai nėra tiesioginės piniginės pajamos, bet dėl mokesčių lengvatų jų gaunama daugiau arba dėl valstybėje taikomo kompensacinio mechanizmo (pvz., už šildymą) pakeliamas gyventojų vartojimo lygis.

Kai namų ūkio pajamos per tam tikrą trukmę viršija jo išlaidas, susidaro pinigų prieaugis. Kitu atveju gyventojams tenka ieškoti papildomų pajamų kredito rinkoje (Aleknevičienė, 2005).

Literatūroje autoriai kalbėdami apie gaunamas lėšas vartoja terminą „pajamos“, tačiau, manau, jog šis terminas ne visai tiksliai atspindi esmę to, ką autoriai ištiesų nori apibrėžti šiuo terminu. Todėl pakankamai svarbų šiame darbe pateikti aiškius ir tikslus terminus, kurie leistų išvengti netikslumų ir įvairių interpretacijų. Prieš tai pateiktuose paveikslėliuose ir literatūroje autoriai gaunamus lėšų šaltinius apibrėžia sąvoka „pajamos“, juk ne visas pajamas galime laikyti lygiavertėmis įplaukoms, tad

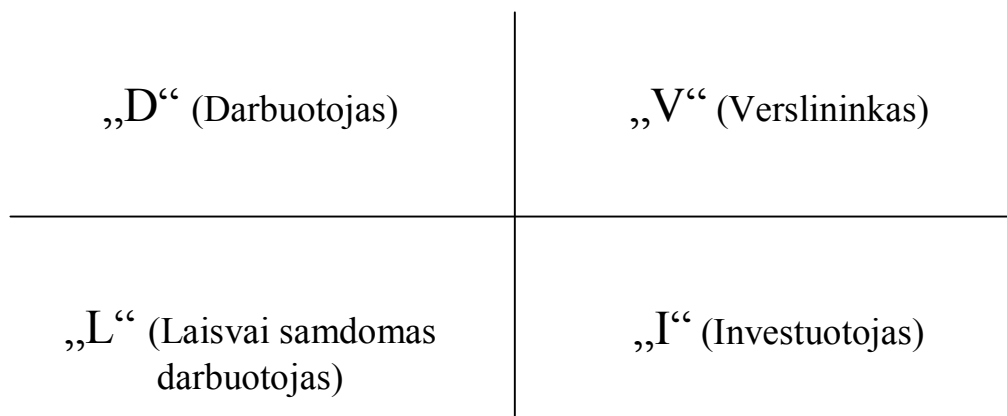
dėl to gali atsirasti tam tikrų dviprasmybių, ką laikyti „pajamomis“, o ką „įplaukomis“, siekiant to išvengti yra būtina šias dvi sąvokas aiškiai atskirti. Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (GPMĮ) pajamos yra apibrėžiamos kaip atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ir suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą turtą ar lėšas ar kita nauda pinigais ir remiantis šiuo įstatymu tokios pajamos, išskyrus išimtis, yra apmokestinamos GPMĮ numatytais tarifais. Pagal GPMĮ pateiktą termino „pajamos“ apibrėžimą, tai yra gaunamos lėšos, kurios dar yra apmokestintos mokesčiais, todėl individas ar namų ūkis sudarydamas asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, visos gaunamos pajamų sumos negali lakyti lėšų dydžiu, kuris bus „įtrauktas“ į asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, nes dalis iš tos sumos yra mokesčiai valstybei ir jie privalu bus sumokėti. Todėl geriau ir tiksliau yra vartoti terminą „įplaukos“, kuris yra tapatus terminui „grynosios pajamos“, kurios apibrėžiamos, kaip pajamos, gautos iš bendrųjų pajamų atskaičiavus mokesčius. Namų ūkis ar individas gaudamas „įplaukas“, gauna lėšas, nuo kurių nereikia atlikti jokių papildomų atskaitymų.

13 pav. Pajamų ir įplaukų lygtis

Šaltinis: sudaryta autoriaus

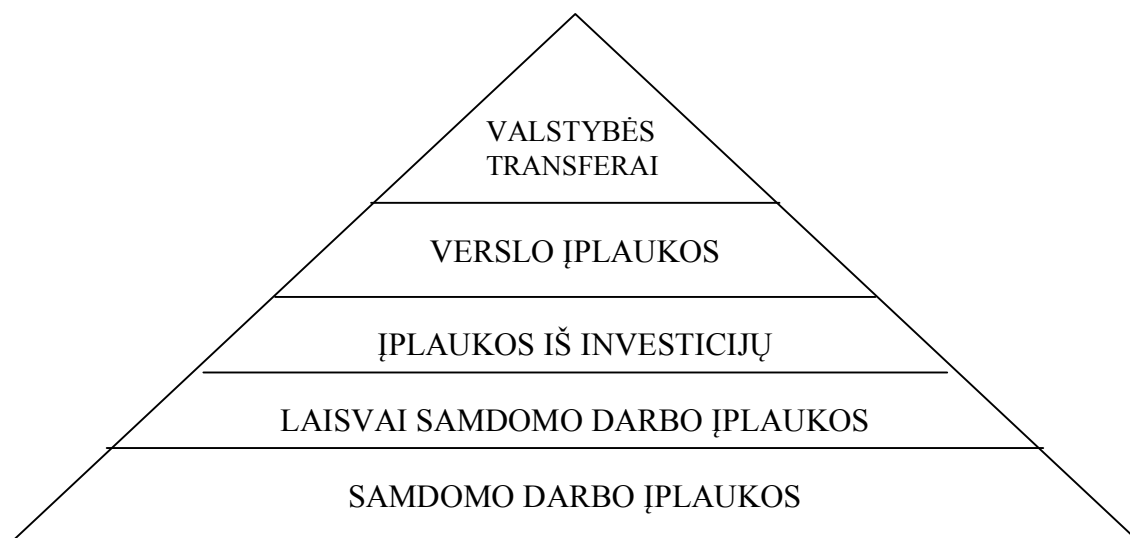
Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą įplaukas galima klasifikuoti pagal šaltinį iš kurios jos yra gaunamos. Remiantis Robert T. Kiyosakiu (2008) gali būti išskiriami keturi pagrindiniai šaltiniai, iš kur asmuo gali gauti pinigų. Dauguma yra samdomi darbuotojai, kurie dirba pagal darbo sutartis įmonėse, įstaigose ar organizacijose ir gauna fiksuoto dydžio atlyginimus. Laisvai samdomas darbuotojas gali uždirbti daugiau lyginant su samdomu darbuotoju. Šie darbuotojai nedirba konkrečioje darbovietėje, todėl neturi nuolatinės darbo sutarties. Darbuotojai arba laisvai samdomi darbuotojai yra kairėje pinigų srauto kvadranto pusėje (14 pav.). Dešinė kvadranto pusė yra skirta asmenims, kurie pinigus gauna iš savo verslo ar turimų investicijų. Finansinę laisvę galite rasti visuose keturiuose kvadrantuose, tačiau būnant „V“ ir „I“ pusėse finansinius tikslus pasiekti greičiau, nes šioje kvadranto pusėje yra galimybė uždirbti didesnę įplaukų masę.

14 pav. Pinigų srauto kvadrantas

Šaltinis: Kiyosaki, Robert T., 2008

Pagal Robert T. Kiyosakį (2008), asmens/šeimos įplaukų ir išlaidų ataskaitos įplaukos gali būti gaunamos tik iš keturių pagrindinių sričių. Tačiau labai svarbu nepamiršti dar vieno įplaukų šaltinio, tai valstybės transferai (15 pav.).

15 pav. Gyventojų įplaukų piramidė

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis Kiyosaki, Robert T., 2008

Valstybės transferai yra skirti daugiau vargingai gyvenantiems žmonėms, kurie negauna pakankamai įplaukų iš prieš tai pateiktų įplaukų šaltinių. Tačiau transferus gaunančių asmenų lyginant su gaunančiais iš kitų įplaukų šaltinių yra mažiausiai. Pagal tai kokia dalis žmonių gauna vienokias ar kitokias įplaukas galime tai perteikti piramidėje. Visi sutiktų, jog daugiausia žmonių įplaukas gauna iš samdomo darbo, kiti panorę užsidirbti nepriklausydami nuo kitų renkasi laisvai samdomą darbą ir įplaukas gauna iš ten, tačiau tokių yra mažiau nei samdomų darbuotojų. Tie kurie efektyviai tvarko savo finansus ir turi sukaupe pinigų, gali savo sukauptus pinigus investuoti ir gauti grąžą iš investicijų

bei taip padidinti savo įplaukas. Investuoti galima pradėti ir turint nedidelį pinigų kiekį. Iš verslo gaunančių įplaukas yra dar mažesnis asmenų skaičius, to priežastis, reikalingos didelės pradinės investicijos. Įplaukos, kurios yra gaunamos iš investicijų ir verslo, kadangi joms gauti nereikia nuolatinio ir tiesioginio žmogaus įsikišimo jos vadinamos pasyviomis įplaukomis.

Planuojant gautinas pajamų ar įplaukų sumas, žinoma, asmuo turi dėti visas pastangas, kad įplaukų šaltiniai būtų kuo įvairesni, nes tuomet nėra didelės priklausomybės nuo vieno šaltinio ir ne tokios būna skaudžios įplaukų šaltinio neigiamo pokyčio pasekmės, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ataskaitoje turi atsispindėti tik įplaukos, t.y. gryni pinigų srautai, kurie priklauso asmeninių finansų valdytojui, nuo kurių nebereikia atlikti įvairių mokesčių atskaitymų ar kitų veiksmų, kurie mažintų pinigų srautą. Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, joje galima išskirti pakankamai daug įplaukų šaltinių, įplaukas klasifikuoti pagal įvairius požymius. Visa tai asmeninių finansų valdytojui suteikia informacijos apie įplaukų struktūrą. Kiekvienas turėdamas, šią informaciją gali lengviau ją analizuoti ir priimti racionalesnius sprendimus, kurie leistų koreguoti esamą situaciją finansinės gerovės link.

2.4 Turto poveikis asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai

Žmogus per visą savo gyvenimą sukaupia tam tikrą turtą, vieniems jo sukaupti pavyksta daugiau, kitiems galbūt to padaryti nepavyksta visai. Tačiau dar nereiškia, kad žmogus turintis daug turto išties yra turtingas. Todėl labai svarbu žinoti ne tik savo įplaukas ir išlaidas, bet ir turimą turtą bei jo realią naudą.

Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, turime vieną iš galimybių stebėti ir kontroliuoti savo išlaidas bei planuoti ir taip lengviau siekti užsibrėžtų finansinių tikslų. Siekiant tinkamai valdyti asmeninius finansų ir pasiekti užsibrėžtų finansinių tikslų yra būtina sudaryti asmeninį balansą, vieną iš kelėtos priemonių būtinų sėkmingam asmeninių finansų valdymui.

Balansas – tai lentelė kurioje yra pateikiami asmens, šeimos ar įmonės turimas turtas bei įsipareigojimai balanso sudarymo momentu. Pasak D. Jurevičienės (2008) ir Jack R. Kapoor et al., (2008) asmeninį balansą galima sudaryti nuosekliai atliekant šiuos žingsnius:

1. Išvardinti savo turtą – sudarant asmeninį balansą turtas yra skirstomas į trumpalaikį ir ilgalaikį arba pagal kitą skirstymą jis gali būti skirstomas į keturias pagrindines grupes: *likvidusis turtas*, kurį sudaro pinigai ir kitas greitai į pinigus pakeičiamas turtas; *nekilnojamasis turtas*, kuris apima namus, žemes ir kitus panašius daiktus; *kilnojamasis turtas*, tai automobilis bei kiti kilnojamieji daiktai; paskutinė kategorija yra *investicinis turtas*, kuris apima atsargas laikomas ateities finansiniams poreikiams. Visas aptartas turtas balanse yra įvertinamas rinkos verte;

2. Išvardinti įsipareigojimus – įrašyti į asmeninio balanso įsipareigojimų pusę visas turimas skolas, skolas reikia išskirti į trumpalaikes, kurias reiks padengti per artimiausius metus, ir ilgalaikes;

3. Suskaičiuoti nuosavybę – šiame žingsnyje yra įvertinama, kuri turimo turto dalis priklauso mums, o kurią esame įsigiję už skolintus pinigus.

4. Išanalizuoti balansą – sudarius balansą yra būtina atlikti jo išsamią analizę, kuri leistų įvertinti esamą turimo turto ir skolų situaciją bei atlikti tam tikrus pakeitimus, kuriais yra galimybė padidinti gerovę.

Sudarius asmeninį balansą, kiekvienas žino realią savo padėti, gali matyti kiek ir kokio turto jis turi. Tokia turimo turto nuolatinė kontrolė ir peržiūra reikalinga įvertinti kiekvieno turto vieneto įtaką asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai. Pasak G. Černiaus (2011) turtas gali būti klasifikuojamas dviem aspektais: teisiniu ir ekonominiu. Taigi kiekvienas savo balanse esanti turtą gali suskirstyti pagal teisinį ar ekonominį aspektus. Turtą skirstant teisiniu aspektu, jį gali sudaryti nuosavas arba svetimas turtas. Svetimas turtas, tai turtas kuris priklauso kitiems subjektams, tačiau naudojimosi teise gali būti perduota už tam tikrą mokestį. Turtas pagal ekonominę naudą gali būti skirstomas į aktyvus ir pasyvus. Aktyvai – tai tie turimi turto vienetai, kurie generuoja teigiamą pinigų srautą (didina įplaukas). Pasyvai – turto vienetai, kurie ne tik, kad negeneruoja jokių pinigų srautų, o priešingai, jų išlaikymui yra reikalingas pinigų srautas (didina išlaidas).

Apjungus į vieną visumą teisinį ir ekonominį turto išskaidymo aspektus, galima matyti keturias skirtingas turto rūšis ir kiekvienos jų skirtingą poveikį asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai.

6 lentelė. Teisinis ir ekonominis turto aspektai

	<i>Nuosavas</i>	<i>Svetimas</i>
<i>Aktyvai</i>	Savas turtas, naudojamas nuosavoms pasyvioms įplaukoms kurti.	Svetimas turtas, naudojamas nuosavoms pasyvioms įplaukoms kurti.
<i>Pasyvai</i>	Savas, reikalaujantis išlaikymo išlaidų turtas.	Svetimas, reikalaujantis išlaikymo išlaidų turtas. Papildomai reikia išleisti pinigų skoloms grąžinti ir palūkanoms mokėti.

Šaltinis: G.Černius, 2011

Pirma turto rūšis - nuosavas aktyvusis turtas. Tai įplaukas kuriantis turtas. Šis turtas paprastai yra įsigijamas už sukauptas lėšas ir jis priklauso konkrečiam asmeniui, kuriam šis turtas ir generuoja įplaukas.

Nuosavas pasyvusis turtas – tai turto rūšis, kurio žmonės turi daugiausiai ir kurio išlaikymas reikalauja vienokių ar kitokių išlaidų. Siekiant finansinės laisvės šio turto reikia turėti kuo mažiau ir

kaip įmanoma labiau sumažinti išlaidas šio turto išlaikymui, nes kiekvienas papildomas šios turto rūšies vienetas generuoja išlaidas jo išlaikymui.

Svetimas aktyvas – tai pati geriausia turto rūšis, nes, kad šis turtas pradėtų duoti įplaukas nereikia ilgai laukti ir taupyti jo įsigijimui. Tačiau svarbu paminėti kitą aspektą, kadangi šis turtas paprastai yra pasiskolinamas, todėl jį turint reikia padengti išlaikymo bei skolos aptarnavimo išlaidas.

Svetimas pasyvus turtas – tai turtas, kuris negeneruoja įplaukų, be to, jo išlaikymas kainuoja ir dar susidaro skolos grąžinimo išlaidos. Šios rūšies turtui galima priskirti asmeninio naudojimo daiktus įsigytus skolon.

Asmuo ar šeima gali turėti sukaupusi pakankamai daug turto, bet vis tiek nebus išspręsta finansinių sunkumų problema. Būtent dėl šio aspekto kiekvienas turi turėti asmeninio turto balansą, kuriame galėtų matyti kiek vienas ar kitas turtas yra reikalingas ir kokia jo nauda. Pasyvaus turto esančio balanse išlaikymas didina išlaidas, dėl šio priežasties nuosavo pasyvaus turto kiekvieno balanse turėtų būti tiek kiek ištiesų reikia, o svetimo pasyvaus turto reiktų vengti. Tačiau jei taip nepavyksta padaryti, būtina užtikrinti, kad bent jau mūsų turimi aktyvai, įplaukų šaltiniai, sugebėtų padengti pasyvus. Tai įvertinę galėsime priimti tam tikrus sprendimus, to turto visai atsisakyti ar esant galimybei paversti pasyviu aktyvu, tai yra tuo kas be mūsų didelių pastangų galės uždirbti įplaukas. Dėl šios priežasties asmeninių finansų valdytojai yra būtina žinoti turimą turtą ir jo įtaką pinigų srautams, nes nežinant realios finansinės situacijos, neanalizuojant savo įplaukų ir išlaidų nelabai galima įsivaizduoti kaip pavyktų pasiekti finansinės laisvės, kuri garantuotų pakankamus finansinius išteklius ir leistų išvengti finansinių sunkumų.

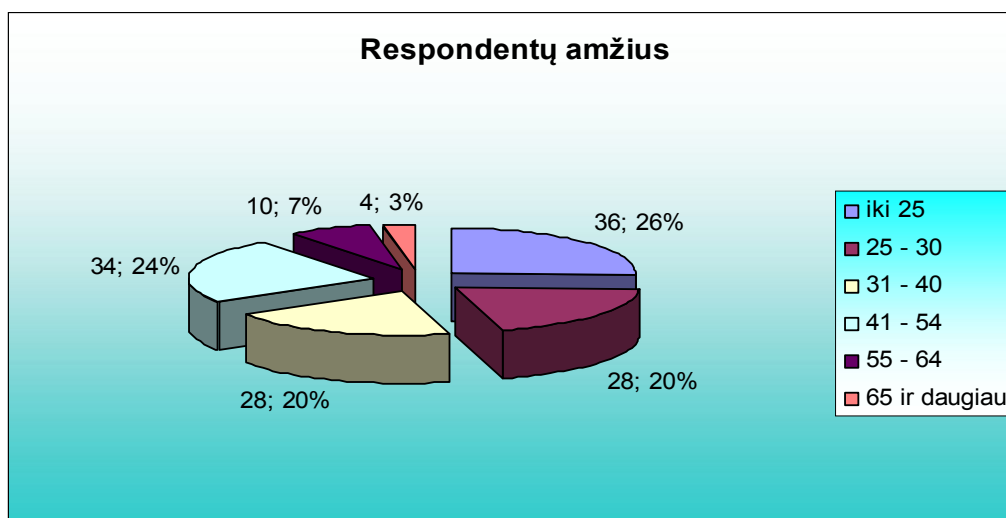
3. LIETUVOS GYVENTOJŲ ASMENINIŲ ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ PLANAVIMO BEI VALDYMO ELGSENOS TYRIMAS

Lietuvos gyventojų asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo bei valdymo elgsenos tyrimas buvo atliekamas apklausos metodu. Anoniminė apklausa vyko įvairios lyties, amžiaus, išsilavinimo bei socialinių sluoksnių asmenų rate, siekiant kuo objektyviau išsiaiškinti kaip gyventojai tvarko savo asmenines lėšas.

Popierinės anketos asmeniškai buvo įteikiamos respondentams. Anketą sudaro 26 klausimai su pateiktais atsakymų variantais, vienuose klausimuose buvo galima iš kelių atsakymų variantų pasirinkti tik vieną atsakymą, kituose kelis atsakymo variantus. Prie klausimų respondentams buvo nurodyta į kuriuos atsakant galima rinktis kelis atsakymo variantus.

Kadangi tyrimo metu buvo analizuojama amžiaus, gyvenimo ciklo įtaka asmeninių finansų planavimui, sprendimams ir kontrolei, visi apklausoje dalyvavę respondentai pagal amžių buvo suskirstyti į šešias grupes. Pirmąją grupę sudarė visi respondentai iki 25 metų, tyrime dalyvavo 36 šios amžiaus grupės respondentai. Antrąją grupę sudarė respondentai nuo 25 iki 30 metų, tyrime dalyvavo 28 šios amžiaus grupės respondentai. Trečiąją grupę sudarė respondentai nuo 31 iki 40 metų, jų tyrime dalyvavo taip pat 28 šios amžiaus grupės respondentai. Ketvirtąją grupę sudarė respondentai nuo 41 iki 54 metų, tyrime dalyvavo 34 šios amžiaus grupės respondentai. Penktąją grupę sudarė respondentai nuo 55 iki 64 metų, tyrime dalyvavo 10 šios amžiaus grupės respondentų. Paskutinę grupę sudaro respondentai vyresni kaip 65 metų, tyrimo metu buvo apklausti 4 šios amžiaus grupės respondentai. Apklausos duomenys buvo suvedami į Excel programą, kurios aplinkoje ir buvo suformuota vaizdinė medžiaga, ši medžiaga Excel aplinkoje buvo formuojama tokiu principu, kiekviename klausime kiekviena amžiaus grupė sudarė 100 %, o tam tikrų atsakymo variantų skaičiaus pasirinkimas lėmė procentinį atsakymo variantų pasiskirstymą. Apklausos metu surinktos informacijos pagrindu suformuota vaizdinė medžiaga darbe yra aprašoma ir interpretuojama. Tyrimui atlikti naudojami aprašomasis ir lyginamasis metodai.

Apklausoje dalyvavo 140 žmonių, iš kurių 36 (25, 71%) sudarė vyrai, 104 (74, 29%) – moterys. Didžioji dalis arba 79 % respondentų turi aukštąjį išsilavinimą, likusi dalis respondentų turi vidurinį, profesinį, nebaigtą aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą. Aukštesnįjį išsilavinimą turi 13 % iš 21 %. Apibendrinant respondentų pateiktus duomenis apie šeimyninę padėtį, tai iš visų respondentų 46 % yra sukūrę šeimas, t.y. ištekėję arba vedę, todėl jie yra atsakingi ne vien tik už savo finansinį gyvenimą, bet ir už šeimos finansus, tad tai dar labiau įpareigoja į asmeninius finansus žiūrėti rimčiau ir atsakingai juos planuoti, valdyti bei atlikti jų kontrolę. Kitu klausimu buvo siekta išsiaiškinti apytikrą tiriamųjų amžių (16 pav.). Apibendrinus tyrimo rezultatus, gauti tokie rezultatai:

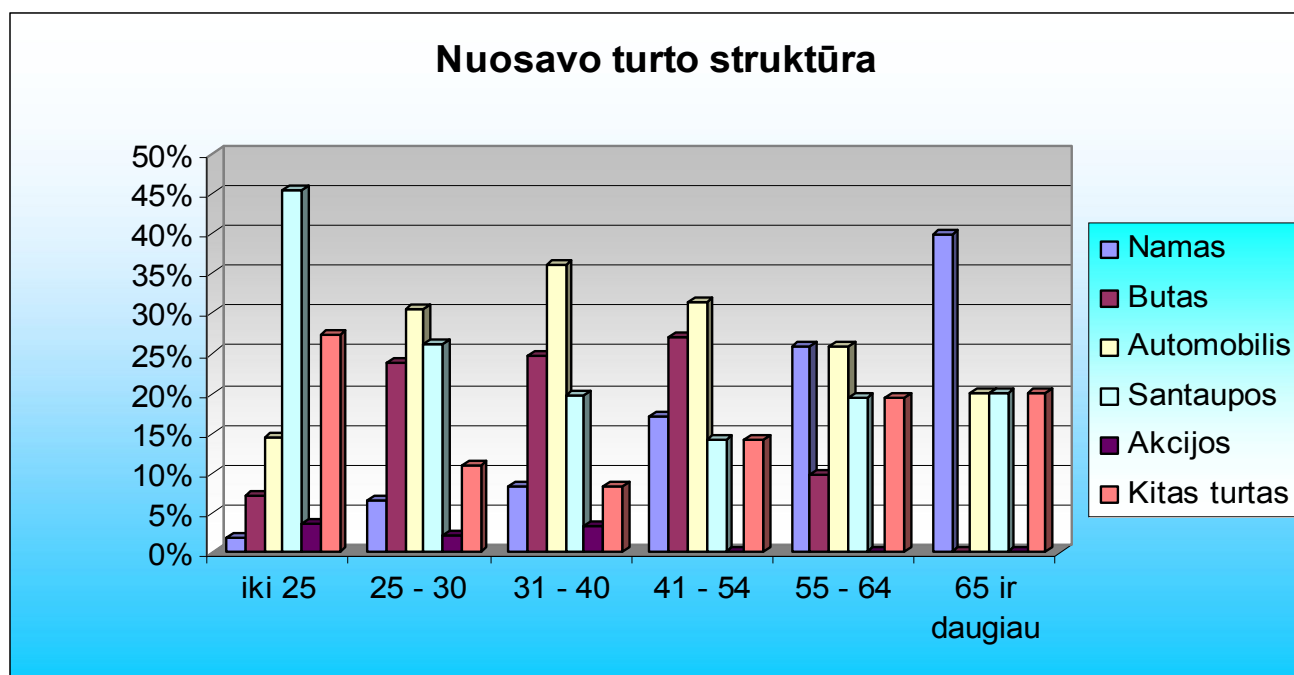
16 pav. Respondentų amžius

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Didžioji dalis apklaustų yra asmenys, kurių amžius siekia iki 25 metų, jie sudaro 26 % (36 asmenys) visų apklaustųjų. Ketvirtadalį visų apklaustųjų, tiksliau 24 % (34 asmenys) sudarė 41 – 54 metų amžiaus. 25 – 30 metų ir 31 – 40 metų respondentų buvo apklausta po 20 % (28 asmenys). Likusią dalį sudarė vyresni kaip 55 metų asmenys, iš kurių 7 % (10 asmenų) yra 55 – 64 metų amžiaus grupės atstovai, 3 % (4 asmenys) vyresni kaip 65 metų. Toliau atliekant tyrimą buvo analizuojama atskirų amžiaus grupių susiformavę įpročiai bei priimami sprendimai asmeninių finansų planavimo, valdymo bei kontrolės klausimais.

Respondentų klausiant apie jų turimą turtą (17 pav.) buvo siekiama išsiaiškinti kokios turto rūšys būdingos tam tikro amžiaus gyventojams. Jauniausioje amžiaus grupėje, t.y. iki 25 metų populiariausias turtas yra „Sutaupos“, kurios sudaro 45 % visų turimų šio amžiaus grupės turto rūšių, ir kitas turtas. Amžiaus grupėje nuo 25 iki 30 metų, turtas, kurio daugiausia turi yra automobiliai, kurie sudaro 30 % šios amžiaus grupės turto, 5 % mažiau turima sutaupų, o trečioje vietoje esantis pagal populiarumą šios amžiaus grupės turtas yra butas. Sekančioje amžiaus grupėje nuo 31 iki 40 metų, pagrindinės trys dominuojančios turto grupės yra automobiliai (36 %), butai (25 %) ir sutaupos (20 %). Amžiaus grupėje, kurios amžius siekia nuo 41 iki 54 metų, tokia turto rūšis kaip sutaupos yra populiariausias, bet šiek tiek mažesnis nei prieš tai buvusios amžiaus grupės, tai sudaro 31 %, tačiau daugiau šios amžiaus grupės, lyginant su prieš tai buvusiomis, disponuoja vertingesniu turtu, t.y. nuosavus namus turi 17 %, o nuosavus būtus – 27 % respondentų. Prieš paskutinės amžiaus grupės, kurią sudaro nuo 55 iki 64 metų respondentai, dominuojantis turtas yra namai bei automobiliai, kuriuos turi po 26 % respondentų, bei sutaupos ir kitas turtas, kuriuo disponuoja po 19 % respondentų. Senjorų, tai nuo 65 metų, turimas turtas pasiskirsto taip: 40 % respondentų turi nuosavus namus, o kiti 60 % kurie išskaidomi po lygiai turi tokio turto, kaip automobiliai, sutaupos ir kitas turtas. Apibendrinus skirtingų amžiaus grupių turto struktūrą, paaiškėjo, kad svarbiausias turtas gyvenamas

plotas, t.y. namas arba butas, santaupos ir automobilis. Namas tai tas turtas, kurio turi tuo daugiau respondentų, kuo jie yra vyresni, nors tai elementarų, per tam tikrą laikotarpį žmonės susitaupo, kiti pasistato, o dar kiti vyresniame amžiuje butus iškeičia į namus, todėl su amžiumi vis daugiau asmenų turi nuosavus namus. Turto laikymas santaupų forma daugiau būdingos jaunesnio amžiaus asmenims, kurie jas kaupia būsimiems gyvenimo pirkiniams, vėliau jų kiekis asmeniniame balanse mažėja lyginant su kitomis turto rūšimis, nes pasikeičia prioritetai atsiranda kiti poreikiai. Gyvenamas plotas, transporto priemonė ir santaupos yra pagrindinės respondentų turto rūšys.

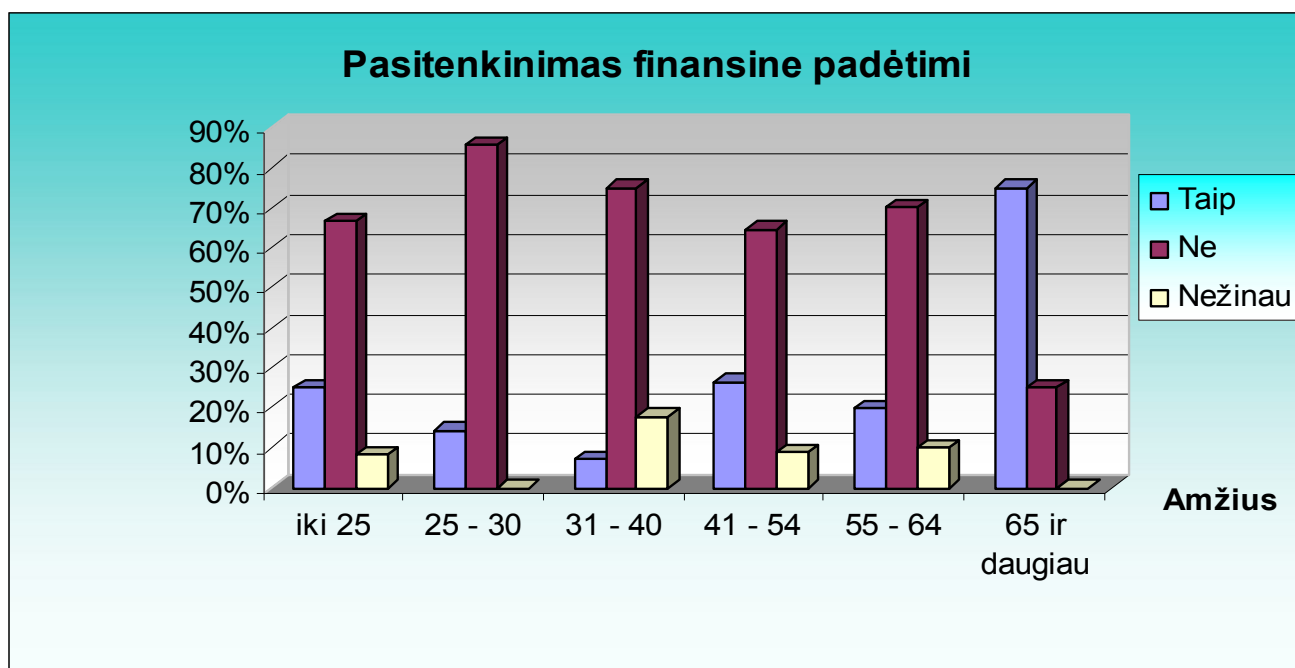

17 pav. Nuosavo turto struktūra

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Kitu klausimu norėta išsiaiškinti ar respondentai yra patenkinti savo finansine situacija (18 pav.), nes kiekvienas sudvejojęs dėl atsakymo ar pasirinkęs neigiamą atsakymą iš tiesų turėtų rimtai pagalvoti ar daro viską, kad galėtų džiaugtis savo finansine padėtimi ar racionaliai ir efektyviai naudoja turimas lėšas. Visos apklaustųjų amžių grupės nurodė, jog jie nėra patenkinti savo dabartine finansine padėtimi. Apie 20 % respondentų iki 25 metų ir nuo 41 iki 54 amžiaus esą patenkinti esama finansine padėtimi, labiausiai, net 86 %, nusivylę savo finansine padėtimi yra 25 – 30 metų respondentai, tačiau net 75 % 65 metų ir vyresnį respondentai patikino, jog jie esama finansine padėtimi yra patenkinti. Iš to, kad dauguma yra nepatenkinti ar kiti dar svarsto kaip iš tikrųjų yra, galima teigti, kad pagrindo atsirasti reikiamai motyvacijai tvarkyti savo asmeninius finansus yra, o vienas iš pagrindinių veiksnių – nepasitenkinimas dabartine finansine situacija.

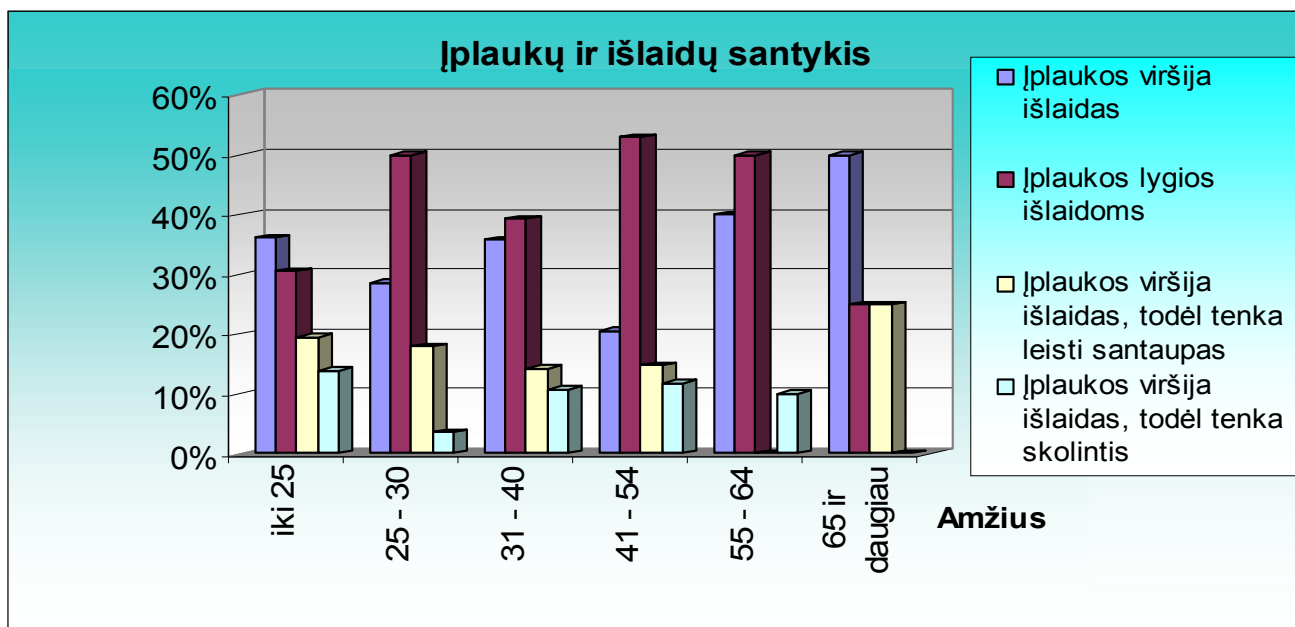
Kokios galimos tokio nepasitenkinimo priežastys, vieną iš jų įmanoma nustatyti išanalizavus 8 – ajį anketos klausimą, kuriame respondentų buvo prašyta pasirinkti vieną iš keturių teiginių, kurie geriausiai apibūdintų jų finansinę padėtį (19 pav.).

18 pav. Pasitenkinimas finansine padėtimi

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Apibendrinus atsakymus, galima teigti, kad visų amžiaus grupių respondentų finansinė padėtis ištiesų nėra beviltiška, kadangi didžiosios dalies respondentų įplaukos viršija išlaidas ar bent įplaukos lygios išlaidoms. Iki 25 metų amžiaus grupės 33 % respondentų savo patiriamas išlaidas, kurios viršija jų gaunamas įplaukas, tiesiog kompensuoja iš sukauptų santaupų, o likusieji skolinasi.

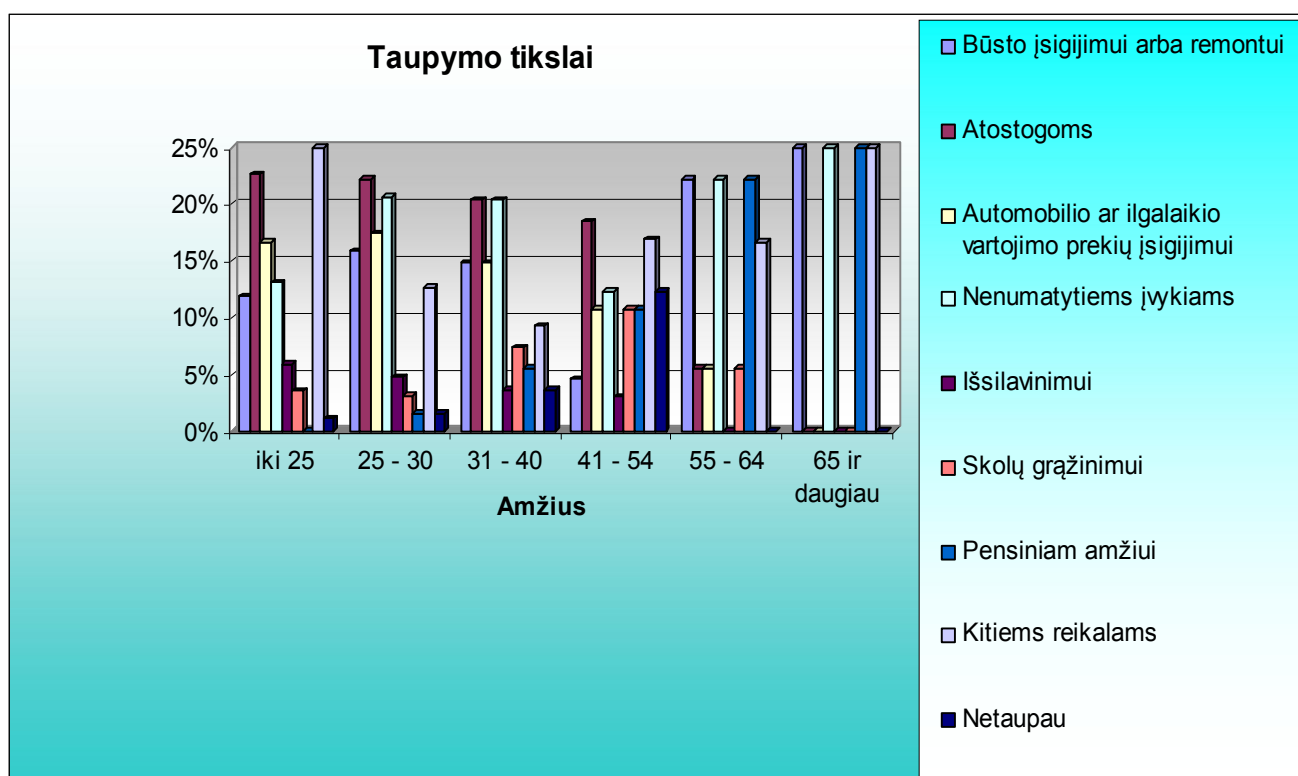
19 pav. Įplaukų ir išlaidų santykis

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Tačiau skolintis pravalgymui, vartojimui ar kitiems poreikiams tenkinti, kurie negeneruoja pinigų srautų yra labai neracionalu, o ypač kaip skolos padengiamos greitaisiais kreditais, kurių

skolinimasis yra labai brangus. Mažiausiai iš visų apklausos dalyvių, kurių išlaidos viršija įplaukas yra 55 – 65 metų asmenys, kurių tik 10 % nurodė, jog jų išlaidos yra didesnės už įplaukas. Tokiam palyginti geram rezultatui įtakos turi tas faktorius, kad nuo 55 iki 64 metų asmenys turėjo pakankamai laiko ir per gyvenimą sukaupti patirties kaip efektyviai turi būti valdomi asmeniniai pinigai, todėl tokia patirtis leidžia išvengti finansinių sunkumų.

Kiekvienas žmogus gyvendamas kuria tikslus, kad tą tikslą įgyvendinti reikia turėti tam tikrą kiekį lėšų, kuriuo yra išreiškiamas, vertinamas siekiamas tikslas. Reikalingas lėšas yra sudėtinga staiga iš kažkur paimti, todėl tam turi būti sistemingai ruošiamasi ir lėšos taupomos. Apklausoje buvo respondentų klausama, kokių tikslu jie taupo (20 pav.). Respondentai iki 54 metų dažniausiai taupo

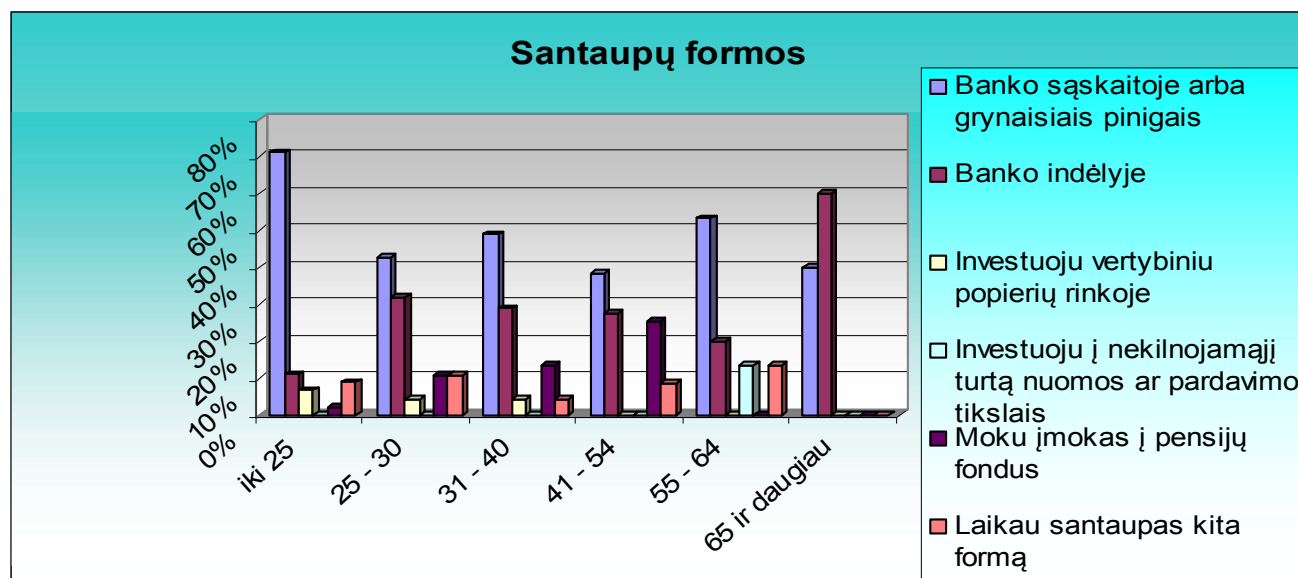
20 pav. Respondentų taupymo tikslai

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

atostogoms, nenumatytiems įvykiams arba kitiems reikalams. Remiantis tyrimo duomenimis būsto įsigijimui taupo asmenys iki 40 metų amžiaus, tačiau aktyviausiai tai daro nuo 25 iki 30 metų respondentai. Pensiniam amžiui taupyti pradama nuo 25 metų, tačiau tik 2 % respondentų nuo 25 iki 30 metų kaupia pensijai. Vėlesniuose gyvenimo cikluose etapuose tai pradeda daryti vis daugiau asmenų. Žinoma yra ir tokių, t.y. 12 % respondentų nuo 41 iki 54 metų amžiaus grupėje, kurie senatvei nesiruošia patys, o tikisi, kad jiems pakaks to, ką galės duoti valstybė.

Apklausoje metu respondentams buvo užduotas klausimas apie jų santaupas, t.y. kokią formą laiko dalį savo įplaukų, kurių nesuvartoja (21 pav.). Dominuojančios tarp visų amžiaus grupių respondentų santaupų formos yra santaupos, kurios laikomos banko sąskaitoje arba grynaisiais

pinigais, o kita sutaupų forma – banko indėlis. Daugiausiai tarp visų amžiaus grupių, net 71 % iki 25 metų amžiaus respondentų sutaupas laiko grynais pinigais arba banko sąskaitoje, tačiau su kitomis amžiaus grupėmis lyginant mažiausiai turimų sutaupų laiko banko indėlyje, tai daro tik 11 % šios amžiaus grupės asmenų. Tarp respondentų dominuoja pakankamai likvidžios sutaupų formos, kurių prireikus galima greitai atsiskaityti už tam tikras prekes ar paslaugas, tačiau taupymo atžvilgiu tai nėra labai racionalus sprendimas, nes likvidžios sutaupų formos negeneruoja jokių įplaukų arba generuoja labai mažas įplaukas, tai šiuo atveju didžioji dauguma respondentų iš turimų savo sutaupų negauna daug pasyvių įplaukų, kurios dar labiau praturtintu asmeninį ar padidintų įplaukas šeimos biudžete. Tačiau reiktų nepamiršti to, kad investuojant ten kur yra tikimasi gauti didesnę grąža yra labiau rizikinga, todėl paprastai į pelningesnes ir rizikingesnes investavimo priemones investuoja jaunesnio amžiaus asmenys, būtent tai ir parodo atlikta apklausa. Į vertybinių popierių rinką investuoja 7 % respondentų iki 25 metų ir tik po 4 % kiekvienos amžiaus grupės nuo 25 iki 30 ir nuo 31 iki 40 metų investuoja į šią rinką. Kaip teorijoje minėjau, jog pensija reikia pradėti rūpintis kaip įmanoma anksčiau, kad būtų didesnis laiko tarpas tinkamai jai pasiruošti, t.y. sukaupti tam tikrą rezervą, kurį bus galima pradėti naudoti išėjus į pensiją. Šios apklausos respondentai, tai patvirtina ir jau asmenys iki 25 metų, žinoma tik 2 % šios amžiaus grupės asmenų, pradeda mokėti įmokas į pensijų fondus ir kaupti lėšas senatvei. Su metais senatvės rezervui ima kaupti vis daugiau asmenų, amžiaus grupės asmenys nuo 25 iki 30 metų įmokas į pensijų fondus moka 11 %, amžiaus grupės asmenys nuo 31 iki 40 metų – 13 %, o amžiaus nuo 41 iki 54 metų – 26 %.

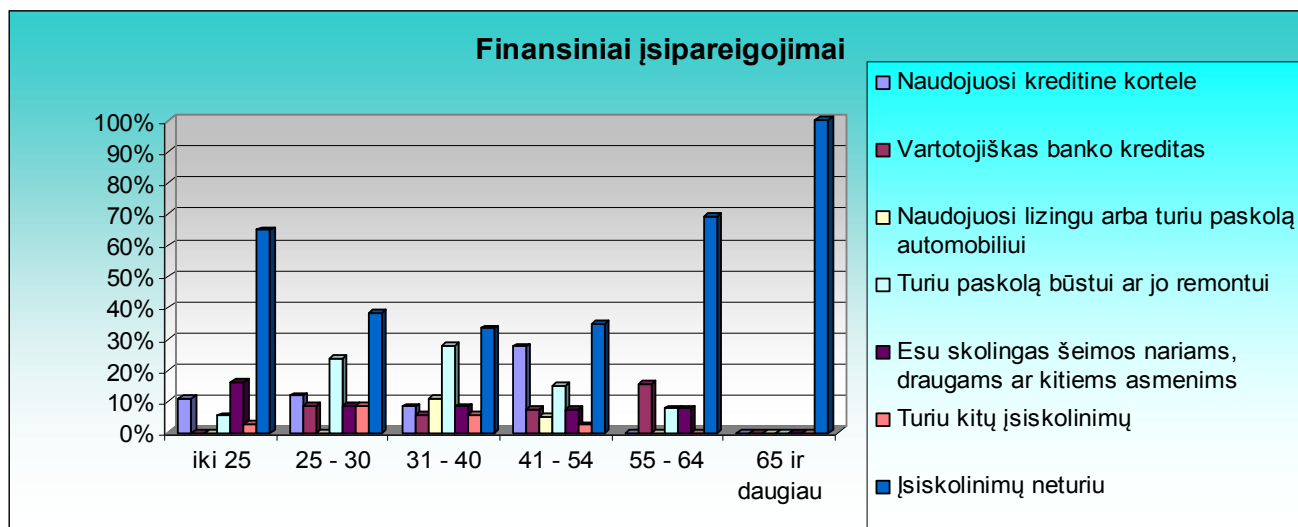

21 pav. Sutaupų formos

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Planuojant asmeninius finansus juos valdant asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos pagalba, pagrindinis prioritetas yra taip suplanuoti savo įplaukas ir išlaidas, kad pastarosios neviršytų įplaukų,

tai galima padaryti dviem būdais, vienas iš jų mažinti išlaidas tiek, kad jos neviršytų įplaukų arba ieškoti alternatyvių įplaukų šaltinių, kurios didintų įplaukas, tačiau kuris iš šių variantų yra priimtinesnis, paliekama asmeninių finansų valdytojui spręsti. Išlaikyti įplaukų ir išlaidų pusiausvyrą svarbu tam, kad netektų prisiimti finansinių įsipareigojimų už kuriuos paprastai tenka mokėti, o skolinimosi kaina labai priklauso nuo šaltinio iš kurio skolinamasi. Kaip žinia, mokestis už skolą dar labiau didina išlaidas ir taip pablogina finansinę situaciją. Todėl atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kokių finansinių įsipareigojimų respondentai turi (22 pav.). Respondentai vyresni kaip 65 finansinių įsipareigojimų neturi visai, kitose amžiaus grupėse situacija kiek kitokia. 69 % respondentų nuo 55 iki 64 metų įsiskolinimų neturi 69 %, o respondentų iki 25 metų - 65 %. Kitose amžiaus grupėse neturinčių įsiskolinimų respondentų yra apie 35 %. Vartojamąjį banko kreditą turi asmenys nuo 25 iki 64 metų. Amžiaus grupėse nuo 25 iki 54 metų šį kreditą turi tik iki 10 % respondentų. Respondentai nuo 55 iki 64 metų, tai asmenys, kurie turėtų gerai išmanyti asmeninių finansų tvarkymo subtilybes ir racionaliai tvarkyti savo lėšas, tačiau šios apklausos rezultatai rodo ką kitą, nes 15 % respondentų nuo 55 iki 64 metų turi vartojamąjį banko kreditą, tai atrodo truputi keistai, bet tokia jau statistika.

22 pav. Finansiniai įsipareigojimai

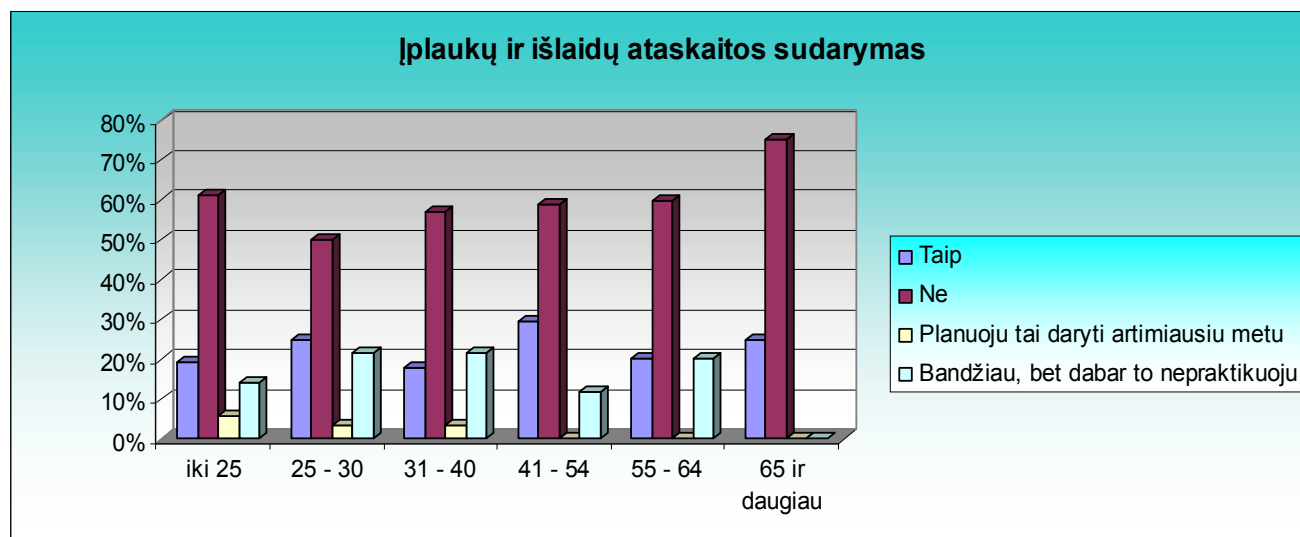
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Būsto paskolas turi visos apklausoje dalyvavusių respondentų amžiaus grupės, išskyrus senjorus. Iki 25 metų šią paskolą turi tik 5 % respondentų, sekančiose dviejose amžiaus grupėse turinčių būsto paskolą respondentų skaičius yra didesnis. Taigi 24 % respondentų nuo 25 iki 30 metų amžiaus turi būsto paskolą, nuo 31 iki 40 metų amžiaus būsto paskolą turi 28 % respondentų, sekančiame respondentų amžiaus tarpsniuose turinčių šią paskolą skaičius mažėja. Tokį būsto paskolas turinčių asmenų kitimą galima paaiškinti tuo, kad iki 25 metų amžiaus nevisi sugeba sukaupti pakankamai lėšų pradiniam būsto įnašui ar tiesiog nėra sukūrę šeimų, todėl būsto įsigijimas bėra toks aktualus klausimas, todėl nuosavą būstą aktyviau pradeda įsigyti nuo 25 iki 40 metų asmenys, todėl

šiam tarpsnyje turinčių būsto paskolas skaičius ir yra didžiausias, vėlesniuose gyvenimo tarpsniuose asmenų skaičius mažėja, nes po truputi prisiimti finansiniai įsipareigojimai galiausiai yra gražinami.

Pats pigiausias skolinimosi šaltinis yra iš šeimos narių ar draugų, paprastai ši paskola nieko nekainuoja. Daugiausiai, t.y. 16 % respondentų iki 25 metų turi šią paskolą, tai galima paaiškinti tuo, kad jie pradeda savarankišką gyvenimą, kuriam dar nepakanką įplaukų, tad dažniausiai skolinasi iš artimųjų. Kitose respondentų amžiaus grupėse skolinasi iš artimųjų tik apie 8 % kiekvienos grupės asmenų.

Dauguma respondentų nėra linkę prisiimti daug įsipareigojimų, todėl didžioji dalis jų neturi, o tie, kurie vis dėl to turi įsiskolinimų, turėtų ieškoti kiek įmanoma pigesnių skolinimosi šaltinių ir kuo mažiau skolintis vartojimui, tai yra tokiems poreikiams ar finansiniams tikslams tenkinti, kurie paskolintus pinigus sunaudoja, o ne juos įdarbintų, kad jie generuotų įplaukas.

23 pav. Įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

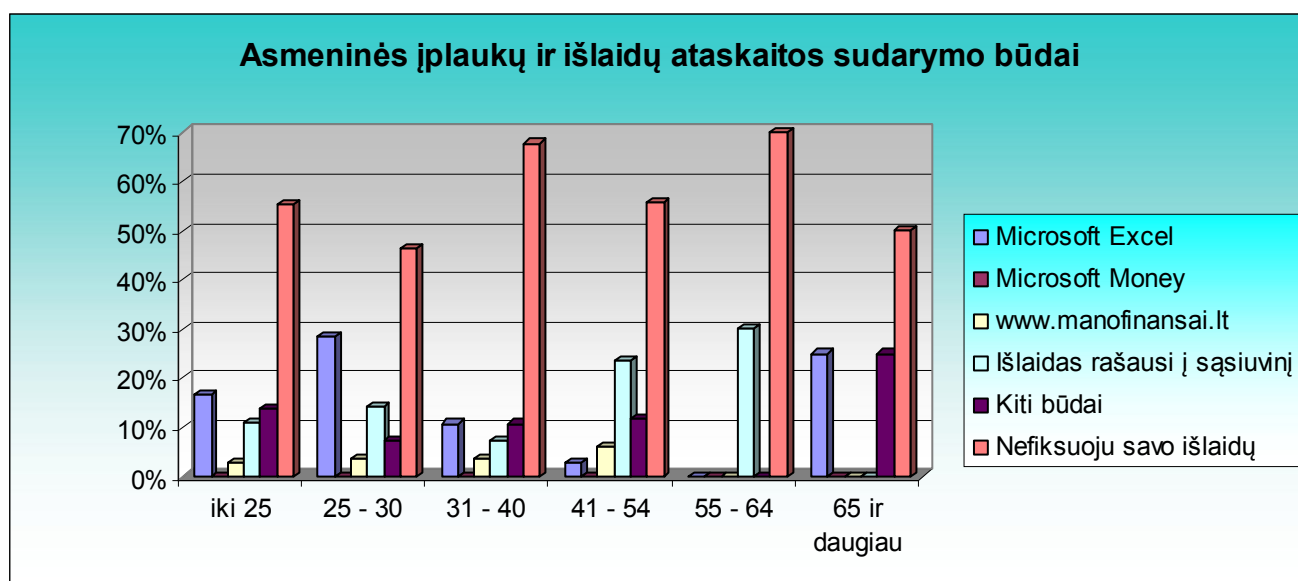
Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita – tai įrankis kuris suteikia galimybę stebėti, planuoti ir efektyviai valdyti savo pinigų srautus, kas leidžia greičiau pasiekti finansinius tikslus ir išvengti finansinių sunkumų.

Respondentų paklausus ar jie sudaro asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą (23 pav.), visose amžiaus grupėse dominavo neigiamas atsakymas ir tai sudarė virš 50 % kiekvienos amžiaus grupės respondentų skaičiaus. Ataskaitą sudaro apie 20 % ir daugiau kiekvienos amžiaus grupės respondentų, tačiau daugiausiai sudarančių šią ataskaitą yra nuo 41 iki 54 metų amžiaus grupėje ir tai sudaro 29 % šios grupės respondentų. 25 % respondentų esančių nuo 25 iki 30 metų amžiaus grupėje taip pat sudaro asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, tačiau net 21 % šios amžiaus grupės respondentų tai darė anksčiau, tačiau dabar šios ataskaitos nesudarinėja. Kaip ir prieš tai minėta amžiaus grupė, taip ir 21 % nuo 25 iki 30 metų respondentų anksčiau bandė sudarinėti asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, tačiau

to nebedaro, o planuojančių tai daryti nėra daug, daugiausiai sudaryti asmeninę ataskaitą planuoja jauni iki 25 metų amžiaus žmonės.

Sudarančiųjų asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą respondentų buvo klausiama kiek laiko jie per mėnesį vidutiniškai skiria asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymui. Dauguma respondentų šios ataskaitos sudarymui skiria apie 5 valandas, tačiau yra ir tokių, kurie šiai veiklai skiria ir daugiau laiko. Iki 25 metų grupei priklausančių respondentų 1 asmuo asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymui bei analizei skiria 15 valandų per mėnesį, o kiti 2 šios ataskaitos analizei skiria 10 valandų. Tuo tarpu nuo 31 iki 40 metų respondentų grupėje yra 1 asmuo, kuris šios ataskaitos sudarymui skiria 10 valandų ir 2 asmenys, kurie įplaukas ir išlaidas skaičiuoja bei planuoja 15 valandų per mėnesį.

Apibendrinus šio klausimo rezultatus galima teigti, nors įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas nėra daug laiko reikalaujantis darbas, per savaitę tam skirti pakanka kiek daugiau nei 1 valandą, o per mėnesį apie 5 valandas, tačiau nepaisant to, nėra daug žmonių, kurie rūpinasi savo pinigų srautais ir atsakingai juos stebi bei kontroliuoja pasinaudodami asmenine įplaukų ir išlaidų ataskaita.

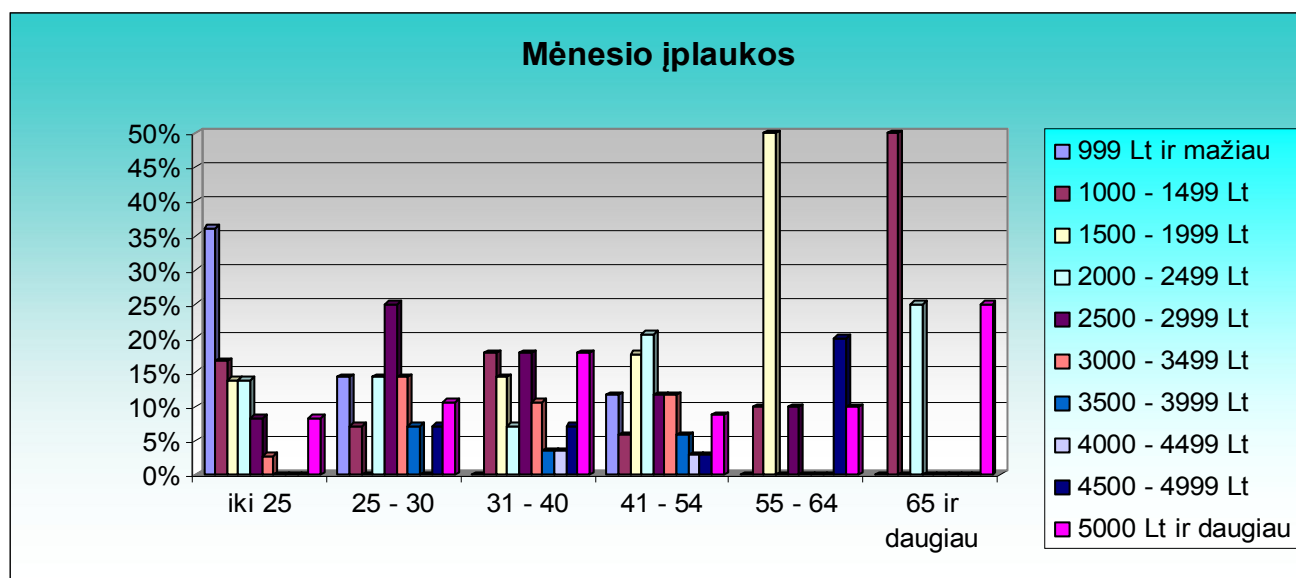
24 pav. Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo būdai

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Respondentų buvo klausiama ar jie fiksuoja savo išlaidas ir jei tai daro, koku būdu jas fiksuoja (24 pav.). Dauguma respondentų savo išlaidų visai nefiksuoja ir nesidomi kokioms reikmėms ir kiek yra išleidžiama. Daugiausiai, beveik apie 70 % respondentų kiekvienoje amžiaus grupėje nuo 31 iki 40 ir nuo 55 iki 64 metų amžiaus savo išlaidų nefiksuoja. Kitose amžiaus grupėse to nedaro apie 50 % respondentų. Tie kurie fiksuoja savo išlaidas, tai dažniausiai šiai veiklai naudoja *Microsoft Excel* programą arba išlaidas fiksuoja sąsiuvinyje. Nuo 25 iki 30 metų amžiaus respondentai aktyviausiai domisi savo išlaidomis, jų nestebi 46 %, 29 % respondentų išlaidas fiksuoja *Microsoft Excel* programos pagalba, likusi dalis tai daro internetinėje svetainėje www.manofinansai.lt, kuri, manau, yra gana aiški pradedantiesiems asmeninių

finansų tvarkytojams. 14 % šios amžiaus grupės respondentų išlaidas fiksuoja sąsiuvinyje, o visi likę naudoja kitus išlaidų skaičiavimo būdus. *Microsoft Excel* daugiausiai naudoja jaunesnio amžiaus respondentai, kadangi tam reikia turėti žinių, kad būtų galima naudotis šia programa, todėl ji nėra tokia priimtina vyresnio amžiaus asmenims, todėl jų daugiau išlaidas fiksuoja sąsiuvinyje, t.y. 24 % nuo 41 iki 54 metų amžiaus respondentų išlaidas fiksuoja sąsiuvinyje, o nuo 55 iki 64 metų amžiaus respondentai visi kurie skaičiuoja išlaidas jas fiksuoja sąsiuvinyje.

Kiekvienas žmogus įprastame gyvenime savo poreikius visų pirma turi derinti su galimybėmis, ne išimtis yra ir asmens ar namų ūkio finansai. Savo poreikius, kuriems patenkinti turime išleisti dalį lėšų turime derinti su savo galimybėmis, įplaukomis, kurias pavyksta uždirbti ar kitais legaliais būdais jas gauti. Kad įvertinti tam tikros asmenų grupės galimybes, anketoje respondentų buvo klausiama apie jų gaunamų įplaukų dydį (25 pav.). Jaunų respondentų iki 25 metų amžiaus pagrindinės įplaukos sudaro iki 999 Lt ir mažiau, šias įplaukas gauna net 35 % šios amžiaus grupės respondentų, kiti gauna šiek tiek didesnes įplaukas, tačiau ganančių nuo 1000 iki 1499 Lt yra 17 %, o ganančių nuo 1500 Lt iki 1999 Lt ir nuo 2000 Lt iki 2499 Lt yra po 14 % šios amžiaus grupės respondentų. Jaunų žmonių įplaukos dėl jų nepatyrimo, darbo patirties stokos ir riboto įplaukų šaltinių kiekio, paprastai nėra labai didelis. Tuo tarpu nuo 25 iki 30 metų amžiaus respondentų, nepaisant to, kad 14 % respondentų gaunamos įplaukos yra iki 999 Lt per mėnesį, įplaukos yra didesnės. Net 25 % respondentų gauna įplaukas, kurios siekia nuo 2500 Lt iki 2999 Lt. Įplaukas nuo 2000 Lt iki 2499 Lt ir nuo 3000 Lt iki 3499 Lt gauna po 14 % respondentų, o 5000 Lt ir daugiau įplaukų gauna 11 % šios amžiaus grupės respondentų.

25 pav. Respondentų mėnesio įplaukos

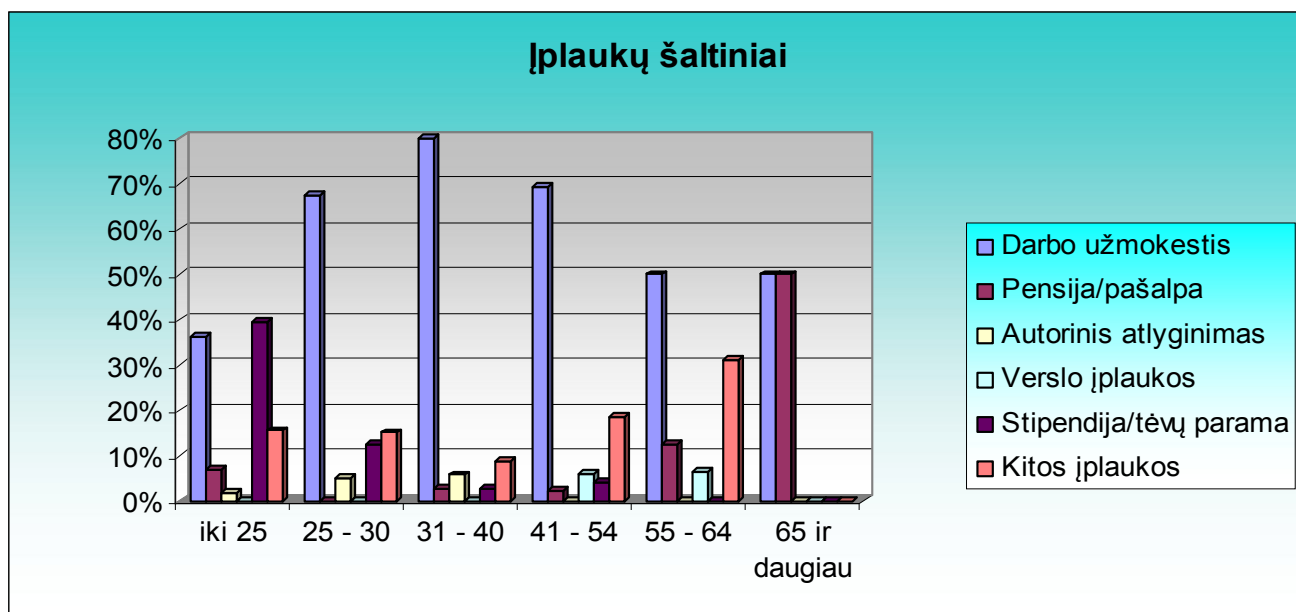
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Nuo 31 iki 40 metų amžiaus respondentų mažiausios įplaukos per mėnesį yra nuo 1000 Lt iki 1499 Lt, šias įplaukas gauna 18 % respondentų. Tai pat nuo 2500 Lt iki 2999 Lt ir daugiau kaip 5000 Lt gauna po 18 % šios grupės respondentų. Nuo 41 iki 54 metų amžiaus respondentų dauguma, t.y. 18 % respondentų gauna nuo 1500 Lt iki 1999 Lt įplaukų ir 21 % gauna nuo 2000 Lt iki 2499 Lt įplaukų. Iki 999

Lt ir nuo 2500 iki 2999 Lt ir nuo 3000 Lt iki 3499 Lt gauna po 12 % respondentų. 50 % respondentų nuo 55 iki 64 metų gauna įplaukas nuo 1500 Lt iki 1999 Lt, o nuo 4500 Lt iki 4999 Lt gauna 20 % šios amžiaus grupės respondentų. Senjorai, t.y. vyresni kaip 65 metų respondentų dauguma gauna įplaukas, kurios per mėnesį sudaro iki 1499 Lt.

Gyvenimo ciklo pradžioje dėl nedidelės darbinės patirties mėnesio įplaukų suma yra mažesnė lyginant su vyresniais asmenimis. Vėliau įgaunant daugiau darbinės ir gyvenimiškos patirties įplaukos didėja, tačiau vėliau, gyvenimo ciklui artėjant link pabaigos, įplaukų dydis bei šaltinių kiekis mažėja.

Remiantis Robert T. Kiyosakio įplaukos gali būti gaunamos iš keturių pagrindinių šaltinių, kiti autoriai išskiria ir penktąjį kvadranto elementą, t.y. autorinis atlyginimas kaip įplaukų šaltinis. Iš šios apklausos respondentų atsakymų galima tvirtai teigti, jog dauguma respondentų priklauso pasiūlytai Robert T. Kiyosakio kvadranto „D“ sričiai, pagal įplaukų šaltinius (26 pav.). 80 % respondentų nuo 31 iki 40 metų amžiaus įplaukas gauna tik iš darbo užmokesčio. Tuo tarpu jauni iki 25 metų respondentai be darbo užmokesčio dalį įplaukų gauna kaip stipendiją arba tėvų paramą, tokių respondentų yra 40 % tai net 4 procentiniais punktais daugiau nei tų, kurie įplaukas gauna iš darbo užmokesčio.

26 pav. Įplaukų šaltiniai

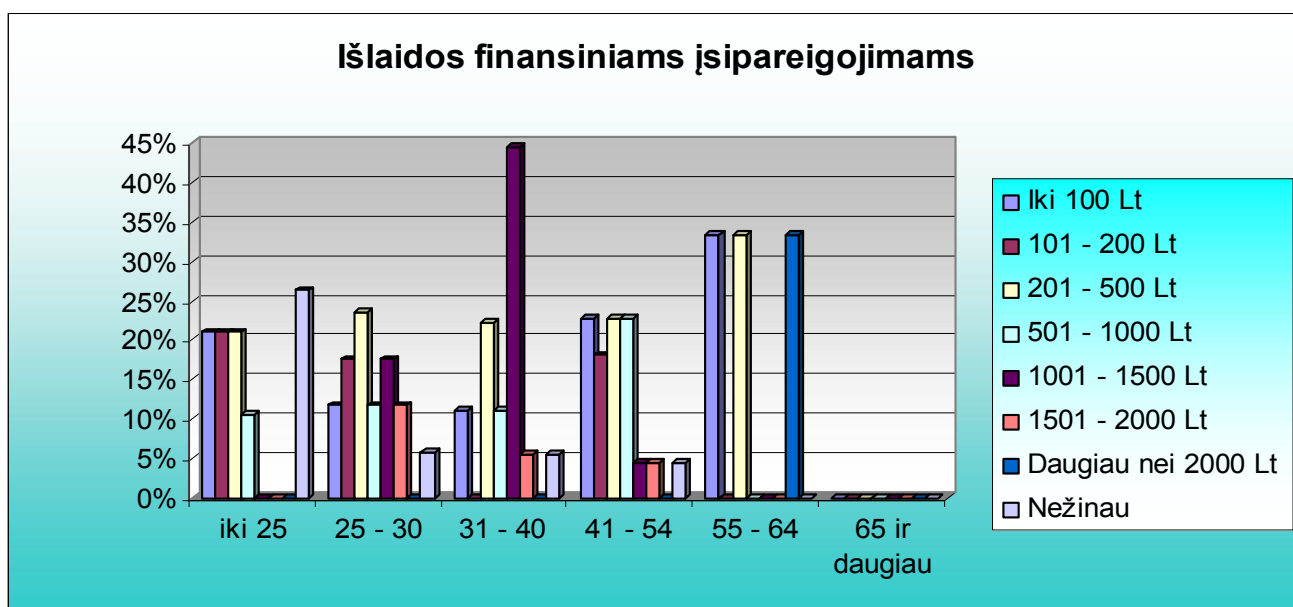
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Amžiaus grupėje nuo 25 iki 30 metų stipendija/tėvų paramą, nors šiame gyvenimo cikle tiksliau tai įvardinti kaip tėvų paramą, kurią gauna 13 % respondentų. Įvairūs įplaukų šaltiniai labiausiai būdingi nuo 41 iki 64 metų respondentas, nes jie be darbo užmokesčio įplaukų gauna ir iš verslo, nors tai tokiu respondentų šiose dviejose amžiaus grupėse yra po 6 %, taip pat daugiausiai respondentų, nuo 41 iki 54 metų gaunančių įplaukas iš kitų šaltinių yra 18 %, o nuo 55 iki 64 metų – 31 % respondentų. Pensijas ir pašalpas gauna vyresnio amžiaus asmenys. Nuo 55 iki 64 metų jas gauna 13 % respondentų, o nuo 65 metų jas gauna 50 % respondentų. Įplaukas iš šių šaltinių gauna ir

asmenys iki 25 metų, tačiau tai dažniausiai įplaukos, kurios gaunamos dėl to, kad šeima neturi pakankamai įplaukų, valstybės parama.

Tyrimė dalyvavusi didžioji dalis respondentų pagrindiniu įplaukų šaltinių laiko tik darbo užmokestį, esant tokiai padėčiai ypatingai svarbų yra domėtis, t.y. planuoti ir kontroliuoti savo finansus ir sukaupti tam tikrą lėšų rezervą, kurio gali prireikti sugalvojus pakeisti darbą ar jį praradus.

22 paveiksle buvo analizuojama, kokius pagrindinius finansinius įsipareigojimus turi respondentai, jų turi visų amžiaus grupių respondentai išskyrus senjorus. Tad dauguma turinčių finansinius įsipareigojimus yra įpareigoti mokėti tam tikrą kainą už pasiskolintus pinigus, o tokias išlaidas galime asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitoje įvardinti kaip išlaidas finansiniams įsipareigojimams (27 pav.). 21 % respondentų iki 25 metų finansiniams įsipareigojimams skiria iki 100 Lt, tiek pat respondentų šioms išlaidoms per mėnesį skiria nuo 101 iki 200 Lt, taip pat tokia pati dalis, 21 % respondentų už finansinius įsipareigojimus sumoka nuo 201 iki 500 Lt, kiti, kurie turi būsto paskolą per mėnesį šioms išlaidoms privalo skirti nuo 501 iki 1000 Lt. Nuo 25 iki 30 metų daugumos respondentų, 24 %, išlaidos finansiniams įsipareigojimams sudaro nuo 201 iki 500 Lt, tačiau daugiau kaip 30 % šios grupės respondentų šioms išlaidoms padengti kas mėnesį skiria nuo 501 iki 2000 Lt.

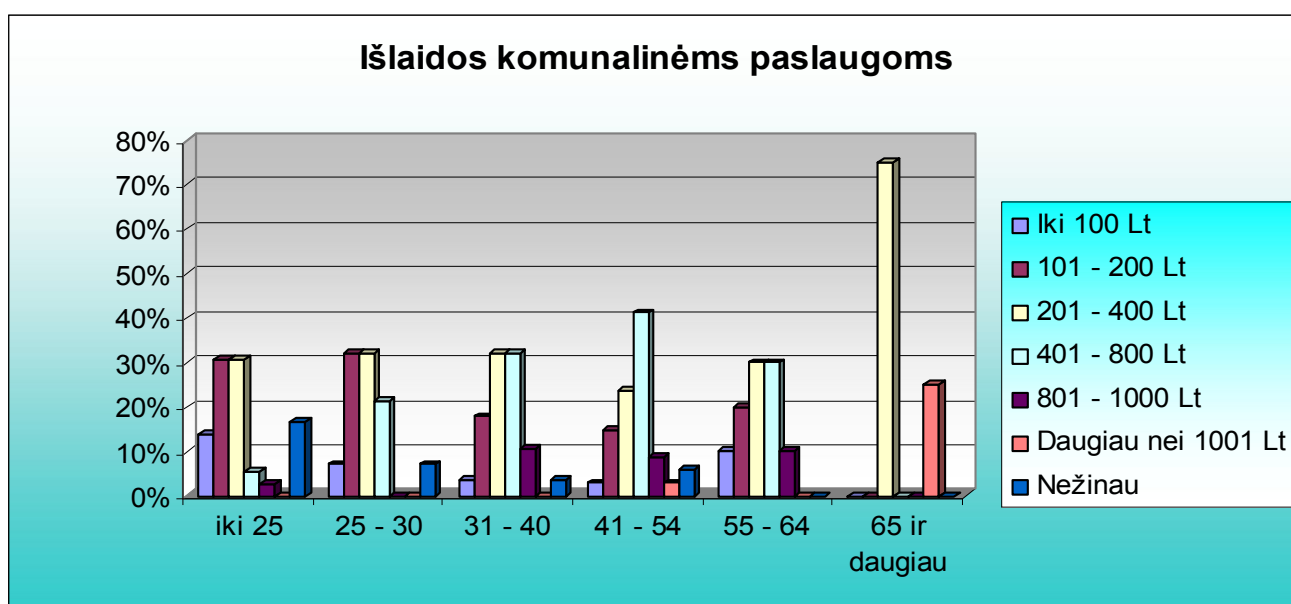
27 pav. Išlaidos finansiniams įsipareigojimams

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Net 44 % respondentų nuo 31 iki 40 metų turinčių finansinius įsipareigojimus, šioms išlaidoms skiria per mėnesį nuo 1001 iki 1500 Lt. Nuo 41 iki 54 metų apie 87 % respondentų finansinių įsipareigojimų išlaidos per mėnesį siekia iki 1000 Lt (23 % respondentų tam išleidžia iki 100 Lt, 18 % išleidžia nuo 101 iki 200 Lt, po 23 % išleidžia nuo 201 iki 500 Lt ir nuo 501 iki 1000 Lt). Nuo 55 iki 64 metų tik trys respondentai, kurie turi išlaidų finansiniams įsipareigojimams. Didžiausios išlaidos žmogaus gyvenime finansiniams įsipareigojimams yra nuo 25 iki 54 metų, tai laikotarpis, kurio metu gana

didelę dalį sunkiai uždirbtų įplaukų reikia išleisti už prisiimtus finansinius įsipareigojimus, todėl prieš skolinantis reikia rimtai pagalvoti apie paskolos poreikį, numatyti kaip ir iš kokių šaltinių ji bus gražinta, tačiau dauguma tai pamiršta padaryti ir kai kurių finansams tai atsiliepia pakankamai skausmingai.

Kita sąlyginai pastovi išlaidų rūšis, tai išlaidos komunalinėms paslaugoms (28 pav.). Sąlyginai dėl tos priežasties, kad šių išlaidų dydį lemia sezoniškumas. Tyrime dalyvavę respondentai iki 25 metų, dauguma jų, apie 60 %, komunalinėms paslaugoms apmokėti išleidžia nuo 101 iki 400 Lt per mėnesį, tai nėra labai daug, tačiau įvertinus tą aspektą, kad dauguma šios amžiaus grupės respondentų gauną per mėnesį tik iki 999 Lt įplaukų, tai išlaidos komunalinėms paslaugoms sudaro beveik 50 % gaunamų įplaukų. Kitose amžiaus grupėse išlaidos komunalinėms paslaugoms šiek tiek yra didesnės.

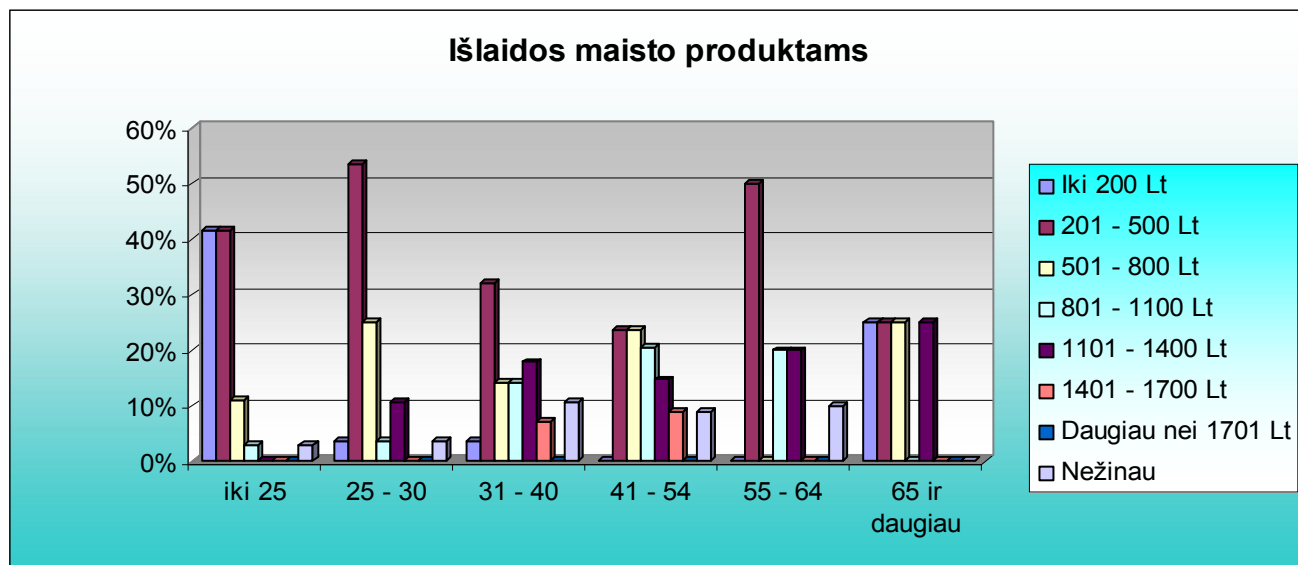

28 pav. Išlaidos komunalinėms paslaugoms

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Nuo 25 iki 30 metų 64 % respondentų išlaidos komunalinėms paslaugoms svyruoja nuo 101 iki 400 Lt, 21 % šios amžiaus grupės asmenų už komunalines išlaidas sumoka nuo 401 iki 800 Lt. Nuo 31 iki 40 metų 64 % respondentų už komunalines paslaugas per mėnesį sumoka nuo 201 iki 800 Lt. 11 % šių respondentų komunalinėms paslaugoms išleidžia iki 1000 Lt. Tokia pati išlaidų struktūra komunalinėms paslaugoms yra amžiaus grupės nuo 55 iki 64 metų. Senjorai komunalinėms paslaugoms išleidžia iki 400 Lt, tačiau yra ir tokių, kurie už komunalines paslaugas sumoka virš 1000 Lt. Respondentų nuo 41 iki 54 metų dauguma, 41 % komunalinėms išleidžia iki 800 Lt, kiek mažiau 24 % už komunalines paslaugas sumoka iki 400 Lt. Skirtingos amžiaus grupės komunalinėms paslaugoms išleidžia skirtingai, tai galima paaiškinti tuo, kad jaunesni žmonės gyvena mažesniuose butuose ir šeimą sudaro vos keli asmenys, vėliau padidėjus šeimai ar pagerėjus finansinei padėčiai yra

pakeičiamas būstas į didesnį, įsigyjamas namas (17 paveiksle analizuota turto struktūra), dėl šios priežasties didėja išlaidos komunalinėms paslaugoms.

29 pav. Išlaidos maisto produktams

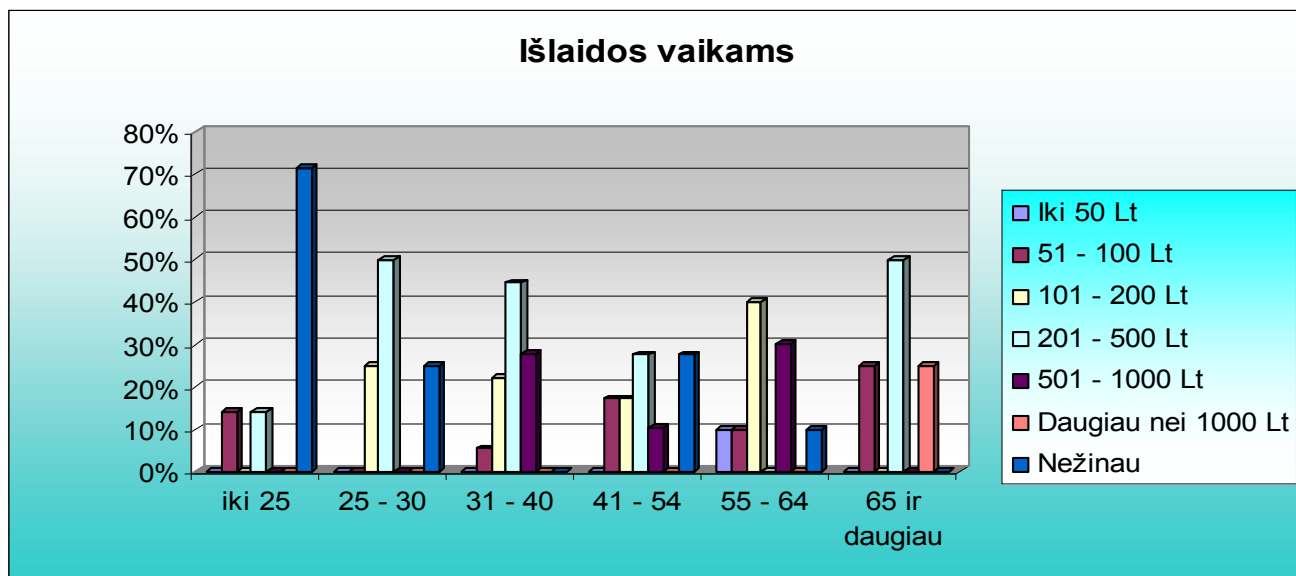
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Išlaidas maisto produktams galime priskirti prie pastovių išlaidų, kurios patiriamos yra kiekvieną mėnesį. Atliekant apklausą respondentų buvo klausiama kiek jie per mėnesį išleidžia pinigų maisto produktams įsigyti (29 pav.). 42 % respondentų iki 25 metų išleidžia iki 200 Lt, tokia pat dalis apklaustųjų maistui išleidžia nuo 201 iki 500 Lt, likusi šios amžiaus grupės respondentų dalis maistui išleidžia nuo 501 iki 1100 Lt. 54 % respondentų nuo 25 iki 30 metų maisto produktams išleidžia nuo 201 iki 500 Lt, 25 % tam skiria nuo 501 iki 801 Lt, tačiau yra ir 11 %, kurie maisto produktams per mėnesį išleidžia nuo 1101 iki 1400 Lt. 32 % respondentų nuo 31 iki 40 metų maisto produktams skiria nuo 201 iki 500 Lt, po 14 % respondentų maisto produktams išleidžia nuo 501 iki 800 Lt ir nuo 801 iki 1100 Lt, 18 % maistui skiria nuo 1101 iki 1400 Lt, o likusi dalis arba nežino kiek skiria maistui arba pirkdami maistą išleidžia nuo 1401 iki 1700 Lt per mėnesį. 69 % respondentų nuo 41 iki 54 metų maistui išleidžia nuo 201 iki 1100 Lt, 15 % šios amžiaus grupės respondentų maisto išlaidos sudaro nuo 1101 iki 1400 Lt, likusi dalis respondentų, t.y. 9 % maistui išleidžia nuo 1401 iki 1700 Lt, o kiti 9 % nežino kiek per mėnesį pinigų skiria maisto produktams. 50 % respondentų nuo 55 iki 64 metų maistui įsigyti išleidžia nuo 201 iki 500 Lt, po 20 % respondentų maisto produktams skiria nuo 801 iki 1100 Lt ir nuo 1101 iki 1400 Lt. Senjorai maisto produktams įvairiai skiria pinigų, vieni jų išleidžia iki 800 Lt, kiti ir daugiau nei 1101 Lt.

Visų amžiaus grupių respondentai daugiausiai maisto produktams išleidžia nuo 201 iki 500 Lt per mėnesį, tačiau palyginus bendrai šio tyrimo rezultatus, su amžiumi vis daugiau pinigų respondentai išleidžia maistui, tai galima paaiškinti besikeičiančių žmonių mąstymu ir prioritetais. Jauniems prioritetas yra maisto kiekis, vyresniems kokybė, taip tvirtinti apie visus negalima, tačiau didžiajai

daugumai šis teiginys tinka, todėl vyresnį žmonės išleidžia daugiau pinigų kokybiškesniems ir prabangesniems maisto produktas.

Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą yra labai svarbu nepamiršti ir įtraukti išlaidas, kurias skiriame vaikams (30 pav.). Respondentų buvo klausiama kiek pinigų jie skiria vaikams, iki 25 metų amžiaus vienas respondentas skiria vaikui nuo 51 iki 100 Lt, kitas nuo 201 iki 500 per mėnesį, o kiti, kurie turi vaikų, nežino kiek skiria savo vaikams. Nuo 25 iki 30 metų didžioji dauguma respondentų savo vaikams skiria taip pat nuo 201 iki 500 Lt, o likusieji tam skiria nuo 51 iki 100 Lt arba visai nežino kiek išleidžia pinigų savo vaikams.

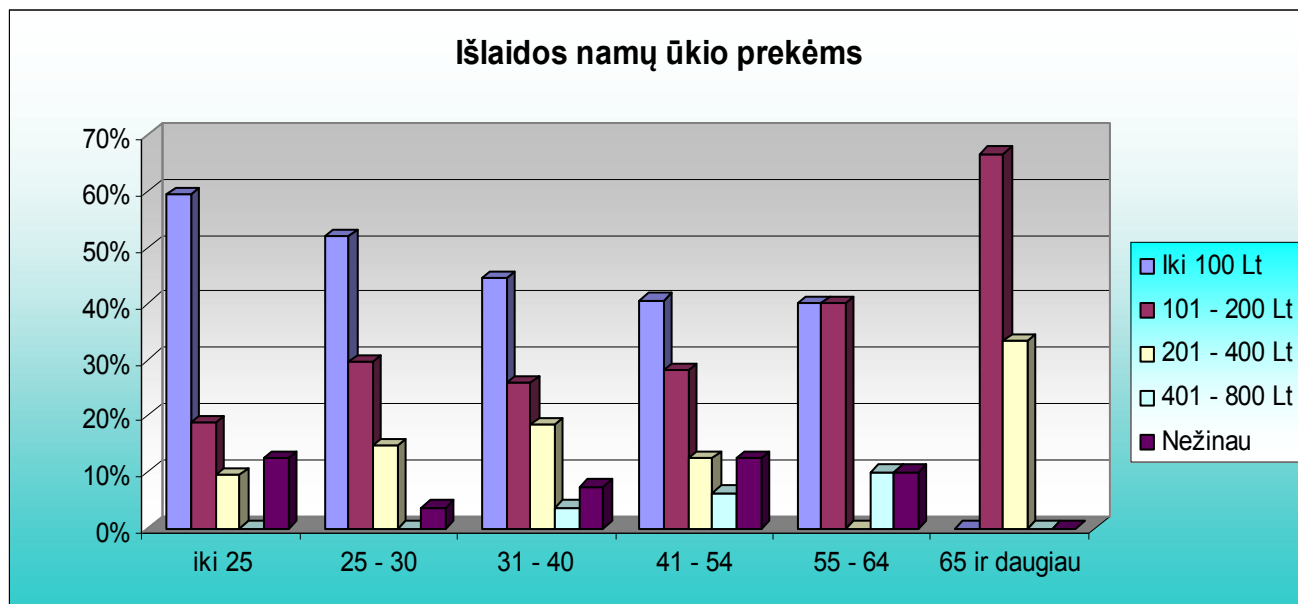
30 pav. Išlaidos vaikams

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Didžioji dalis nuo 31 iki 40 metų respondentų, t.y. aštuoni iš aštuoniolikos savo vaikams išleidžia nuo 201 iki 500 Lt per mėnesį, penki respondentai tam skiria nuo 501 iki 1000 Lt, likusioji dalis skiria mažiau nei 200 Lt per mėnesį. Dauguma nuo 41 iki 54 metų respondentų savo vaikams skiria iki 500 litų per mėnesį, o trys iš dvidešimt devynių savo vaikui per mėnesį išleidžia nuo 501 iki 1000 Lt. Nuo 55 iki 64 metų keturi iš dešimties respondentų savo vaikams per mėnesį skiria nuo 101 iki 200 litų, o trys iš dešimties savo vaikams skiria nuo 501 iki 1000 Lt per mėnesį. Jaunesnį tėvai skirdami kas mėnesį tam tikrą dalį savo pinigų vaikams, juos kaupia vaikų ateičiai arba tenkina vaikų poreikius, tačiau vyresnio amžiaus tėvai turėdami išlaidas, kurias vadinamos „išlaidos vaikams“ tiesiog padeda vaikams taip padidindami jų įplaukas.

Namų ūkio prekės, tai iš pirmo žvilgsnio nedidelės išlaidos, kurias patiria asmuo ar namų ūkis. Kadangi šios išlaidos nėra labai ženklios visų patiriamų išlaidų kontekste, todėl dauguma į jas tiesiog nekreipia dėmesio, tačiau vis dėl to vertėtų tai padaryti. Atliekant apklausą respondentų buvo paprašyta nurodyti kiek per mėnesį vidutiniškai jie patiria išlaidų namų ūkio prekėms (31 pav.). Dauguma respondentų namų ūkio prekėms įsigyti skiria iki 100 Lt, tokių kurie namų ūkio prekėms

skiria nuo 101 iki 200 Lt kiekviename gyvenimo ciklo etape daugėja lyginant su ankstesniu gyvenimo etapu. Nuo 31 iki 64 metų amžiaus keli respondentai namų ūkio prekėms kas mėnesį gali išleisti nuo 401 iki 800 Lt. Taip pat svarbu pažymėti, kad kiekvienoje amžiaus grupėje, išskyrus senjorus, atsirado tokių, kurie nežino kiek per mėnesį išleidžia namų ūkio prekėms.

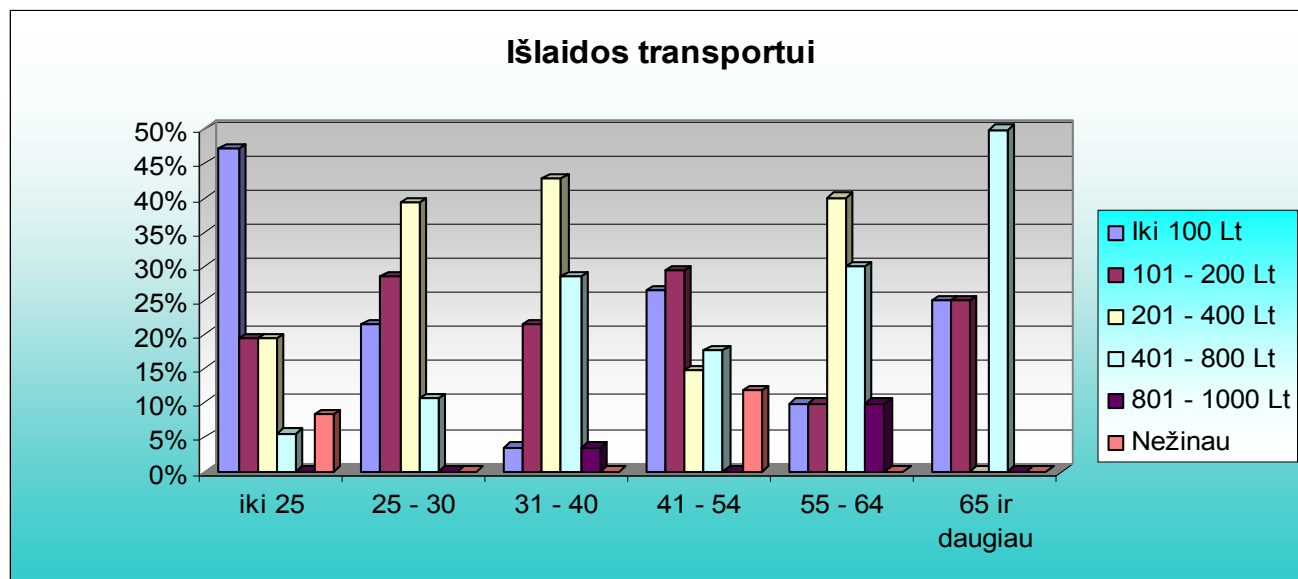

31 pav. Išlaidos namų ūkio prekėms

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Siekiant išsiaiškinti kiek respondentai vidutiniškai per mėnesį skiria transportui, buvo paklausti kiek išleidžia transportui. Iš pateikto grafiko (32 pav.) galime matyti, jog jaunimas iki 25 metų transportui, bent jau didžioji dauguma, išleidžia iki 100 Lt, taip yra todėl, kad šio amžiaus asmenys paprastai turi lengvatą viešojo transporto bilietams, todėl juo ir naudojasi, o tai žymiai pigiau nei keliauti nuosavu automobiliu. 40 % šios amžiaus grupės respondentų transportui išleidžia nuo 101 iki 400 Lt, tačiau yra keletas tokių, kurie tam per mėnesį skiria iki 800 Lt. Nuo 25 iki 30 dauguma respondentų, 50 %, transportui išleidžia iki 200 Lt, 39 % šios grupės respondentų transportui išleidžia nuo 201 iki 400 Lt, o 10 % tam skiria iki 800 Lt. Respondentai nuo 31 iki 40 metų daugiausiai, 43 % respondentų, transportui išleidžia nuo 201 iki 400 Lt, 29 % tam skiria nuo 401 iki 800 Lt, tačiau yra ir tokių, kurių transporto išlaidos per mėnesį siekia nuo 801 iki 1000 Lt. 56 % respondentų nuo 41 iki 54 metų transportui skiria iki 200 Lt, 32 % šios amžiaus grupės respondentų tam skiria nuo 201 iki 800 Lt, likusi dalis nežino kokią dalį pinigų jie išleidžia transportui. 70 % respondentų nuo 55 iki 64 metų transportui per mėnesį išleidžia nuo 201 iki 400 Lt, 20 % šios amžiaus grupės respondentų transportui skiria iki 200 Lt, o likę 10 % tam išleidžia nuo 801 iki 1000 Lt. Pusė senjorų transporto išlaidoms skiria iki 200 Lt, o kiti tam per mėnesį išleidžia nuo 401 iki 800 Lt. Apibendrinus šio klausimo rezultatus, dauguma transportui išleidžia nuo 201 iki 400 Lt per mėnesį, kiek mažiau respondentų tam

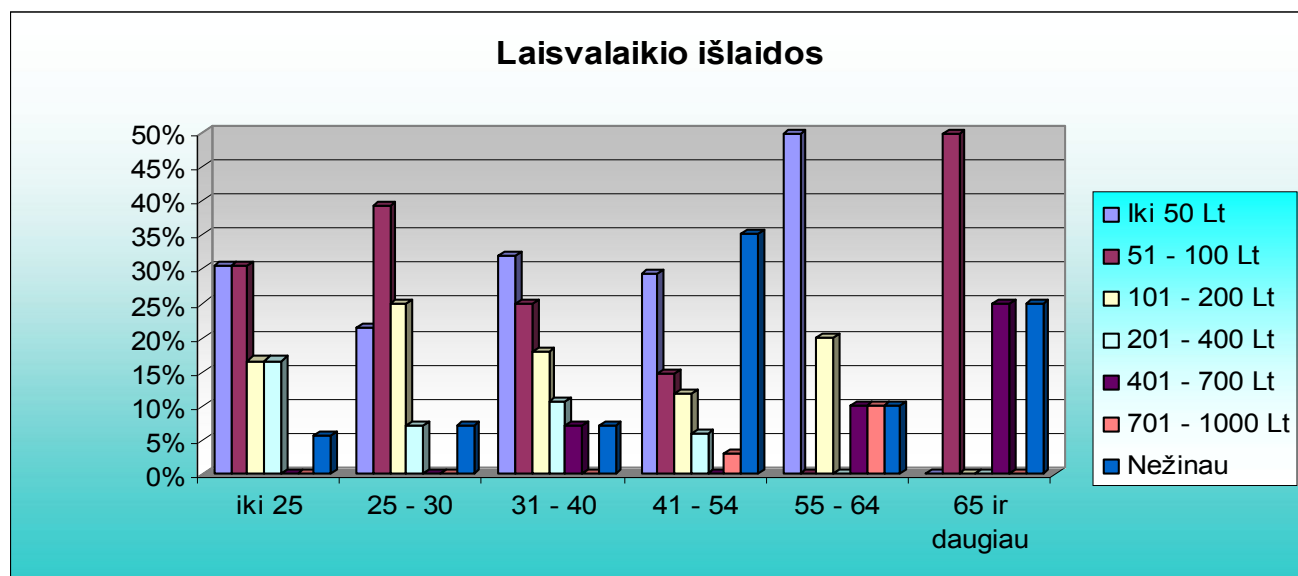
skiria iki 100 Lt, tačiau kas liūdniausia yra ir tokių, kurie nežino kiek jie išleidžia savo įplaukų transportui.

32 pav. Išlaidos transportui

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Išlaidos laisvalaikiui tai išlaidos, kurių esant sudėtingai asmeninių finansų situacijai galima atsisakyti ir taip papildomai sutaupyti dalį įplaukų, tačiau nepaisant to, kad nemažai šio tyrimo respondentų išleidžia daugiau nei gauną įplaukų, turi įvairių finansinių įsipareigojimų, bet dar sugeba dalį savo pinigų skirti laisvalaikio išlaidoms. Daugumos respondentų (virš 50 %) išlaidos laisvalaikio prekėms nėra didelės (33 pav.), per mėnesį tai sudaro iki 100 Lt, tačiau pakankamai nemažai, 26 % visų respondentų, tam skiria ir nuo 101 iki 400 Lt. Amžiaus grupėje nuo 31 iki 40 metų ir nuo 55 iki

33 pav. Laisvalaikio išlaidos

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

64 metų yra laisvalaikiui per mėnesį skiriančių nuo 401 iki 700 Lt tai šiose amžiaus grupėse atitinkamai daro 7 % ir 10 % respondentų. Nemaža dalis arba 14 % visų respondentų tiksliai nežino kiek per mėnesį pinigų išleidžia laisvalaikio prekėms ir paslaugos.

Galiausiai respondentai buvo paklausti apie tai kiek jie išlaidų skiria aprangai ir avalynei bei sveikatai ir grožiui. Dauguma respondentų aprangai ir avalynei per mėnesį skiria nuo 101 iki 200 Lt, tačiau nemažai yra ir tokių kurie šioms prekėms per mėnesį išleidžia iki 100 Lt. Vyresnio amžiaus asmenys tam skiria daugiau pinigų. Sveikatai ir grožiui žmonės išleidžia mažiau 67 % visų respondentų tam išleidžia tik iki 100 Lt per mėnesį, tačiau yra ir tokių kurie labiau rūpinasi savimi ir grožio ir sveiktos prekėms bei procedūroms per mėnesį išleidžia daugiau, 33 % visai nežino kiek tam skiria pinigų.

Tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad tik 20 % visų tyrime dalyvavusių respondentų yra patenkinti savo finansinę padėtimi, tai tokiu atveju kiti 80 % turėtų visais įmanomais būdais rūpintis savo finansais, kad situacija pasikeistų, tačiau instrumentą, kuriuo galima planuoti, efektyviai valdyti ir kontroliuoti asmeninius pinigų srautus, asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, naudoja vos 22 % visų respondentų, o iš likusiųjų tik 3 % tai ketina daryti artimiausiu metu, nepaisant to, kad ataskaitos sudarymas užtrunka kiek daugiau nei vieną valandą per savaitę arba iki penkių valandų per mėnesį. Kadangi dauguma respondentų nesudaro ataskaitos, nestebi savo išlaidų, todėl negalėjo tiksliai atsakyti kiek ir kokio dydžio kokių išlaidų jie patiria per mėnesį. Nežinant nei išlaidų struktūros, nei jų dydžio yra ganėtinai sunku siekti finansinių tikslų, pasiruošti galimiems finansiniams sunkumams, nes tiesiog nėra žinoma kas turi būti koreguojama.

IŠVADOS

Išnagrinėjus įvairius šaltinius galima teigti, kad asmeniniai finansai yra vienas iš finansų sistemos elementų, kuris apima pinigų gavimą, paskirstymą, kaupimą, investavimą ir kontrolę.

Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos suteikia galimybę valdant asmeninius pinigų srautus leisti pinigus išmintingai, siekti finansinių tikslų, pasiruošti galimiems finansiniams sunkumams ir protingai vystyti finansų valdymo įgūdžius.

Finansų planavimas ir asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita yra patys svarbiausi asmeninių finansų valdytojo instrumentai, kurie sudaro galimybę kiekvienam efektyviau naudoti įplaukas, nes pagerėja įplaukų ir išlaidų kontrolė, kuri leidžia išvengti finansinių sunkumų ir kaip įmanoma mažiau turėti finansinių įsipareigojimų, garantuoja finansinės laisvės pojūtį.

Individo gyvenimą sudaro šeši pagrindiniai gyvenimo ciklai: vaikystė; savarankiško gyvenimo pradžia; jauna šeima, vaikai; vidutinio amžiaus šeima su vaikais; priešpensijinis amžius; pensija, kurių kiekvienas lemia tam tikrus pokyčius asmeninėje įplaukų ir išlaidų ataskaitoje, keičia jos sudėtinius elementus, struktūrą. Gyvenimo ciklas ir įplaukų struktūra neturi akivaizdžios priklausomybės, tačiau tarp ataskaitos išlaidų ir namų ūkio gyvenimo etapo galima įžvelgti tam tikrą priklausomybę.

Asmuo ar namų ūkis dalį įplaukų sunaudoja vartojimui, o tai ko neišleidžiama vartojimui, kaupia. Kaupimo tikslas yra užtikrinti vartojimą ateityje dėl galimo netikėto įplaukų sumažėjimo.

Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas yra pirmas rimtas žingsnis savo asmeninių finansinių valdymo ir finansinių tikslų siekimo link. Ataskaita suteikia asmeniui informaciją apie jo pinigų srautus bei jų judėjimą, disponuodamas šia informacija turi galimybę priimti racialesnius finansinius sprendimus.

Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita neturi reglamentuotos formos, todėl kiekvienas gali susikurti sau priimtina formą, tai darant, išlaidos ataskaitoje turi turėti kuo tikslesnius pavadinimus, ypatingai reikia vengti abstrakčių išlaidų pavadinimų, tokių kaip „kitos išlaidos“, taip pat nenuvertinti smulkių išlaidų, kurių suma kartais gali sudaryti ženklų visų išlaidų dalį.

Išlaidų grupavimas yra labai svarbus elementas: vienok tai labai padeda atpažinti, kokioms reikmėms ir kokiais kiekiais yra išleidžiama, be to, tai suteikia galimybę jas tam tikrais svertais valdyti, priimti racionalių sprendimus, kad tos išlaidos nebūtų labai didelės ar pernelyg sumažintos, o būtų surastas optimalus, poreikius tenkinantis, tam tikros kategorijos išlaidų dydis.

Sudarant asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą, joje turi būti skaičiuojamos tik įplaukos, t.y. gryni pinigų srautai, nuo kurių nebereikia atlikti įvairių mokestinių atskaitymų ar kitų veiksmų, kurie mažintų pinigų srautą.

Įplaukų generavimo šaltinių įvairovė yra vienas iš sėkmės raktų leidžiančių pasiekti finansinę laisvę.

Asmeninio turto balansas, leidžia įvertinti turto poreikį bei jo nauda, nes nežinant tikros turto struktūros sudėtinga jį efektyviai naudoti ir siekti finansinės laisvės.

Iš visų apklausoje dalyvavusių respondentų 71 % nėra patenkintas savo finansine padėtimi, tačiau tik 38 % visų respondentų kontroliuoja ir stebi savo įplaukas bei išlaidas.

Didžioji dalis, apie 90 %, asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą sudarančių respondentų jos sudarymui per mėnesį skiria iki 5 val., likusieji 5 % tam skiria iki 10 val. ir 5 % respondentų asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymui skiria iki 15 val.

Anketinės apklausos, tyrimo metu paaiškėjo, jog žmonės nepakankamai tvarko ir kontroliuoja savo finansus arba kiti visai to nedaro, nes nesidomi savo išlaidomis, ko pasekoje neefektyviai naudoja gautas įplaukas, neefektyvus piniginių lėšų naudojimas yra viena pagrindinių finansinių sunkumų priežasčių.

Darbo eigoje pasitvirtino tyrimo kelta hipotezė gyventojų finansinių sunkumų priežastis yra savo finansinės situacijos analizės stoka ar jos nebuvimas.

REKOMENDACIJOS

Kiekvienas privalo užsirašyti ar kitais būdais kaupti informaciją apie savo įplaukas ir išlaidas, nes tik susisteminti informacijos rezultatai gali parodyti tikrąją situaciją kiek ir kam yra išleidžiama.

Asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas pirmą kartą gali būti pakankamai sudėtingas, todėl asmeniniams pinigų srautams stebėti ir kontroliuoti visų pirma galima pasinaudoti internete siūlomomis ataskaitos formomis.

Tvarkant savo finansus yra būtina paraleliai vykdyti dvi veiklas. Viena iš jų yra stebėti ir kontroliuoti išlaidas, tai kiekvienas daryti gali sau priimtina forma, t.y. sudaryti asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą arba kiekvieną savaitę gyventi tik iš tam tikros pinigų sumos ar kitais būdais kontroliuoti save leidžiant pinigus, bet svarbiausia visos priemonės turi užtikrinti kuo mažesnę neapgalvotų išlaidų sumą. Kita veikla yra kuo įvairesnių įplaukų šaltinių generacija, tai užtikrina mažesnę priklausomybę nuo vieno įplaukų šaltinio, taip pat garantuoja didesnę pinigų srautą, kas leis greičiau siekti finansinių tikslų ir užtikrins finansinę laisvę.

Kiekvienas asmuo turi keisti gyvenime vyraujančią praktiką, jog savo finansais pradėdama rūpintis tik tada kai susiduria su finansiniais sunkumais. Savo finansus reikia nuolatos kontroliuoti ir valdyti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleknevičienė, V. 2005. *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija. 272p.
2. Altfest, L. 2004. Personal Financial Planning: Origins, Developments and a Plan for Future Direction, *The American Economist* 48(2): 53–60.
3. Asmeniniai finansai – pelno/nuostolio ataskaita. [žiūrėta 2010-12-04] Prieiga per internetą: <<http://www.investicijos.net/asmeniniai-finansai-pajamos>>.
4. Asmeniniai finansai ir asmeninių finansų valdymas. 2010. [žiūrėta 2010-12-04] Prieiga per internetą: <<http://www.investicijos.net/asmeniniai-finansai>>.
5. Bikas, E.; Jurevičienė, D. 2004. *Personal finances and accession of them into Lithuanian market, in integration of financial sectors of Baltic States into the European Union: challenge and experience: collection of papers*. Tallinn university of technology and university of Tartu, p. 191-208.
6. Bikas, E.; Rakauskienė, O. G. 2007. Lietuvos gyventojų santaupos: moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai [Savings of population in lithuania: models of women's and men's behaviour], *Ekonomika* 79: 124-141.
7. Bložienė, O., seminaras tema: „Asmeniniai finansai, biudžetas ir planavimas“.
8. Brinkley, R. 2005. Creating your investment plan: here are some simple steps for those developing a financial strategy. *Black Enterprise*, July.
9. Černius, G. Namų ūkio finansų valdymas. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius 2011.
10. Garman, E. T., Fogue R. E. 1997 *Personal finance* (4 th ed.). Boston, MA: Houghtn Mifflin Company.
11. Gordon, M. G. 2001. *The life cycle of financial planning*. University of Wyoming Cooperative Extension Service.
12. Hallman, G. V.; Rosenbloom, J. S. 2003. *Personal financial planing*. Seventh Editon. New York: McGraw-Hill. 623 p.
13. Jack R. Kapoor, Les R. Dlabay, Robert J. Hughes, Focus on personal finance: an active approach to help you develop successful financial skills, 2 th edition, 2008.
14. Jakutis, A., et al. 2007. *Ekonomikos teorija: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas. 370p.
15. Jurevičienė, D. 2008. Asmeninių finansų pagrindai. Vilnius: Technika. 196 p.
16. Jurevičienė, D.; Klimavičienė, A. 2008. Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu [Theoretical aspects of life-cycle personal finances management], *Verslas: teorija ir praktika* 9(1): 22-32 [Business: theory and practice].

17. Jurevičienė, D.; Rutkauskas, A. V. 2003. *Asmeninio integralaus turto ir įsipareigojimų portfelio sudarymas*. Tarptautinės mokslinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba-2003“, įvykusios Kaune 2003 m. balandžio 25-26 d. medžiaga. Kaunas: Technologija.
18. Smalenskas, G. *Finansai*. Vilnius, 2002.
19. Jurevičienė, D.; Taujanskaitė, K. 2010 Asmeninių finansų valdymo ypatumai ekonominio nestabilumo sąlygomis, *Verslas XXI amžiuje*, 2010, 2 tomas, Nr. 2, 104 – 111.
20. Kaip analizuoti asmeninį biudžetą? [žiūrėta 2011-06-05]. Prieiga per internetą <<http://www.ekonomika.lt/naujiena/kaip-analizuoti-asmenini-biudzeta-2909.html?page=3>>.
21. Kiyosaki Robert T. ir Lechter Sharon L., *Pinigų srauto kvadrantas :turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*, Vilnius: Sirokas, 2008.
22. Klimavičienė, A. 2007. Asmens finansinių investicijų plėtros galimybės Lietuvoje [Personal financial investments development in Lithuania], iš *10-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje“*, įvykusios 2007 m. Vasario 8 d., Vilnius: Technika, 35-42.
23. Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, Nr. IX – 1007. Įsigaliojo nuo: 2003-01-01. Publikavimas: Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3085.
24. Rutkauskas, A. V. 1999. Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis [Personal Finance as Subsystem of Finance], *Inžinerinė ekonomika* 4(15):50-55.
25. Snieška ir kiti. 2005. *Makroekonomika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija. 801p.
26. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=3092&PHPSESSID=d269b96c57f64253be05d94e3a4206d6>>.
27. “Swedbankas” Asmeninių finansų instituto buveinė internete [žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.manofinansai.lt/biudzetas/forma.pdf>>
28. Tharp, V. K. 1998. *Trade your way to financial freedom*. New York: McGraw-Hill. 343 p.
29. Varanauskienė, J., Andriukaitis, D., Čiaponytė, Z., Jurevičienė, D., Kriščiukaitytė, K., Vaičiulis, M., Vaitkuskienė R., *Finansinių paslaugų vadovas*. 2009, Vilnius. 128 p.
30. Warschauer, T. 2001. *Course syllabus and readings*. San Diego: Montezuma Publishing.
31. Winger, B.; Frasca R. R. 2006. *Personal Finance*, University of Dayton: Pearson. 467 p.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Paškevičius A. Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 75 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos nauda asmeninių finansų valdymo kontekste. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama asmeninių finansų samprata bei finansų planavimo svarba asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai, analizuojama kaip tam tikras gyvenimo ciklas lemia asmeninių finansų tvarkymo įpročius, taip pat aptariamas taupymas bei pagrindinės taupymo priežastys. Antroje darbo dalyje nagrinėjamas asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo procesas, pateikiamos namų ūkio įplaukų ir išlaidų rūšys bei jų klasifikacijos. Antros dalies pabaigoje įvertinamas turto poveikis asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai. Trečiojoje darbo dalyje, remiantis prieš tai atliktos anketinės apklausos duomenimis, atliktas gyventojų asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo, valdymo bei kontrolės elgsenos tyrimas.

Pagrindiniai žodžiai: asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita, įplaukos, išlaidos, asmeniniai finansai, taupymas.

Paškevičius A. Personal income and expenses report / Master's Work in Finance Management. Supervisor assoc. prof. dr. G. Černius. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 75 p.

ANOTATION

Master's thesis analyzed and evaluated in the personal income and expenses report the benefits of personal financial management context. The first part examined the theoretical aspects of personal financial concept and importance of personal financial planning, income and expense report. The first part also provides the analysis of how a certain life cycle determines the habits of personal finance management and the discussion of saving and main reasons for saving. The second part of the work presents the process of drafting personal report of income and expenses, provides types and classification of a household's income and expenses. Property impact on personal report of income and expenses is evaluated at the end of the second part. The third part, on a pre-completed questionnaire survey, carried out the population of personal income and expenses planning, management and control behavior was carried out.

Key Words: personal income and expenses report, income, expenses, personal finance, savings.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Paškevičius A. Asmeninė įplaukų ir išlaidų ataskaita / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 75 p.

SANTRAUKA

Darbo problema - Lietuvoje asmenys skiria nepakankamai dėmesio asmeninių įplaukų ir išlaidų analizei bei su tuo susijusių procesų valdymui, todėl savo darbe aš sieksiu aptarti ir visapusiškai išnagrinėti šią problemą, panaudojant ne tik teorinę skirtingų autorių medžiagą, bet ir atliekant praktinį tyrimą.

Darbo tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitos planavimą ir valdymą bei pateikti pasiūlymus dėl asmeninės ataskaitos sudarymo proceso tobulinimo.

Darbo buvo keliami šie uždaviniai: 1) atlikti asmeninių finansų teorinę analizę; 2) išnagrinėti asmeninio biudžeto sudarymo ypatumus; 3) empirinio tyrimo pagalba ištirti asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo ir valdymo elgseną; 4) pasiūlyti asmeninių įplaukų ir išlaidų ataskaitos tobulinimo kryptis.

Darbo hipotezė - pagrindinė gyventojų finansinių sunkumų priežastis yra savo finansinės situacijos analizės stoka ar jos nebuvimas.

Darbo metodai – darbe taikomas analitinis, sisteminis, apibendrinamasis – aprašomasis metodas, kuris buvo naudojamas nagrinėjant, klasifikuojant bei sisteminant mokslinės ir metodologinės literatūros turinį. Taip pat taikoma apklausos ataskaitų bei duomenų analizė, jų grupavimas ir lyginimas, grafinis duomenų ir jų ryšio atvaizdavimas.

Asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymas yra pirmas rimtas žingsnis savo asmeninių finansinių valdymo ir tikslų siekimo link. Sudarant ataskaitą, joje visos išlaidos turi turėti kuo tikslesnius pavadinimus, taip pat nenuvertinti smulkių išlaidų, kurių suma kartais gali sudaryti ženklia visų išlaidų dalį. Ši ataskaita gali parodyti problemines sritis, t.y. išlaidas, kurios nėra būtinos ir jų atsisakius gali būti sutaupoma dalis įplaukų. Ataskaita suteikia informaciją apie pinigų srautus bei jų judėjimą, suteikia galimybę leisti pinigus išmintingai, siekti finansinių tikslų, pasiruošti galimiems finansiniams sunkumams ir protingai vystyti finansų valdymo įgūdžius.

Anketinės apklausos, tyrimo paaiškėjo, jog žmonės nepakankamai tvarko ir kontroliuoja savo finansus arba kiti visai to nedaro, nes nesidomi savo išlaidomis, ko pasekoje neefektyviai naudoja gautas įplaukas, neefektyvus piniginių lėšų naudojimas yra viena pagrindinių finansinių sunkumų priežasčių.

Darbo eigoje pasitvirtino tyrimo kelta hipotezė gyventojų finansinių sunkumų priežastis yra savo finansinės situacijos analizės stoka ar jos nebuvimas.

Darbo struktūra – magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių, kurių pirmoje aptariama asmeninių finansų samprata bei finansų planavimo svarba asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai, analizuojama kaip tam tikras gyvenimo ciklas lemia asmeninių finansų tvarkymo įpročius, taip pat aptiriamas taupymas bei pagrindinės taupymo priežastys. Antroje darbo dalyje pristatomas asmeninės įplaukų ir išlaidų ataskaitos sudarymo procesas, pateikiamos namų ūkio įplaukų ir išlaidų rūšys bei jų klasifikacijos. Antros dalies pabaigoje įvertinamas turto poveikis asmeninei įplaukų ir išlaidų ataskaitai. Paskutinėje, trečiojoje darbo dalyje atliktas tyrimas, buvo apklausti gyventojai ir atliktas jų asmeninių įplaukų ir išlaidų planavimo, valdymo bei kontrolės elgsenos tyrimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

SUMMARY

Paškevičius A. Personal income and expenses report / Master's Work in Finance Management. Supervisor assoc. prof. dr. G. Černius. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 75 p.

Work problem – in Lithuania people do not pay enough attention to the analysis of personal income and expenses and related management of processes, therefore in my work I will try to discuss and analyze this problem comprehensively, using not only theoretical material of different authors, but also by carrying out practical research.

The aim of the work is to analyze Lithuanian residents' planning and management personal income and expenses report and to provide offers about the improvement of personal report drafting process.

The following objectives were raised in the work: 1) to perform theoretical analysis of personal finances; 2) to analyze the peculiarities of personal budget drafting; 3) to analyze the behavior of planning and management of personal income and expenses with the help of empirical research; 4) to offer improvement trends of personal income and expenses improvement.

Work hypothesis – the main reason of a resident's financial difficulties is the lack or absence of analysis of personal financial situation.

Work methods – analytical, systematic, summative-descriptive methods are applied in the work, which were used to analyze, classify and systemize the content of scientific and methodological literature. Analysis of questionnaire reports and data, their grouping and comparison, graphical representation of data and their relations were also applied.

Drafting of personal income and expenses report is the first serious step towards achieving the management of personal finances and aims. When drafting a report, all expenses in it must have very specific names, pocket expenses needn't be underestimated as well, because their amount may constitute quite a significant part of all expenses. This report may show problematic areas, i.e. expenses, which are not necessary and a part of income may be saved if they are refused. The report provides information about money flows and their movement; it gives a possibility to spend money wisely, to seek financial aims, to prepare for possible financial difficulties and to rationally develop finance management skills.

During questionnaire and research it was found, that people manage and control their finances insufficiently, some even do not do this at all, because they are not interested in their expenses, which

results in inefficient use of received income. Inefficient use of cash is one of the key reasons of financial difficulties.

During the work the hypothesis, that the main reason of a resident's financial difficulties is the lack or absence of personal financial situation, was confirmed.

Work structure – master's final work consist of three main parts, in the first of which the concept of personal finances and importance of finance planning for personal report of income and expenses are discussed. The first part also provides the analysis of how a certain life cycle determines the habits of personal finance management and the discussion of saving and main reasons for saving. The second part of the work presents the process of drafting personal report of income and expenses, provides types and classification of a household's income and expenses. Property impact on personal report of income and expenses is evaluated at the end of the second part. Research was carried out in the final third part. Residents were questioned and research of their personal income and expenses planning, management and control behavior was carried out. Conclusions and recommendations are presented at the end of the work.

PRIEDAI

ANKETOS PAVYZDYS

Sveiki, esu Mykolo Romerio universiteto Finansų valdymo magistrantas. Baigiamajam darbui atlieku tyrimą apie Lietuvos gyventojų asmeninių įplaukų ir išlaidų valdymo įpročius. Tyrimo rezultatai bus panaudoti magistro darbo rašymo procese. Visi atsakymai yra konfidencialūs ir bus naudojami tik apibendrintoje formoje kartu su rezultatais.

1. Jūsų lytis?

- Vyras*
- Moteris*

2. Jūsų amžius (metais)?

- Iki 25*
- 25 – 30*
- 31 – 40*
- 41 – 54*
- 55 – 64*
- 65 ir daugiau*

3. Jūsų šeimyninė padėtis?

- Nevedęs / Netekėjusi*
- Vedęs / Ištekėjusi*
- Išsiskyres / Išsiskyrusi*
- Našlys / Našlė*

4. Jūsų socialinė padėtis?

- Studentas*
- Darbuotojas*
- Veršlininkas*
- Bedarbis*
- Pensininkas*

5. Jūsų išsilavinimas?

- Vidurinis*
- Profesinis*
- Aukštesnysis*
- Nebaigtas aukštasis*
- Aukštasis*

6. Jūsų turimas turtas (galimi keli atsakymai)?

- Namas*
- Butas*
- Automobilis*
- Santaupos*
- Akcijos*
- Kitas turtas*

7. Ar esate patenkintas(a) savo finansine padėtimi?

- Taip*
- Ne*
- Nežinau*

8. Kuris iš teiginių geriausiai apibūdina dabartinę Jūsų padėtį?

- Įplaukos viršija išlaidas*
- Įplaukos lygios išlaidoms*
- Išlaidos viršija įplaukas, todėl tenka leisti santaupas*
- Išlaidos viršija įplaukas, todėl tenka skolintis*

9. Kokių tikslų taupote (galimi keli atsakymai)?

- Būsto įsigijimui arba remontui*
- Atostogoms, kelionei*
- Automobilio ar ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui*
- Nenumatytiems įvykiams (ligos, darbo praradimo atvejams ir pan.)*
- Išsilavinimui*
- Skolų grąžinimui*
- Pensiniam amžiui*
- Kitiems tikslams*
- Netaupau*

10. Kokia forma laikote santaupas (galimi keli atsakymai)?

- Banko sąskaitoje arba grynaisiais pinigais*
- Banko indėlyje*
- Investuoju vertybinių popierių rinkoje*
- Investuoju į nekilnojamąjį turtą nuomos ar parpardavimo tikslais*
- Moku įmokas į pensijų fondus*
- Laikau santaupas kita forma*

11. Kokių turite įsiskolinimų (galimi keli atsakymai)?

- Naudojuosi kreditine kortele*
- Vartojamasis banko kreditas*
- Naudojuosi lizingu arba turiu paskolą automobiliui*
- Turiu paskolą būstui ar jo remontui*
- Esu skolingas šeimos nariams, draugams ar kitiems asmenims*
- Turiu kitų įsiskolinimų*
- Įsiskolinimų neturiu*

12. Ar sudarote asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą?

- Taip*
- Ne*
- Planuoju tai daryti artimiausiu metu*
- Bandžiau, bet dabar to nepraktikuoju*

13. Kokia programine įranga naudojate išlaidoms stebėti (jei stebite) ?

- Microsoft Excel*
- Microsoft Money*
- www.manofinansai.lt*
- Nesinaudoju (pvz., išlaidas rašausi į sąsiuvinį)*
- Kiti būdai*
- Nefiksuoju savo išlaidų*

14. Kiek laiko per mėnesį vidutiniškai skiriate įplaukų ir išlaidų ataskaitos planavimui, skaičiavimui ir analizei (jei sudarote)?

- Iki 5 val.*
- Iki 10 val.*
- 15 val. ir daugiau*

15. Kokios jūsų (jei gyvenate vienas(a)) ar šeimos mėnesinės pajamos?

☐ <i>999 Lt ir mažiau</i>	☐ <i>3000-3499 Lt</i>
☐ <i>1000-1499 Lt</i>	☐ <i>3500-3999 Lt</i>
☐ <i>1500-1999 Lt</i>	☐ <i>4000-4499 Lt</i>
☐ <i>2000-2499 Lt</i>	☐ <i>4500-4999 Lt</i>
☐ <i>2500-2999 Lt</i>	☐ <i>5000 Lt ir daugiau</i>

2 PRIEDAS (tęsinys)

16. Kokie pagrindiniai Jūsų įplaukų šaltiniai (prie pažymėto pajamų šaltinio, nurodykite procentinę išraišką)?

- Darbo užmokestis (_____ %)
- Pensija/pašalpa (_____ %)
- Autorinis atlyginimas (_____ %)
- Verslo įplaukos (_____ %)
- Stipendija, tėvų parama (_____ %)
- Kitos įplaukos (_____ %)

17. Kiek išleidžiate finansiniams įsipareigojimams (jei turite)?

- Iki 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 500 Lt
- 501 – 1000 Lt
- 1001 – 1500 Lt
- 1501 – 2000 Lt
- Daugiau nei 2001 Lt
- Nežinau

18. Kiek vidutiniškai išleidžiate pinigų komunalinėms paslaugoms?

- Iki 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 800 Lt
- 801 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1001 Lt
- Nežinau

19. Kiek pinigų skiriate maisto produktams įsigyti?

- Iki 200 Lt
- 201 – 500 Lt
- 501 – 800 Lt
- 801 – 1100 Lt
- 1101 – 1400 Lt
- 1401 – 1700 Lt
- Daugiau nei 1701 Lt
- Nežinau

20. Kokią dalį pinigų skiriate vaikams (jei turite)?

- Iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 500 Lt
- 501 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1000 Lt
- Nežinau

21. Kiek pinigų išleidžiate mokslui ir su tuo susijusiems poreikiams (jei turite šių išlaidų)?

- Iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 700 Lt
- 701 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1000 Lt
- Nežinau

2 PRIEDAS (tęsinys)

22. Kiek vidutiniškai pinigų per mėnesį skiriate namų ūkio prekėms (namų/gyvūnų priežiūros prekės, buitinė technika/baldai) (jei skiriate)?

- Iki 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 800 Lt
- 801 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1001 Lt
- Nežinau

23. Kiek vidutiniškai išleidžiate pinigų transportui?

- Iki 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 800 Lt
- 801 – 1000 Lt
- 1001 – 1500 Lt
- Daugiau nei 1501 Lt
- Nežinau

24. Kiek savo biudžeto pinigų skiriate aprangai ir avalynei?

- Iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 700 Lt
- 701 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1000 Lt
- Nežinau

25. Kiek apytiksliai pinigų skiriate grožio bei sveikatos prekėms ir paslaugoms įsigyti?

- Iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 700 Lt
- 701 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1000 Lt
- Nežinau

26. Kiek pinigų skiriate laisvalaikio prekėms ir paslaugoms?

- Iki 50 Lt
- 51 – 100 Lt
- 101 – 200 Lt
- 201 – 400 Lt
- 401 – 700 Lt
- 701 – 1000 Lt
- Daugiau nei 1000 Lt
- Nežinau

Dėkoju už Jūsų sugaištą laiką ir pagalbą atliekant tyrimą!

Jūsų lytis?

Moterys	104
Vyrai	36

Jūsų amžius (metais)?

Moterys	iki 25	28
	25 - 30	22
	31 - 40	20
	41 - 54	29
	54 - 64	4
	65 ir daugiau	1
Vyrai	iki 25	8
	25 - 30	6
	31 - 40	8
	41 - 54	5
	54 - 64	6
	65 ir daugiau	3

Jūsų šeimyninė padėtis?

Nevedęs/Netekėjusi	62
Vedęs/Ištekėjusi	64
Išsiskyręs/Išsiskyrusi	10
Našlys/našlė	4

Jūsų išsilavinimas?

Vidurinis	5
Profesinis	2
Aukštesnysis	18
Nebaigtas aukštasis	4
Aukštasis	110

Jūsų turimas turtas (galimi keli atsakymai)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Namas	1	3	5	12	8	4
Butas	4	11	15	19	3	0
Automobilis	8	14	22	22	8	2
Santaupos	25	12	12	10	6	2
Akcijos	2	1	2	0	0	0
Kitas turtas	15	5	5	10	6	2

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Namas	2%	7%	8%	17%	26%	40%
Butas	7%	24%	25%	27%	10%	0%
Automobilis	15%	30%	36%	31%	26%	20%
Santaupos	45%	26%	20%	14%	19%	20%
Akcijos	4%	2%	3%	0%	0%	0%
Kitas turtas	27%	11%	8%	14%	19%	20%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Ar esate patenkintas(a) savo finansine padėtimi?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Taip	9	4	2	9	2	3
Ne	24	24	21	22	7	1
Nežinau	3	0	5	3	1	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Taip	25%	14%	7%	26%	20%	75%
Ne	67%	86%	75%	65%	70%	25%
Nežinau	8%	0%	18%	9%	10%	0%

Kuris iš teiginių geriausiai apibūdina dabartinę Jūsų padėtį?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Įplaukos viršija išlaidas	13	8	10	7	4	2
Įplaukos lygios išlaidoms	11	14	11	18	5	1
Įplaukos viršija išlaidas, todėl tenka leisti santaupas	7	5	4	5	0	1
Įplaukos viršija išlaidas, todėl tenka skolintis	5	1	3	4	1	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Įplaukos viršija išlaidas	36%	29%	36%	21%	40%	50%
Įplaukos lygios išlaidoms	31%	50%	39%	53%	50%	25%
Įplaukos viršija išlaidas, todėl tenka leisti santaupas	19%	18%	14%	15%	0%	25%
Įplaukos viršija išlaidas, todėl tenka skolintis	14%	4%	11%	12%	10%	0%

Kokiu tikslu taupote (galimi keli atsakymai)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Būsto įsigijimui arba remontui	10	10	8	3	4	1
Atostogoms	19	14	11	12	1	0
Automobilio ar ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui	14	11	8	7	1	0
Nenumatytiems įvykiams	11	13	11	8	4	1
Išsilavinimui	5	3	2	2	0	0
Skolų grąžinimui	3	2	4	7	1	0
Pensiniam amžiui	2	1	3	7	4	1
Kitiems reikalams	19	8	5	11	3	1
Netaupau	1	1	2	8	0	0

3 PRIEDAS (tęsinys)

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Būsto įsigijimui arba remontui	12%	16%	15%	5%	22%	25%
Atostogoms	23%	22%	20%	18%	6%	0%
Automobilio ar ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimui	17%	17%	15%	11%	6%	0%
Nenumatytiems įvykiams	13%	21%	20%	12%	22%	25%
Išsilavinimui	6%	5%	4%	3%	0%	0%
Skolų gražinimui	4%	3%	7%	11%	6%	0%
Pensiniam amžiui	2%	2%	6%	11%	22%	25%
Kitiems reikalams	23%	13%	9%	17%	17%	25%
Netaupau	1%	2%	4%	12%	0%	0%

Kokia forma laikote santaupas (galimi keli atsakymai)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Banko sąskaitoje arba grynaisiais pinigais	32	20	22	18	8	2
Banko indėlyje	5	15	13	13	3	3
Investuoju vertybiniu popierių rinkoje	3	2	2	0	0	0
Investuoju į nekilnojamąjį turtą nuomos ar pardavimo tikslais	0	0	0	0	2	0
Moku įmokas į pensijų fondus	1	5	6	12	0	0
Laikau santaupas kita forma	4	5	2	4	2	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Banko sąskaitoje arba grynaisiais pinigais	71%	43%	49%	38%	53%	40%
Banko indėlyje	11%	32%	29%	28%	20%	60%
Investuoju vertybiniu popierių rinkoje	7%	4%	4%	0%	0%	0%
Investuoju į nekilnojamąjį turtą nuomos ar pardavimo tikslais	0%	0%	0%	0%	13%	0%
Moku įmokas į pensijų fondus	2%	11%	13%	26%	0%	0%
Laikau santaupas kita forma	9%	11%	4%	9%	13%	0%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Kokių turite įsiskolinimų (galimi keli atsakymai)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Naudujuosi kreditine kortele	4	4	3	11	0	0
Vartojamasis banko kreditas	0	3	2	3	2	0
Naudujuosi lizingu arba turiu paskolą automobiliui	0	0	4	2	0	0
Turiu paskolą būstui ar jo remontui	2	8	10	6	1	0
Esu skolingas šeimos nariams, draugams ar kitiems asmenims	6	3	3	3	1	0
Turiu kitų įsiskolinimų	1	3	2	1	0	0
Įsiskolinimų neturiu	24	13	12	14	9	4

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Naudujuosi kreditine kortele	11%	12%	8%	28%	0%	0%
Vartotojiškas banko kreditas	0%	9%	6%	8%	15%	0%
Naudujuosi lizingu arba turiu paskolą automobiliui	0%	0%	11%	5%	0%	0%
Turiu paskolą būstui ar jo remontui	5%	24%	28%	15%	8%	0%
Esu skolingas šeimos nariams, draugams ar kitiems asmenims	16%	9%	8%	8%	8%	0%
Turiu kitų įsiskolinimų	3%	9%	6%	3%	0%	0%
Įsiskolinimų neturiu	65%	38%	33%	35%	69%	100%

Ar sudarote asmeninę įplaukų ir išlaidų ataskaitą?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Taip	7	7	5	10	2	1
Ne	22	14	16	20	6	3
Planuoju tai daryti artimiausiu metu	2	1	1	0	0	0
Bandžiau, bet dabar to nepraktikuojau	5	6	6	4	2	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Taip	19%	25%	18%	29%	20%	25%
Ne	61%	50%	57%	59%	60%	75%
Planuoju tai daryti artimiausiu metu	6%	4%	4%	0%	0%	0%
Bandžiau, bet dabar to nepraktikuojau	14%	21%	21%	12%	20%	0%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Kokia programine įranga naudojate išlaidoms stebėti (jei stebite) ?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Microsoft Excel	6	8	3	1	0	1
Microsoft Money	0	0	0	0	0	0
www.manofinansai.lt	1	1	1	2	0	0
Išlaidas rašausi į sąsiuvinį	4	4	2	8	3	0
Kiti būdai	5	2	3	4	0	1
Nefiksuoju savo išlaidų	20	13	19	19	7	2

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Microsoft Excel	17%	29%	11%	3%	0%	25%
Microsoft Money	0%	0%	0%	0%	0%	0%
www.manofinansai.lt	3%	4%	4%	6%	0%	0%
Išlaidas rašausi į sąsiuvinį	11%	14%	7%	24%	30%	0%
Kiti būdai	14%	7%	11%	12%	0%	25%
Nefiksuoju savo išlaidų	56%	46%	68%	56%	70%	50%

Kiek laiko per mėnesį vidutiniškai skirate įplaukų ir išlaidų ataskaitos planavimui, skaičiavimui ir analizei (jei sudarote)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
iki 5 val.	15	13	6	15	3	2
iki 10 val.	0	2	1			
iki 15 val. Ir daugiau	1	0	2			

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
iki 5 val.	94%	87%	67%	100%	100%	100%
iki 10 val.	0%	13%	11%			
iki 15 val. Ir daugiau	6%	0%	22%			

Kokios jūsų (jei gyvenate vienas(a)) ar šeimos mėnesinės pajamos?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
999 Lt ir mažiau	13	4	0	4	0	0
1000 - 1499 Lt	6	2	5	2	1	2
1500 - 1999 Lt	5	0	4	6	5	0
2000 - 2499 Lt	5	4	2	7	0	1
2500 - 2999 Lt	3	7	5	4	1	0
3000 - 3499 Lt	1	4	3	4	0	0
3500 - 3999 Lt	0	2	1	2	0	0
4000 - 4499 Lt	0	0	1	1	0	0
4500 - 4999 Lt	0	2	2	1	2	0
5000 Lt ir daugiau	3	3	5	3	1	1

3 PRIEDAS (tęsinys)

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
999 Lt ir mažiau	36%	14%	0%	12%	0%	0%
1000 - 1499 Lt	17%	7%	18%	6%	10%	50%
1500 - 1999 Lt	14%	0%	14%	18%	50%	0%
2000 - 2499 Lt	14%	14%	7%	21%	0%	25%
2500 - 2999 Lt	8%	25%	18%	12%	10%	0%
3000 - 3499 Lt	3%	14%	11%	12%	0%	0%
3500 - 3999 Lt	0%	7%	4%	6%	0%	0%
4000 - 4499 Lt	0%	0%	4%	3%	0%	0%
4500 - 4999 Lt	0%	7%	7%	3%	20%	0%
5000 Lt ir daugiau	8%	11%	18%	9%	10%	25%

Kokie pagrindiniai Jūsų įplaukų šaltiniai (prie pažymėto pajamų šaltinio, nurodykite procentinę išraišką)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Darbo užmokestis	21	27	28	34	8	3
Pensija/pašalpa	4	0	1	1	2	3
Autorinis atlyginimas	1	2	2	0	0	0
Verslo įplaukos	0	0	0	3	1	0
Stipendija/tėvų parama	23	5	1	2	0	0
Kitos įplaukos	9	6	3	9	5	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Darbo užmokestis	36%	68%	80%	69%	50%	50%
Pensija/pašalpa	7%	0%	3%	2%	13%	50%
Autorinis atlyginimas	2%	5%	6%	0%	0%	0%
Verslo įplaukos	0%	0%	0%	6%	6%	0%
Stipendija/tėvų parama	40%	13%	3%	4%	0%	0%
Kitos įplaukos	16%	15%	9%	18%	31%	0%

Kiek išleidžiate finansiniams įsipareigojimams (jei turite)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	4	2	2	5	1	0
101 - 200 Lt	4	3	0	4	0	0
201 - 500 Lt	4	4	4	5	1	0
501 - 1000 Lt	2	2	2	5	0	0
1001 - 1500 Lt	0	3	8	1	0	1
1501 - 2000 Lt	0	2	1	1	0	0
Daugiau nei 2000 Lt	0	0	0	0	1	0
Nežinau	5	1	1	1	0	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	21%	12%	11%	23%	33%	0%
101 - 200 Lt	21%	18%	0%	18%	0%	0%
201 - 500 Lt	21%	24%	22%	23%	33%	0%
501 - 1000 Lt	11%	12%	11%	23%	0%	0%
1001 - 1500 Lt	0%	18%	44%	5%	0%	100%
1501 - 2000 Lt	0%	12%	6%	5%	0%	0%
Daugiau nei 2000 Lt	0%	0%	0%	0%	33%	0%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Kiek vidutiniškai išleidžiate pinigų komunalinėms paslaugoms?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	5	2	1	1	1	0
101 - 200 Lt	11	9	5	5	2	0
201 - 400 Lt	11	9	9	8	3	3
401 - 800 Lt	2	6	9	14	3	0
801 - 1000 Lt	1	0	3	3	1	0
Daugiau nei 1001 Lt	0	0	0	1	0	1
Nežinau	6	2	1	2	0	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	14%	7%	4%	3%	10%	0%
101 - 200 Lt	31%	32%	18%	15%	20%	0%
201 - 400 Lt	31%	32%	32%	24%	30%	75%
401 - 800 Lt	6%	21%	32%	41%	30%	0%
801 - 1000 Lt	3%	0%	11%	9%	10%	0%
Daugiau nei 1001 Lt	0%	0%	0%	3%	0%	25%
Nežinau	17%	7%	4%	6%	0%	0%

Kiek pinigų skirate maisto produktams įsigyti?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 200 Lt	15	1	1	0	0	1
201 - 500 Lt	15	15	9	8	5	1
501 - 800 Lt	4	7	4	8	0	1
801 - 1100 Lt	1	1	4	7	2	0
1101 - 1400 Lt	0	3	5	5	2	1
1401 - 1700 Lt	0	0	2	3	0	0
Daugiau nei 1701 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	1	1	3	3	1	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 200 Lt	42%	4%	4%	0%	0%	25%
201 - 500 Lt	42%	54%	32%	24%	50%	25%
501 - 800 Lt	11%	25%	14%	24%	0%	25%
801 - 1100 Lt	3%	4%	14%	21%	20%	0%
1101 - 1400 Lt	0%	11%	18%	15%	20%	25%
1401 - 1700 Lt	0%	0%	7%	9%	0%	0%
Daugiau nei 1701 Lt	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nežinau	3%	4%	11%	9%	10%	0%

Kokią dalį pinigų skirate vaikams (jei turite)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	0	0	0	0	1	0
51 - 100 Lt	1	0	1	5	1	1
101 - 200 Lt	0	1	4	5	4	0
201 - 500 Lt	1	2	8	8	0	2
501 - 1000 Lt	0	0	5	3	3	0
Daugiau nei 1000 Lt	0	0	0	0	0	1
Nežinau	5	1	0	8	1	0

3 PRIEDAS (tęsinys)

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	0%	0%	0%	0%	10%	0%
51 - 100 Lt	14%	0%	6%	17%	10%	25%
101 - 200 Lt	0%	25%	22%	17%	40%	0%
201 - 500 Lt	14%	50%	44%	28%	0%	50%
501 - 1000 Lt	0%	0%	28%	10%	30%	0%
Daugiau nei 1000 Lt	0%	0%	0%	0%	0%	25%
Nežinau	71%	25%	0%	28%	10%	0%

Kiek pinigų išleidžiate mokslui ir su tuo susijusiems poreikiams (jei turite šių išlaidų)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	9	2	4	4		
51 - 100 Lt	8	7	3	3		
101 - 200 Lt	6	0	1	1		
201 - 400 Lt	2	0	1	1		
401 - 700 Lt	0	3	0	0		
701 - 1000 Lt	2	0	0	0		
Daugiau nei 1000 Lt	1	2	2	1		
Nežinau	4	1	1	5		

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	28%	13%	33%	27%		
51 - 100 Lt	25%	47%	25%	20%		
101 - 200 Lt	19%	0%	8%	7%		
201 - 400 Lt	6%	0%	8%	7%		
401 - 700 Lt	0%	20%	0%	0%		
701 - 1000 Lt	6%	0%	0%	0%		
Daugiau nei 1000 Lt	3%	13%	17%	7%		
Nežinau	13%	7%	8%	33%		

Kiek vidutiniškai pinigų per mėnesį skirate namų ūkio prekėms (namų/gyvūnų priežiūros prekės, buitinė technika/baldai) (jei skirate)?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	19	14	12	13	4	0
101 - 200 Lt	6	8	7	9	4	2
201 - 400 Lt	3	4	5	4	0	1
401 - 800 Lt	0	0	1	2	1	0
801 - 1000 Lt	0	0	0	0	0	0
Daugiau nei 1001 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	4	1	2	4	1	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	59%	52%	44%	41%	40%	0%
101 - 200 Lt	19%	30%	26%	28%	40%	67%
201 - 400 Lt	9%	15%	19%	13%	0%	33%
401 - 800 Lt	0%	0%	4%	6%	10%	0%
Nežinau	13%	4%	7%	13%	10%	0%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Kiek vidutiniškai išleidžiate pinigų transportui?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	17	6	1	9	1	1
101 - 200 Lt	7	8	6	10	1	1
201 - 400 Lt	7	11	12	5	4	0
401 - 800 Lt	2	3	8	6	3	2
801 - 1000 Lt	0	0	1	0	1	0
1001 - 1500 Lt	0	0	0	0	0	0
Daugiau nei 1501 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	3	0	0	4	0	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 100 Lt	47%	21%	4%	26%	10%	25%
101 - 200 Lt	19%	29%	21%	29%	10%	25%
201 - 400 Lt	19%	39%	43%	15%	40%	0%
401 - 800 Lt	6%	11%	29%	18%	30%	50%
801 - 1000 Lt	0%	0%	4%	0%	10%	0%
Nežinau	8%	0%	0%	12%	0%	0%

Kiek savo biudžeto pinigų skirate aprangai ir avalynei?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	4	2	5	6	1	2
51 - 100 Lt	4	5	5	7	4	1
101 - 200 Lt	15	13	9	8	1	1
201 - 400 Lt	4	5	3	5	2	0
401 - 700 Lt	3	1	1	2	1	0
701 - 1000 Lt	0	0	1	0	0	0
Daugiau nei 1000 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	6	2	4	6	1	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	12%	7%	18%	18%	10%	50%
51 - 100 Lt	12%	18%	18%	21%	40%	25%
101 - 200 Lt	44%	46%	32%	24%	10%	25%
201 - 400 Lt	12%	18%	11%	15%	20%	0%
401 - 700 Lt	9%	4%	4%	6%	10%	0%
701 - 1000 Lt	0%	0%	4%	0%	0%	0%
Nežinau	18%	7%	14%	18%	10%	0%

3 PRIEDAS (tęsinys)

Kiek apytiksliai pinigų skirate grožio bei sveikatos prekėms ir paslaugoms įsigyti?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	11	9	11	14	6	1
51 - 100 Lt	16	10	8	6	2	0
101 - 200 Lt	5	8	7	6	0	2
201 - 400 Lt	2	0	1	1	1	1
401 - 700 Lt	0	0	0	0	1	0
701 - 1000 Lt	0	0	0	0	0	0
Daugiau nei 1000 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	2	1	1	7	0	0

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	31%	32%	39%	41%	60%	25%
51 - 100 Lt	44%	36%	29%	18%	20%	0%
101 - 200 Lt	14%	29%	25%	18%	0%	50%
201 - 400 Lt	6%	0%	4%	3%	10%	25%
401 - 700 Lt	0%	0%	0%	0%	10%	0%
Nežinau	6%	4%	4%	21%	0%	0%

Kiek pinigų skirate laisvalaikio prekėms ir paslaugoms?

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	11	6	9	10	5	0
51 - 100 Lt	11	11	7	5	0	2
101 - 200 Lt	6	7	5	4	2	0
201 - 400 Lt	6	2	3	2	0	0
401 - 700 Lt	0	0	2	0	1	1
701 - 1000 Lt	0	0	0	1	1	0
Daugiau nei 1000 Lt	0	0	0	0	0	0
Nežinau	2	2	2	12	1	1

	iki 25	25 - 30	31 - 40	41 - 54	55 - 64	65 ir daugiau
Iki 50 Lt	31%	21%	32%	29%	50%	0%
51 - 100 Lt	31%	39%	25%	15%	0%	50%
101 - 200 Lt	17%	25%	18%	12%	20%	0%
201 - 400 Lt	17%	7%	11%	6%	0%	0%
401 - 700 Lt	0%	0%	7%	0%	10%	25%
701 - 1000 Lt	0%	0%	0%	3%	10%	0%
Nežinau	6%	7%	7%	35%	10%	25%